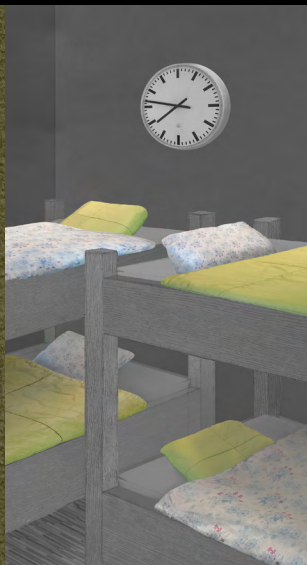

BREZDOMSTVO V SLOVENIJI:

stanje in pogledi ljudi

Maša Filipovič Hrast, Tatjana Rakar,
Simona Smolej Jež, Tamara Narat
in Miriam Hurtado Monarres

BREZDOMSTVO V SLOVENIJI:

stanje in pogledi ljudi

Maša Filipovič Hrast, Tatjana Rakar,
Simona Smolej Jež, Tamara Narat
in Miriam Hurtado Monarres

Maša Filipovič Hrast, Tatjana Rakar, Simona Smolej Jež, Tamara Narat, Miriam Hurtado Monarres

Brezdomstvo v Sloveniji: stanje in pogledi ljudi

Prva elektronska izdaja.
Ljubljana, 2023

Izdajatelj: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV
Zanjo: Iztok Prezelj, dekan

© 2023, Fakulteta za družbene vede, Založba FDV
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano. Vse pravice pridržane.

Knjžna zbirka OST, 29
Urednika zbirke: Aleksandra Kanjuo Mrčela in Anton Kramberger
Uredniški odbor: Srečo Dragoš, Maša Filipovič Hrast, Marjan Hočevnar,
Maca Jogan, Franc Mali

Recenzenti: Špela Razpotnik, Tina Kogovšek, Urban Boljka
Jezikovni pregled: Tomaž Petek
Naslovnica: Matej Pavšek

Projekt Brezdomstvo v Sloveniji, št. J5-2559 je financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Dostopno prek: <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL>

DOI: 10.51936/9780612950712

Kazalo

PREDGOVOR	7
1. DILEME OPREDELITVE IN MERJENJA BREZDOMSTVA	15
1.1 Uvod	17
1.2 Problemi opredelitve brezdomstva	18
1.3 Problemi merjenja	27
1.4 Opredelitve in merjenje brezdomstva v Sloveniji	31
1.5 Zaključek	32
2. OBSEG BREZDOMSTVA IN STANOVANJSKE IZKLJUČENOSTI V SLOVENIJI	33
2.1 Uvod	35
2.2 Obseg brezdomstva na podlagi popisa prebivalstva	35
2.3 Obseg brezdomstva na podlagi ankete med populacijo	43
2.3.1 Metodologija	45
2.3.2 Podatki ankete o brezdomstvu v Sloveniji in sociodemografske značilnosti	48
2.3.3 Subjektivne ocene obsega brezdomstva	59
2.4 Zaključek	61
3. SPREMLJANJE BREZDOMSTVA NA PODLAGI OBSTOJEČIH BAZ PODATKOV	63
3.1 Uvod	65
3.2 Popis in okvirno ovrednotenje izbranih podatkovnih zbirk za pridobitev podatkov o obsegu in strukturi brezdomnih v Sloveniji	66
3.2.1 Zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ	67
3.2.2 Zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov	69
3.2.3 Zbirka podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo	71
3.3 Ocena obsega populacije brezdomnih oseb v Sloveniji ter okvirna slika njihove strukture, značilnosti in življenjske situacije	73
3.3.1 Podatki iz podatkovne zbirke o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ	73
3.3.2 Podatki iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov	75
3.3.3 Podatki iz ISCS D	78
3.4 Zaključek	79

4. POGLEDI NA BREZDOMSTVO IN ZASLUŽNOST BREZDOMCEV	83
4.1 Uvod	85
4.2 Pogledi ljudi na zaslužnost brezdomcev	87
4.3 Metodologija.....	88
4.4 Razlogi za brezdomstvo, odgovornost in pogojevanje pomoči	89
4.4.1 Pogledi na razloge za brezdomstvo.....	89
4.4.2 Odgovornost za pomoč brezdomcev.....	92
4.4.3 Zaslužnost brezdomcev v primerjavi z drugimi skupinami.....	96
4.4.4 Argumenti za zaslužnost in pogojevanje.....	103
4.5 Zaključek	107
5. ODNOS IN STALIŠČA MLADIH DO BREZDOMCEV	109
5.1 Uvod	111
5.2 Mladi (mlajši odrasli) kot posebna družbena skupina – ali se mnenja mlajših odraslih glede odnosa države do brezdomcev razlikujejo od mnenja starejših odraslih?.....	114
5.3 Razlike med skupinami mladih (mlajših odraslih) – njihova heterogenost v odnosu do države blaginje in brezdomstva.....	122
5.4 Zaključek	129
6. NASLAVLJANJE BREZDOMSTVA: STRATEGIJE V EU IN USMERITVE SLOVENIJE	131
6.1 Uvod	133
6.2 Naslavljanje brezdomstva v Evropi.....	135
6.3 Nacionalne strategije na področju brezdomstva	137
6.3.1 Irska.....	139
6.3.2 Anglija	141
6.3.3 Škotska.....	142
6.3.4 Norveška.....	143
6.3.5 Francija	144
6.3.6 Češka Republika	145
6.4 Trendi na področju storitev za naslavljanje brezdomstva.....	145
6.5 Naslavljanje brezdomstva v Sloveniji.....	151
6.6 Zaključek	156
Literatura in viri.....	161
Stvarno in imensko kazalo	173
O avtoricah	175
Zahvala	177

Kazalo preglednic

Preglednica 1.1: Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti, kot jo je oblikovala FEANTSA	20
Preglednica 1.2: FEANTSA ETHOS LIGHT – Harmonizirana definicija brezdomstva	24
Preglednica 1.3: Predlog globalnega okvirja merjenja brezdomstva	26
Preglednica 2.1: Osebe ki živijo v ‘drugih’ stanovanjskih enotah in prijavljene na CSD (in humanitarnih organizacijah) v Sloveniji	36
Preglednica 2.2: Stopnja delovne aktivnosti in brezposelnosti v letih 2011–2021	38
Preglednica 2.3: Osebe s stalnim (ali z začasnim) prebivališčem na CSD (ali drugih humanitarnih organizacijah) po spolu in starosti	39
Preglednica 2.4: Prebivalci drugih bivalnih enot po spolu in starosti, Slovenija, večletno ..	40
Preglednica 2.5: Prijavljeni na CSD in osebe, ki prebivajo v drugih bivalnih enotah po delovni aktivnosti	41
Preglednica 2.6: Prijavljeni na CSD in osebe, ki prebivajo v drugih bivalnih enotah, po izobrazbi	42
Preglednica 2.7: Prijavljeni na CSD in osebe, ki prebivajo v drugih bivalnih enotah po regijah	43
Preglednica 2.8: Opis vzorca	45
Preglednica 2.9: Izkušnje brezdomstva in stanovanjske izključenosti	50
Preglednica 2.10: Večkratne izkušnje brezdomstva in stanovanjske izključenosti	51
Preglednica 2.11: Izkušnja brezdomstva in stanovanjske izključenosti glede na čas izkušnje ..	52
Preglednica 2.12: Izkušnja deložacije glede na čas izkušnje	53
Preglednica 2.13: Izkušnja brezdomstva glede na čas izkušnje	53
Preglednica 2.14: Izkušnja skritega brezdomstva glede na čas izkušnje	54
Preglednica 2.15: Izkušnja skritega brezdomstva in brezdomstva glede na čas izkušnje	54
Preglednica 2.16: Brezdomstvo in stanovanjska izključenost glede na spol	55
Preglednica 2.17: Izkušnje družinskih članov anketiranega glede različnih oblik brezdomstva in stanovanjske izključenosti	56
Preglednica 2.18: Nudenje prenočišča glede na obdobje in trajanje nastanitve	57
Preglednica 2.19: Nudenje prenočišča glede na posameznike	58
Preglednica 2.20: Sociodemografske značilnosti oseb, ki so nudili prenočišče	58
Preglednica 2.21: Subjektivne ocene obsega brezdomstva (na lestvici od 1 – ni velik problem do 5 – zelo velik problem)	60
Preglednica 3.1: Število in delež oseb, vključenih v socialnovarstvene programe na področju brezdomstva, v letu 2021, po starostnih skupinah	74
Preglednica 3.2: Število programov, vprašalnikov in dokumentacije za evalvacijo v letu 2018 ..	76
Preglednica 3.3: Starostna in izobrazbena struktura uporabnikov javnih programov socialnega varstva na področju brezdomstva v letu 2017	76
Preglednica 3.4: Načini prebivanja uporabnikov javnih programov socialnega varstva na področju brezdomstva pred vključitvijo v program	77
Preglednica 3.5: Ocena strokovnih delavcev javnih socialnovarstvenih programov za brezdomce o zdravstvenih težavah brezdomcev	78

Preglednica 3.6: Število izvedenih nalog na CSD zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacije uporabnikov (2013–2021)	79
Preglednica 4.1: Pogledi na razloge za brezdomstvo	90
Preglednica 4.2: Izbrani pogledi na razloge za brezdomstvo glede na dohodek in izobrazbo ..	91
Preglednica 4.3: Vplivi na poglede na obseg brezdomstva v Sloveniji	92
Preglednica 4.4: Pogledi na odgovornost za nastanitev brezdomcev.....	94
Preglednica 4.5: Pogledi na odgovornost za dolgotrajno nastanitev brezdomcev glede na izobrazbo	95
Preglednica 4.6: Ocena odgovornosti države za skrb za izbrane skupine.....	97
Preglednica 4.7: Ocena odgovornosti države za skrb za ranljive skupine glede na spol.....	98
Preglednica 4.8: Ocena odgovornosti države za skrb za ranljive skupine glede na starost ...	99
Preglednica 4.9: Ocena odgovornosti države za skrb za ranljive skupine glede na izobrazbo	100
Preglednica 4.10: Ocena odgovornosti države za skrb ta ranljive skupine glede na dohodek ...	101
Preglednica 5.1: Vpliv dejavnikov na percepcijo zaslužnosti brezdomcev do pomoči države (mnenje vseh vprašanih)	118
Preglednica 5.2: Povprečne vrednosti spremenljivk, vključenih v segmentacijo, po segmentih	124
Preglednica 6.1: Zagon regionalnih in nacionalnih strategij za spopadanje z brezdomstvom v Evropi	137
Preglednica 6.2: Primeri Housing First oz. Najprej stanovanje navdihnjenih politik in iniciativ članic držav EU	149
Preglednica 6.3: Izdatki za socialno zaščito po namenu (delež celotnih izdatkov za socialno zaščito) 2000–2018	153

Kazalo slik

Slika 3.1: Število socialnovarstvenih programov za brezdomce in število uporabnikov (2013–2021)	73
Slika 3.2: Število žensk in otrok v varnih hišah in zatočiščih za žrtve nasilja (2013–2021)	75
Slika 5.1: Pričakovanja vprašanih o odgovornosti države za dobrobit različnih ranljivih skupin (prikazana so povprečja ocen na lestvici od 0 do 10; n = 1.001).....	116
Slika 5.2: Povprečno število navedb različnih skupin razlogov za brezdomstvo – primerjava odgovorov anketiranih mlajših odraslih in starejših odraslih; n = 1.001.....	117
Slika 5.3: Delež oseb v posamezni skupini glede na politično kulturo (mlajši odrasli – osebe do 30 let – in starejši odrasli – osebe nad 30 let)	123
Slika 5.4: Pričakovanja različnih skupin mlajših odraslih o odgovornosti države za namestitev in pomoč brezdomnim ter drugim ranljivim skupinam (prikazana so povprečja ocen na lestvici od 0 do 10).....	128
Slika 6.1: Tipologija storitev za brezdomce v Evropi	146

Predgovor

Pred nami je delo, ki po dolgem zatišju na tem področju prinaša celovit, kompleksen in poglobljen pogled na brezdomstvo, pri čemer prikaže mednarodno perspektivo, ponudi tudi dober vpogled v stanje pri nas, predvsem pa pomaga misliti dileme in razpotja, na katerih smo se v naši državi znašli na točki, ko je nujna bolj strateška obravnava te problematike. Delo je rezultat aktivnega raziskovalnega delovanja na več področjih in vključujoč množstvo raznolikih raziskovalnih pristopov, ki služijo namenu, tj. predstaviti čim bolj celovito sliko tega tako kompleksnega pojava. Na začetku se poglobi v vidike, pri katerih je treba začeti, to sta definiranje in merjenje, nadaljuje s pogledi ljudi na brezdomstvo oz. na osebe, ki izkušajo brezdomstvo. Sledita prikaz in predstavitev nacionalnih in EU-strategij na tem področju, sklene pa se s pogledom na to, kje smo v Sloveniji tu in zdaj glede na obstoječe usmeritve.

Pri nas so v preteklosti že bile narejene nekatere parcialne raziskave, vendar sporadično in fokusirane v različne, bolj specifične vidike. Omejitev dozdanjnjega raziskovanja s tega področja v primerjavi z delom, ki je pred nami, je ravno v tem, da se to delo loteva problematike celoviteje, veliko truda avtoric je posvečenega tudi razlagi in upoštevanju sociokulturnih specifik pri pogledih na brezdomstvo, ki so podlaga raznolikim poimenovanjem pojava, definicijam, poskusom in načinom merjenja, še pogosteje pa so vse te parcialnosti in kulturne specifikke lahko ovira, da bi države sodelovale pri širših poskusih reševanja brezdomstva, pri agregiranju podatkov, oblikovanju skupnih definicij in postopoma tudi pri skupnem, bolj usklajenem reševanju problematike na ravni EU in širše.

Pravica do stanovanja predstavlja eno temeljnih človekovih pravic, kar izhaja iz različnih deklaracij, npr. že iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah (1948). Tudi veliko sodobnejših zavez in usmeritev obstaja, ki države usmerjajo k razvijanju dostopov do trajne in varne nastanitve oz. omogočanja stanovanj primerne standarda za vse. Ne glede na deklarativno močno izraženo zahtevo po tej osnovni pravici pa živimo v družbi, ko imamo z uresničevanjem te osnove žal nemalo težav. Uresničevanje splošne dostopnosti stanovanj je glede na kompleksnost področja, ki ga knjiga dobro predstavi, vse prej kot preprosta tema. Poleg povezanosti tematike s številnimi različnimi sektorji, po drugi strani pa marginalnosti, ki jo je zaradi ozkega razumevanja deležna problematika brezdomstva, je tu še cela množica sociokulturno specifičnih razlogov, ki jih je treba razumeti, da bi razumeli, kam vse segajo ovire pri uresničevanju pravice do dostopne in dostojne nastanitve za vse.

Prvo poglavje monografije se posveti dilemam opredelitev in iz njih izhajajočega merjenja obsega brezdomstva. Razgrne izhodišče, da definicija vedno pomeni tudi že svojevrstno opravljanje s področjem, od nje pa sta nadalje odvisna tudi pristop in način merjenja obsega brezdomstva. Definicija namreč zameji poglede na sam pojav;

običajno jih na določen način zoži, kar na področju brezdomstva pogosto prispeva k spregledanosti določenih skupin, kot so na primer: ženske, mladi, pripadniki različnih manjšin itn.

Že na začetku avtorice pojasnijo, da konkretna monografija izhaja iz opredelitev, ki brezdomstvo utemeljijo na stanovanjskih razmerah. Z definiranjem je seveda povezano tudi merjenje obsega brezdomstva. Pri tem je treba omeniti predvsem evropsko pobudo ETHOS (Edgar in Meert, 2005), ki konceptualno povezuje tri domene, tj. fizično, družbeno in pravno, kot mogoče podlage stanovanjske izključenosti. Tako prinaša kompleksno in široko (tudi zelo inkluzivno) preglednico mogočih oblik stanovanjske izključenosti. Avtorice te monografije poudarijo, da je poleg pomembnih poskusov zajeti dinamične in kompleksne izkušnje raznolikih posameznikov lahko njena pomanjkljivost v tem, da se zdi, da poskuša pod enim okvirom zajeti izjemno raznorodne situacije. Zaradi tega lahko šepa prav njena uporabna vrednost, saj lahko zvedeni njena ostrina. V monografiji je predstavljena in v nadaljevanju tudi ponekod uporabljena (npr. pri anketi med populacijo) nekoliko poenostavljena različica, sprejeta (na konferenci leta 2010) kot približek konsenzu glede definicije brezdomstva na evropski ravni, imenovana »ETHOS – light«.

Prizadevanja slediti širši in bolj poenoteni definiciji so prisotna v različnih evropskih državah, tudi v Sloveniji, kjer se tipologija vse bolj uveljavlja, leta 2010 pa je bila narejena tudi raziskava (Dekleva idr., 2010), ki je poskusila analizirati dostopnost podatkov za osvetlitev posamezne kategorije in opozorila na pomanjkljivo dostopnost oz. omejeno uporabno vrednost podatkov na tem področju. Dodatno problematiko merjenja otežujejo raznoliki socioekonomski konteksti. V knjigi je omenjen poskus, ki si prizadeva ponuditi okvir za bolj globalno merjenje brezdomstva (Busch - Geertsema et al., 2016). Zato je nekoliko manj razvejan, dopušča več prilagoditev (za posamezne države), osredinja se predvsem na trenutno stanje posameznika, ne pa tudi na njegovo potencialno ogroženost za brezdomstvo, kar je značilnost na primer tipologije ETHOS.

V delu so nadalje predstavljeni različni pristopi k merjenju brezdomstva (od zajema v eni časovni točki do zajema v določenem časovnem odboju in zajema pretoka); pri tem so dobro pretehtane prednosti in tudi pomanjkljivosti vsakega pristopa, ki nam dajejo slutiti, da bi bilo pomembno pristope merjenja obsega brezdomstva dobro premisliti v vsakem konkretnem okolju, obenem pa tudi uporabljati in kombinirati različne pristope ali reflektirati obstoječi pristop za zajem podatkov z vidika njegovih specifičnih pomanjkljivosti. Rečemo lahko, da je merjenje brezdomstva zahtevno početje, saj gre za v velikem delu skrito skupino ljudi in za raznolike pojavnosti, izmed katerih so določene zares težko dostopne merjenju. Ker gre za dinamičen in z družbenimi okoliščinami ter s spremembami pogojen pojav, pa se pojavljajo tudi vedno nove z vidika brezdomstva ogrožene skupine, ki jih obstoječi

kategorialni aparat mogoče še ne omogoča misliti. Gre za nujno dinamičen pojav; merjenje, ki je omejeno le na določen vidik, ne more zajeti značilnosti tega gibanja.

Knjiga analizira tudi opredeljevanje in merjenje brezdomstva v Sloveniji, pri čemer na začetku poudari predvsem zelo pomanjkljivo prisotnost problematike v resolucijah, kar zadeva merjenje, pa na splošno v Sloveniji nimamo praks, razen nekaterih starejših poskusov, omejenih le na ožje lokalno okolje, npr. MOL (Dekleva in Razpotnik, 2007; Razpotnik in Dekleva, 2013), na vidik dostopnosti brezdomnih do zdravstvenih storitev (Razpotnik in Dekleva, 2009) ali pa na poskus analizirati dostopnost podatkov glede na klasifikacijo ETHOS (Dekleva et al., 2010).

Monografija pravzaprav odgovarja na ta primanjkljaj obstoječega in kontinuiranega spremljanja pojava brezdomstva pri nas. V dveh obširnejših poglavjih poskuša priti do ocen o brezdomstvu in stanovanjski izključenosti na podlagi različnih mogočih pristopov, pri čemer vsak pristop zelo dosledno in obširno pojasni, da so jasne tudi vse njegove omejitve. Po drugi strani nam šele to, da skupaj mislimo raznolike poskuse ocenjevanja obsega brezdomstva in stanovanjske izključenosti, daje širšo sliko, ki sicer ni dokončna številka o obsegu brezdomstva, ampak je prej matrica raznolikih pristopov k ocenjevanju obsega, s pomočjo katerih bolje razumemo vso kompleksnost tega področja. Treba je poudariti tudi, da so poskusi pridobiti oceno o brezdomstvu in vzpostavitev načinov beleženja podatkov s tega področja pri nas nujni, saj predstavljajo podlago za oblikovanje strategij in politik na tem področju.

V monografiji je pod poglavjem »Obseg brezdomstva in stanovanjski izključenosti v Sloveniji« opravljeno dvoje. Predstavljeni so podatki o obsegu brezdomstva na podlagi podatkov popisa prebivalstva in podatki na podlagi primarnega raziskovanja, tj. reprezentativne ankete med populacijo, ki obseg brezdomstva ocenjuje na podlagi pretekle izkušnje s posameznimi dimenzijami brezdomstva in stanovanjske izključenosti, ki temelji na kategorijah, kot so določene v tipologiji »ETHOS – light«. Na podlagi prvega avtorice ugotavljajo povečevanje brezdomstva v zadnjih letih, kar je leta 2021 doseglo polovico odstotka prebivalstva, ob podrobnejši analizi pa gre razumeti, da gre predvsem za porast na področju oseb, ki živijo v »drugih stanovanjskih enotah«, torej ne namenjenih stanovanju. Za porast oseb v tej kategoriji so sicer deloma lahko zaslužni tudi drugi vidiki; kot pojasnijo avtorice, v tej skupini prevladujejo zaposleni moški – lahko bi sklepali, da je njihovo prebivanje (ali pa le prijava v določenem objektu, ki omogoča prijavo) povezano s prijavo zaradi zaposlitve. Po drugi strani pa nam število prijavljenih na CSD ali na humanitarne organizacije (ki v obdobju 2011–2018 narašča, med letoma 2018 in 2021 pa nekoliko pade) prav tako ne daje zanesljive povezave z brezdomstvom, saj se politika centrov in drugih organizacij glede prijavljanja oseb brez stalnega prebivališča zelo razlikuje med seboj, po nekaterih virih pa lahko sklepamo tudi, da se zaostruje (centri se prijavljanja izogibajo zaradi mogočih zapletov in dodatnega dela, poleg tega so nekateri centri, npr. v večjih mestih, s tega vidika veliko bolj na udaru kot tisti v manjših krajih).

Anketa med populacijo pa kaže na precej večji delež brezdomstva in stanovanjske izključenosti (tj. izkušnjo deložacije, spanje v zavetiščih, na prostem ali pri sorodnikih/prijateljih), kot so prikazovale zgornje kategorije, in sicer ugotavljajo, da je 5,9 % prebivalstva že doživelo eno izmed naštetih okoliščin (glede na »ETHOS – light«), medtem ko je dve izmed naštetih doživelo 0,6 % vprašanih. Večinoma gre torej le za eno izkušnjo, ki se s časom večinoma ugodno razreši in ne predstavlja velikega tveganja za dolgotrajno brezdomstvo. V anketi je del podatkov povezan tudi s poročanjem o izkušnjah bližnjih oseb, s čimer se domet nekoliko razširi, ocena mogočega obsega stanovanjske izključenosti pa prav tako. Zanimivo je tudi omeniti, da na podlagi analize tega dela podatki kažejo le minimalno razliko pri tveganju za stanovanjsko izključenost med ženskami in moškimi, kar je v nasprotju s predstavami o tem, kateri spol med brezdomnimi prevladuje, potrdi pa predpostavko, da ženske pogosteje predstavljajo skriti delež med stanovanjsko izključenimi in/ali brezdomnimi. Na splošno avtorice poudarijo, da lahko anketno merjenje brezdomstva pogosto naslovi tisti del, ki ga imenujemo »skrito brezdomstvo« in ki običajno ni zaznamovan z dolgotrajnejšo izkušnjo brezdomstva ter se je verjetno lahko nekako razrešil s pomočjo obstoječe socialne mreže. Med to skupino in pa dolgotrajno brezdomnimi, s katerimi se ukvarja monografija v nadaljevanju, je torej določena bariera, ki je s pomočjo obstoječih raziskovalnih pristopov ni mogoče kar tako premostiti.

Monografija v nadaljevanju predstavlja podatke o osebah z izkušnjo brezdomstva, ki uporabljajo različne storitve za brezdomne, ki beležijo podatke o svojih storitvah in ki so lahko v konkretnem primeru potencialni vir podatkov.

Na primer Inštitut RS za socialno varstvo ima med svojimi nalogami redno zbiranje podatkov o uporabnikih programov socialnovarstvenih storitev. Glede na njihove podatke je bilo leta 2021 3.508 uporabnikov teh programov (Črnič et al., 2021). Ob tem pa je treba opozoriti, da ti podatki ne vključujejo vseh vrst brezdomstva, saj se v programe vključuje le del, mogoče pa je tudi, da so isti posamezniki šteti večkrat, saj nekateri uporabljajo več različnih programov (izmed katerih je zaradi narave dela mogoča prostovoljna in anonimna vključitev, ki ne zahteva identifikacije uporabnika).

V monografiji so sicer predstavljene tri tovrstne zbirke podatkov – poleg zgoraj omenjenih (zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDSSZ, in zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov) še baza socialnih podatkov (zbirka podatkov iz ISCSO). Če je bilo o prvih dveh virih že izpostavljenih nekaj pomanjkljivosti, je ključna pomanjkljivost tretjega vira v tem, da »zajema manjši del populacije brezdomnih, in sicer tiste, ki se zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacije obračajo po pomoč na CSD. Podatki so deloma subjektivne narave; zaznamujejo jih nedoslednost pri vnašanju podatkov, nepoenotene prakse vnašanja, zato so podatki precej nezanesljivi. Imajo pa izjemno

velik potencial, saj so vse osebe (in naloge), ki se vpisujejo v ISCSO, opremljene z EMŠO«, zapišejo avtorice.

Kakor koli že, avtorice argumentirano trdijo, da bi za zagotavljanje določenega obsega stalnih podatkov in kot podlaga razumevanju tega pojava zadostoval vpogled v nekatere že zdaj obstoječe vire podatkov. V zdajšnjih razmerah, kot opozarjajo avtorice, njihov potencial ostaja neizkoriščen, kar je tudi širše po svetu aktualna tema. Avtorice dodajo še pomemben vidik, da poleg uporabnosti podatkov za načrtovanje ukrepov in strategij ti predstavljajo tudi nujno podlago strokovnjakom, ki na dnevni ravni neposredno delajo na tem področju; služijo jim lahko za informacijo in evalvacijo ter omogočajo bolj informirano prihodnje delo.

Sledijo poglavja, ki se ukvarjajo s pogledi javnosti na osebe z izkušnjo brezdomstva. Avtorice poudarijo pomen raziskovanja tudi tega vidika ter njegovo povezavo z državo blaginje in razvojem socialnih politik. Poudarijo, da lahko javne razlage brezdomstva to bolj povezujejo z individualnimi okoliščinami in ga torej slikajo kot izoliran, s politikami nepovezan pojav, medtem ko strukturne razlage razumejo vlogo stanovanjskega trga in drugih sistemskih okoliščin za ustvarjanje in tudi samo reševanje brezdomstva.

V prvem delu je raziskava usmerjena v splošno populacijo, v drugem delu pa posebej še v skupino mlajših. Avtorice prikažejo, da osebe z izkušnjo brezdomstva ljudje razvrščajo po zaslužnosti po zelo različnih merilih, razumevanje tega ni preprosto, pomaga pa nam ga razumeti analiza raznolikih meril, ki jih ljudje uporabljajo za podkrepitev svojih odgovorov, kdo si po njihovem mnenju zasluži podporo države. Predstavljena analiza je zelo zgovorna, k čemur pripomore tudi uporaba izjav respondentov s fokusnih skupin.

V analizi avtorice nanizajo raznolika merila, ki jih respondenti uporabljajo kot merilo, ki naj bi utemeljilo zaslužnost osebe z izkušnjo brezdomstva za pomoč. Najpogosteje uporabljeni merili sta, kot ugotavljajo avtorice, merilo odnosa (ki pomeni, koliko je druga oseba pripravljena sodelovati pri ponujeni pomoči) in merilo vzajemnosti, ki se osredinja na to, ali oseba z izkušnjo brezdomstva potencialno lahko kaj prispeva v zameno. Na splošno je na podlagi stališč ljudi država tista, ki je na prvem mestu po odgovornosti za pomoč osebam v položaju brezdomstva, ravno merila zaslužnosti pa kažejo na to, da tak pogled ni brezpogojen, saj ga pogojujejo ravno merila, kot sta merili odnosa in vzajemnosti.

Poglavje z naslovom »Odnos in stališča mladih do brezdomcev« si med drugim za cilj zada ugotavljanje morebitne razlike med mlajšimi odraslimi (18–30) in starejšimi odraslimi (nad 30) glede odnosa do brezdomnih. Pristop in analizo nam konceptualno pomaga osvetliti razmerje med posameznikom in njegovo politično kulturo, saj avtorice povezujejo ugotovitve z nekaterimi drugimi stališči ljudi, npr. njihovimi političnimi opredelitvami. Med drugim je uporabljena lestvica, pri kateri morajo respondenti razvrščati različne ranljive skupine po zaslužnosti. V ugotovitvah

razberemo, da ljudje ne glede na starost podajajo enako lestvico zaslužnosti različnih ranljivih skupin do pomoči države (pri čemer brezdomne umeščajo na predzadnje, četrto mesto). Avtorice večkrat spomnijo, da je ta podobnost skladna z ugotovitvami drugih avtoric (npr. Ule, 2002), ki govorijo o izginjanju jasnih razlik v stališčih med generacijami. Če starost pri dojemanju zaslužnosti brezdomnih za pomoč države ni pomemben dejavnik, pa so kot pomembni spoznani nekateri drugi, npr. politična samoopredelitev, vrednotenje vere in družine, spol in nekateri drugi. Vendarle pa raziskava ugotavlja, da so mlajši odrasli nekoliko bolj naklonjeni državnim pomočim brezdomnim v primerjavi s starejšimi odraslimi, kar avtorice pojasnjujejo z njihovo politično kulturo, saj je med mlajšo skupino več takih, ki so socialno usmerjeni in manj takih z označbo konservativnih.

Aplikativna vrednost analize stališč je med drugim vezana na oblikovanje programov in strategij na tem področju, pri čemer je treba razumeti in upoštevati stališča različnih skupin ljudi do te problematike. Med podskupinami ljudi glede na analizo v raziskavi sklenejo, da bi ukrepe države, namenjene reševanju brezdomstva, v večji meri podprli tisti, ki jim je pomembna družina, bolj ženske kot moški, bolj levo politično orientirani, visokoizobraženi in tisti, ki se udeležujejo volitev, pa tudi tisti, ki jim politika ni pomembna, sta jim pa pomembna vera in tradicionalizem.

Sklepno poglavje monografije je namenjeno pregledu pristopov k problematiki brezdomstva, torej strategij, pri čemer sta zajeta vidik EU in tudi nacionalni vidik. Avtorice navajajo, da široko po Evropi obseg brezdomstva narašča, hkrati s tem pa seveda narašča tudi pozornost, ki jo različne ustanove in mreže na ravni EU posvečajo tej temi. Izpostavi se tudi pomembna vrzel, ki zeva med na eni strani deklarativno pozornostjo tej tematiki ter obilico deklaracij in zavez, usmerjenih k reševanju in celo končanju brezdomstva, na drugi strani pa operacionalnim ravnom, ki bi na ravni posameznih držav ali regij res uspešno delovala v to smer. Vrzel med deklarativno ravno in uresničevanjem ciljev končevanja brezdomstva lahko razložimo prav s pomanjkanjem celovitih in učinkovitih nacionalnih strategij na področju brezdomstva. Strategije v različnih državah sicer obstajajo, a je pogosta njihova parcialnost ali pa je (posebej na področju srednje in vzhodne Evrope) brezdomstvo bolj posredno omenjena podtema v drugih strategijah. Na podlagi do zdaj videnega lahko k zadnji skupini prištevamo tudi Slovenijo. Na drugi strani je pomembno poudariti tudi v monografiji osvetljen primer Finske, ki je izrazito na podlagi pristopa »najprej stanovanje« pripravila in sledila nacionalni strategiji, ki je bila pripravljena in uresničevana na podlagi zelo široke podpore vseh ključnih sektorjev pa tudi civilne družbe in je tudi uspela doseči rezultate v smeri občutnega zmanjšanja brezdomstva.

Monografija dobro predstavi različne strategije, pri čemer daje prednost rešitvam, ki so usmerjene v stanovanjski vidik, saj so te na podlagi sodobnih raziskav učinkovitejše, celovitejše in trajnejše. Podla in argumentira uspešnost iz ZDA izhajajočih pristopov »najprej stanovanje«, ki ga poleg usmerjenosti k stabilnemu nastanjevanju

zaznamuje še intenzivna celovita podpora ljudem, pristop pa je izvorno namenjen skupinam s kompleksnimi težavami, kar je znotraj problematike brezdomstva gotovo v našem prostoru in širše največji zalogaj za stroko in politiko. Nekaj pozornosti monografija nameni tudi predstavitvi, kako se predvsem v našem delu Evrope pristopi »najprej stanovanje« uresničujejo v manjšem obsegu kot eksperimenti, ki sicer počasi dobivajo svoje mesto tudi v strateških dokumentih, npr. Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030 (ReNPSV22–30), in kako so že kot usmeritve v različna okolja različno umeščeni, različno razumljeni in tudi različno izvajani.

Vsakokratno strateško usmeritev je seveda treba utemeljevati v specifičnem stanovanjskopolitičnem kontekstu vsake države, ki je v Sloveniji še posebej specifičen. Najbolj ga zaznamuje izrazito pomanjkanje dostopnih stanovanj za različne ranljive skupine, ki je seveda povezano z dolgotrajno zanemarjenostjo tega področja, s prepuščanjem odgovornosti za nastanitev le občinam, ki pa nikakor ne razpolagajo z dovolj sredstvi za reševanje tako obširnega vprašanja. Pri nas se zaradi vsega navedenega ves ta čas reševanja brezdomstva lotevamo parcialno oziroma sektorsko; ukrepi in programi za brezdomne so za zdaj usmerjeni predvsem v lajšanje posledic brezdomstva, ne pa v njegovo preprečevanje ali preventivo na tem področju, kot je npr. preprečevanje deložacij. Če v naši državi izhajamo iz tradicije, v kateri brezdomstvo ni bilo razširjen pojav in stanovanjska problematika ne izrazit izziv za državo, pa smo v obdobju od tranzicije do danes globoko in obsežno spoznali, kaj je brezdomstvo, saj so mu izpostavljene vse bolj raznolike skupine na vse več raznolikih načinov. Organizacije na terenu (predvsem nevladni sektor) se izzivom te raznolikosti na dnevni ravni poskušajo prilagajati s pristopi, prilagojenimi vsaki posamezni situaciji, pri čemer se že dlje časa izrisujejo potrebe po posebni, ne le strokovni, ampak tudi strateški pozornosti predvsem posameznikom z izkušnjo brezdomstva, ki imajo kompleksne potrebe (težave v duševnem zdravju, uporaba substanc ...), skupini mladih, ki jim spodletijo tranzicije v odraslost, saj imajo v veliko primerih institucionalno preteklost, pa tudi družin, žensk, oseb, ki zapuščajo institucije, oseb brez državljanstva, priseljencev in tako naprej. Če se je pred desetletji še lahko špekuliralo, da bi brezdomstvo v Sloveniji zlahka razrešili, ker še ni tako poglabljeno in razvejano kot v nekaterih drugih evropskih državah, se zdaj zdi, da je ta vlak na žalost odpeljal in da nam lahko pomaga le še zares domišljena, celovita, medsektorska in na dobrih podatkih utemeljena nacionalna strategija. Knjiga, ki je pred nami, predstavlja zelo dobro osnovo tudi za to, da bi te korake v naši državi končno lahko začeli delati. Analizira namreč, kaj o pojavu že vemo, kaj pa nam še manjka, da bi lahko k strategiji pristopili z zares informirane pozicije.

Poleg tega je izjemnega pomena – in to delo to dobro utemelji –, da si v prihodnje pri projektu strategije na področju brezdomstva poleg vsega v delu poudarjenega (pomen definiranja, beleženja, rednega nabiranja podatkov, evalviranja in upoštevanja

stanja ter stališč civilne družbe) ne moremo predstavljati napredka brez izrazitega angažmaja stanovanjskega sektorja na tem področju. V delu poudarek na omogočanju nastanitve predstavlja rdečo nit, ki nas vedno znova opominja, da je jedro brezdomstva prav odsotnost dostopnih stanovanj za različne ranljive skupine.

Doc. dr. Špela Razpotnik

1.
DILEME OPREDELITVE IN
MERJENJA BREZDOMSTVA

1.1 Uvod

Ključni del preučevanja problematike brezdomstva, kot velja za vsak družbeni pojav, je opredelitev tega pojava, njegova definicija. Kot pravi Parsons (1999), je opredelitev problema tudi del problema samega. Z njegovo opredelitvijo namreč že deloma postavljamo meje in način razumevanja družbenega pojava, ki ga opazujemo. Sama opredelitev torej vpliva na pozneje odkrite značilnosti pojava. Opredelitve brezdomstva vplivajo na to, kak je ugotovljen obseg brezdomstva in kakšne so potem socio-demografske značilnosti brezdomcev oziroma njihov profil; to neposredno vpliva na ustvarjanje podobe o brezdomstvu. Tako obstoječe definicije brezdomstva in tudi njegove prevladujoče podobe odražajo pogosto ozko razumevanje tega, kaj je brezdomstvo. To se namreč enači predvsem s tisto skupino ljudi, ki nimajo strehe nad glavo in ki pogosto spijo na ulici oziroma v drugih prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje (avtomobili, kleti, veže, železniške postaje in zapuščeni železniški vagoni itn.). Fokus na najekstremnejše oblike stanovanjske izključenosti, kot je ulično brezdomstvo (angl. street homelessness), je pogosto vodil v prevladujočo podobo brezdomca kot moškega srednjih let, slabšega zdravja in s težavami z alkoholom (glej O'Sullivan, 2020). Tudi pri nas je bila tako pogosta podoba brezdomcev v medijih, ki je te portretirala predvsem kot 'klošarje', osebe, ki živijo na ulici, s specifičnim življenjskim slogom, večinoma moške (Filipovič Hrast, 2008, glej tudi Razpotnik in Dekleva, 2013). Pogosto uporabljene ožje opredelitve in način merjenja brezdomstva so tako tudi pomenili, da je velik del žensk z izkušnjo brezdomstva ostal spregledan (O'Sullivan, 2020; Pleace, 2016; Bretherton in Mayock, 2021). Opredelitev brezdomstva torej na neki način že pomeni tudi specifično zamejitev populacije in njeno označevanje. Kot poudarijo Dyb et al. (2021: 187), »je sama opredelitev brezdomstva, kdo je vključen in kdo je izključen, oblika upravljanja tega področja«. V tem poglavju tako predstavimo različne opredelitve brezdomstva, pri čemer zagovarjamo pristop, ki brezdomstvo opredeli širše, tj. kot kontinuum stanovanjskih tveganj. Nadalje predstavimo tudi pogoste pristope k merjenju brezdomstva ter njihove prednosti in slabosti. Zadnje služi kot uvod v naslednji dve poglavji monografije, ki bosta predstavili dva pristopa k merjenju brezdomstva v Sloveniji, in sicer na podlagi ankete med populacijo ter na podlagi uradnih podatkov uporabnikov storitev in programov (za brezdomce).

1.2 Problemi opredelitve brezdomstva

Definicije brezdomstva so lahko ožje in problematiko zamejijo na npr. 'posameznike, ki spijo na ulici in nimajo strehe nad glavo ali pa se nahajajo v začasnih zavetiščih (za brezdomce)'. Temu sledi tudi velik del raziskovanja brezdomstva, pri čemer je na primer izjemno pomembno tako imenovano ulično štetje (angl. street counts). Tako v ZDA v letnem štetju brezdomcev vključujejo osebe, ki so v zavetiščih, v prehodnih domovih in prostorih, ki niso primerni za domovanje (Henry et al., 2020 v O'Sullivan et al., v tisku). Zelo pogosto so ozke opredelitve brezdomstva v smislu uličnega brezdomstva in oseb v zavetiščih za brezdomce osnova za preučevanje te populacije v raziskavah z medicinskega oz. zdravstvenega področja (Pleace in Hermans, 2020).

Med sorazmerno široke opredelitve pa se uvrščajo opredelitve v skandinavskih državah, v katerih merjenje brezdomstva kontinuirano poteka že od sredine 90. let (Dyb et al., 2021; Benjaminsen et al., 2020). Njihove opredelitve označujejo brezdomstvo kot odsotnost lastnega stanovanja (lastniškega ali najetega) in vključujejo osebe v začasnih oblikah nastanitve, osebe, ki ob odpustu iz ustanov (npr. zapor) nimajo stanovanja, in osebe, ki začasno prebivajo pri prijateljih, sorodnikih, znancih (prav tam). Vse njihove opredelitve temeljijo na stanovanjskih razmerah oz. so 'housing based'; s tem se oddaljujejo od opredelitev, ki v ospredje postavljajo moralno dimenzijo, življenjski slog posameznika, odvisnosti (Benjaminsen et al., 2020).

Definicije brezdomstva so lahko torej široke in kompleksne ter razumejo brezdomstvo kot del kontinuuma stanovanjskih tveganj. Takšna je ena izmed široko uveljavljenih definicij brezdomstva – evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti (glej Edgar in Meert, 2005; FEANTSA, 2017a). Tipologija ETHOS je tako temeljila na razumevanju kompleksnosti pojava brezdomstva, hkrati pa poskuša reflektirati razlike, ki obstajajo med državami članicami EU v razumevanju in opredeljevanju brezdomstva. Koncept ETHOS tako predstavlja nekakšen kompromis med različnimi nacionalnimi vidiki in realnostmi brezdomstva (Edgar in Meert, 2005, 2006). Tako na primer meja med posameznimi kategorijami ter med brezdomstvom in širšo stanovanjsko izključenostjo ni nujno fiksna, ampak jo v posameznih državah lahko postavljajo različno.

Definicija ETHOS vključuje fizično, družbeno in pravno dimenzijo kot osnovo za vzpostavljanje široke tipologije brezdomstva in stanovanjske izključenosti, ki je bila v slovenskem prostoru in raziskovanju tudi že večkrat opisana in uporabljena (glej Filipovič Hrast, 2007; Dekleva in Razpotnik, 2007; Dekleva et al., 2010). Tu na kratko povzemamo značilnosti te opredelitve. Pri tem je ključno, da brezdomstvo opazuje skozi izključenost v treh dimenzijah, tj. fizični, pravni in socialni. Fizična dimenzija označuje odsotnost fizičnega prostora za prebivanje 'imeti streho nad glavo', fizični prostor, kamor se posameznik lahko zateče pred zunanjimi vplivi.

Druga dimenzija je pravna, ki označuje posedovanje zakonite pravice za prebivanje na nekem prostoru, v stanovanju, kar nudi temeljno pravno varnost prebivanja. Tretja domena je družbena ali socialna in označuje posedovanje zasebnega prostora, v katerem se lahko odvijajo družbeni odnosi, ki so ključni za posameznikovo normalno delovanje in vključenost v družbo. Ranljive oz. izključene na stanovanjskem področju tako deli v štiri kategorije:

- osebe brez strehe nad glavo (angl. roofless);
- osebe brez stanovanja (angl. houseless);
- osebe z negotovo nastanitvijo (angl. insecure housing);
- osebe v neprimernem stanovanju (angl. inadequate housing).

Prva kategorija se navezuje na posameznike, ki se najpogosteje v javnosti povezujejo z brezdomstvom, torej tiste, ki spijo v javnem prostoru, na ulicah ali pa občasno v centrih za brezdomce (vendar gre predvsem za omejene nastanitve, na primer le čez noč). To je najhujša oblika stanovanjske (in socialne) izključenosti, saj so v takem primeru osebe izključene iz vseh treh opazovanih domen, fizične, pravne in družbene.

Kategorija 'osebe brez stanovanja' označuje tiste, ki imajo dostop do različnih zavetišč in začasnih prebivališč, nimajo pa svojega doma. Sem spadajo tisti, ki so dlje časa v zavetiščih za brezdomce pa tudi v azilnih domovih, materinskih domovih in varnih hišah ter v različnih oblikah podprtega prebivanja. Gre torej za oblike prebivanja, ki sicer nudijo zavetje in s tem fizični prostor posamezniku, vendar pa posamezniki v njem nimajo nobenih pravnih pravic (načina uporabe prebivališča, daljšega prebivanja itn.) in tudi ne omogočajo razvoja normalnega družbenega življenja, ne nudijo zasebnosti posameznikom. Pogosto gre namreč za prostore, ki si jih posamezniki delijo z drugimi (skupne sobe, skupne sanitarije), imajo omejene pravice druženja (npr. sprejemanje obiskov drugih oseb itn.). Tako v okviru te kategorije spadajo posamezniki, ki sicer niso izključeni iz fizične domene, so pa izključeni v njegovi uporabi iz družbene in pravne domene.

V kategorijo prebivanja z negotovo nastanitvijo se uvrščajo naslednje razmere: najem brez zakonite pogodbe ('na črno'), prebivanje pri sorodnikih in prijateljih (kot začasni izhod v sili, ker posameznik nima druge možnosti urediti si prebivališča), prebivanje v stanovanju, iz katerega gospodinjstvu grozi deložacija, ter ne nazadnje prebivanje v gospodinjstvu, v katerem posameznik doživlja nasilje.

Kot neprimerno stanovanje pa se označujejo mobilni domovi (prebivanje v avtomobilih itn.), nezakonito prebivanje na posestvu, nezakonito prebivanje v stavbi (angl. squatting), prebivanje v prostorih, ki so označeni kot neprimerni za prebivanje po nacionalnih standardih (na primer v kletnih prostorih), in prebivanje v okoliščinah ekstremne prenaseljenosti. V obeh zgoraj opisanih kategorijah imajo gospodinjstva fizično stanovanje, vendar pa niso izpolnjeni zakonski pogoji varnosti ali pa imajo neprimerne stanovanjske razmere.

Preglednica 1.1: Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti, kot jo je oblikovala FEANTSA

Konceptualna kategorija	Operacionalna kategorija	Življenjska situacija	Generična definicija
Brez strehe (angl. roofless)	1 Ljudje, ki živijo na prostem, na javnem prostoru (brez zavetja)	1.1 Živeti na javnem ali zunanjem prostoru	Spijo pod milim nebom, nimajo 24-urnega dostopa do nastanitve/ nimajo prebivališča
	2 Ljudje, ki živijo v začasnih/nočnih zavetiščih	2.1 Nočna zavetišča	Ljudje, ki nimajo stalnega prebivališča, ki za prenočevanje uporabljajo nizkopražna zavetišča
Brez stanovanja (angl. houseless)	3 Ljudje, ki živijo v zavetiščih za brezdomce	3.1 Hostli/Zavetišča za brezdomne 3.2 Začasne nastanitve 3.3 Prehodne podprte nastanitve	Ko naj bi bilo prebivanje v zavetišču omejeno na kratek rok
	4 Ženske, ki živijo v ženskih zavetiščih/zatočiščih, varnih hišah za ženske	4.1 Nastanitev v ženskem zavetišču	Nastanitev v zavetiščih za ženske zaradi domačega nasilja, ko naj bi bilo prebivanje v zavetišču omejeno na kratek rok
	5 Ljudje, ki prebivajo v zavetiščih/azilih za priseljence	5.1 Začasna namestitve/sprejemni centri 5.2 Nastanitev za priseljske delavce	Priseljenci v sprejemnih centrih ali kratkoročne namestitve zaradi njihovega priseljskega statusa
	6 Ljudje, ki so pred odpustom iz institucij	6.1 Kazenske ustanove 6.2 Zdravstvene ustanove (vključno psihiatrične in za obravnavo zasvojenosti) 6.3 Ustanove (zavodi in domovi) za otroke	Ko po odpustu ni urejene/zagotovljene namestitve. Ostanje v obravnava dlje, kot je potrebno, ker nimajo nastanitve. Ob izhodu iz ustanove po polnoletnosti ni jasno, kam bi lahko oseba šla.
	7 Ljudje z dolgoročno podporo v povezavi z namestitvijo (zaradi brezdomstva)	7.1 Institucionalna oskrba za starejše brezdomce 7.2 Podprte namestitve za nekdanje brezdomce	Dolgotrajna namestitve s podporo za nekdanje brezdomce (ki običajno traja več kot eno leto).

Negotovo (angl. insecure)	8 Ljudje, ki prebivajo v negotovih razmerah (brez pravice najema)	8.1 Začasno prebivanje pri sorodnikih/prijateljih 8.2 Prebivanje brez veljavne (pod)najemne pogodbe 8.3 Nezakonita zasedba zemljišča	Prebivanje v običajni namestitvi/stanovanju, a »ne na svojem«. Začasno prebivanje s sorodniki/prijatelji (ne po svoji izbiri) Prebivanje brez pravno urejenega (pod) najemnega statusa Nezakonita zasedba zemljišča
	9 Ljudje, ki živijo v grožnji pred izselitvijo/deložacijo	9.1 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz najemnih stanovanj) 9.2 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz lastniških stanovanj)	Ko se izvršijo nalogi za deložacijo Ko lastniki ne morejo več plačevati obrokov posojil
	10 Ljudje, ki živijo pod grožnjo nasilja	10.1 Policijsko zaznani primeri	Ko se s policijsko dejavnostjo zagotovi varnost žrtev družinskega nasilja
Nepriprmo (angl. inadequate)	11 Ljudje, ki živijo v začasnih nekonvencionalnih strukturah	11.1 Mobilni domovi 11.2 Nekonvencionalne stavbe 11.3 Začasne strukture	Ni namenjeno običajnemu domovanju Zasilna prebivališča, bivaki Polstalna prebivališča, kolibe
	12 Ljudje, ki živijo v neprimernih prebivališčih	12.1 Prebivališča, ki so neprimerna za prebivanje	Nepriprmo za prebivanje (glede na nacionalno zakonodajo ali standarde)
	13 Ljudje, ki živijo v ekstremni prenaseljenosti	13.1 Nad nacionalno normo prenaseljenosti	Kar presega nacionalne norme površine ali števila sob na osebo kot indikator prenaseljenosti

Vir: Dekleva et al., 2010 (Poročilo študije Ocena obsega brezdomstva v RS).

Seveda ima ta široka operacionalizacija svoje prednosti in slabosti. Kot prednosti lahko gotovo navedemo večje zavedanje kompleksnosti problematike brezdomstva in opazovanje brezdomstva ne kot nekega končnega stanja, ampak kot kontinuuma različnih negotovih, manj varnih oblik nastanitve, kar omogoča tudi razumevanje povezanosti in prehodov med različnimi oblikami stanovanjske izključenosti. S tem se opozarja tudi na brezdomstvo ne kot neki specifičen pojav, ampak kot pojav, ki je

tesno povezan z drugimi oblikami socialne in stanovanjske izključenosti. Kot poudarita Pleace in Herman (2020), še vedno na evropski ravni niso jasne razmejitve med brezdomstvom in stanovanjsko izključenostjo oziroma resno stanovanjsko prikrajšanostjo, kar bo treba v prihodnosti razrešiti.

Slabosti tako kompleksnega koncepta pa so gotovo že omenjena široka opredelitev, ki mogoče vodi v ‚zvodenitev‘ samega koncepta, saj zajema med seboj zelo različne situacije. Druga je mogoče samo vprašanje širjenja definicije brezdomstva na osi stanovanjske problematike in vključevanje le nekaterih življenjskih situacij (nasilje, institucionalno prebivanje) kot mogoče situacije tveganja. Druge mogoče življenjske situacije in s tem specifične skupine pa ostanejo zunaj tega koncepta (glej Tosi, 2005). Kot opozarja Amore (et al., 2011; Amore, 2013), so meje med brezdomstvom in stanovanjsko izključenostjo arbitrarne, nejasne, same kategorije pa se izbirno uporabljajo na strani držav, kar lahko vodi v nejasnost in neprimerljivost merjenja ter torej inherentno šibkost takšne opredelitve brezdomstva. Kot zagovarja Amore (2013), je brezdomstvo položaj ekstremne stanovanjske izključenosti, ki izhaja iz izključenosti iz več domen in pomeni prebivanje v neprimernih razmerah **zaradi pomanjkanja dostopa do primernih stanovanj**. Osnova pri obravnavanju stanovanjskega položaja kot brezdomstva je torej, da je razlog za neprimerni stanovanjski položaj ta, da posameznik/gospodinjstvo nima dostopa do primernega stanovanja. Ker gre tu za široko konceptualno opredelitev, ta ne omogoča natančnejše operacionalizacije in torej ostajamo pri operacionalni opredelitvi na podlagi razvitih tipologij, kot so opisane zgoraj. Kritike koncepta pa kažejo na izjemno kompleksnost in težavnost vzpostavitve jasne definicije, ki bi tudi omogočala sistematično spremljanje pojava.

Te dileme se lahko dobro ponazorijo na primeru obravnave skritega brezdomstva, pri katerem same bivalne razmere niso nujno neprimerne v fizičnem smislu (primerno stanovanje), ampak sta ravno odsotnost dostopa do primernih bivalnih razmer in negotovost obstoječega položaja (izključenost iz pravne in socialne dimenzije) tista, ki ključno opredelita položaj kot skrito brezdomstvo. To je tradicionalno vključeno na primer v merjenje brezdomstva v skandinavskih državah (Benjaminsen et al., 2020). Benjaminsen et al. (2020) opozorijo, da je to vključitev treba razumeti v okviru širšega sistema države blaginje, ki prevladuje v skandinavskih državah, v katerih je poudarek na univerzalizmu in čim večji neodvisnosti od družine pri skrbi za ranljive skupine, kar je še posebej pomembno pri najranljivejših, ki pogosto nimajo enakih virov in omrežij kot preostala populacija. Kot opozorita Pleace in Hemans (2020), je tudi v VB več kot štiri desetletja sprejeto, da brezdomstvo lahko obstaja v okviru nastanitve (in da torej nastanitev ne izključuje brezdomstva), in sicer je bilo v zakonu v VB 1977 opredeljeno, da je brezdomec nekdo, ki nima nastanitve, ki bi jo lahko pričakovali, da jo ima (angl. no accommodation they could reasonably be expected to occupy), kar je vključevalo tudi neprimerno stanovanje v smislu varnosti (na primer pred nasiljem, deložacijo ali druge oblike izgube doma) in primernosti

(na primer prebivanje v prenaseljenem stanovanju). Skrito brezdomstvo torej dobro ilustrira, kako samo fizični stanovanjski vidik deprivacije ali neprimernosti prebivanja ni zadosten ali nujen pogoj za brezdomstvo. Gotovo pa tudi kaže na problematičnost široke opredelitve, ki se jih potem v različnih kulturnih okoljih lahko očita nejasnost in označevanje solidarnostnih praks sobivanja kot brezdomstvo.

Zaradi kompleksnosti zgornje definicije pa tudi nejasnosti meja in pomanjkanja konsenza glede posameznih kategorij je bila razvita ožja opredelitev brezdomstva, t. i. Ethos light, ki bi bolj ustrezala cilju mednarodno primerljivega zbiranja podatkov na področju brezdomstva (glej Edgar et al., 2007). Ta ožja opredelitev naj bi torej olajšala predvsem merjenje samega koncepta na nacionalni ravni ter usklajevanje in primerjave na mednarodni ravni. Opredelitev ETHOS je bila leta 2010 na Evropski konsenzni konferenci ('European consensus conference') prek Evropske komisije sprejeta kot osnova za skupni okvir obravnave in spremljanja brezdomstva, pri čemer temelji na osnovnih štirih kategorijah, in sicer: 1) osebe brez strehe nad glavo (angl. roofless); 2) osebe brez stanovanja (angl. houseless); 3) osebe v negotovih nastanitvah (angl. insecure); 4) osebe v neprimernih nastanitvah (angl. inadequate) (European Commission, 2013; van Heerden et al., 2022).

Preglednica 1.2: FEANTS/AETHOS/LIGHT – Harmonizirana definicija brezdomstva

	Operativna kategorija	Bivanjska situacija	Definicija
1	Ljudje brez strehe nad glavo	Javni prostor/ zunanji prostori	Življenje na ulicah ali javnih prostorih brez zavetišča, ki se lahko definira kot prebivališče
2	Ljudje v zasilnih nastanitvah	Prenočitvena zavetišča	Ljudje brez mesta običajne nastanitve, ki se pogosto selijo med različnimi vrstami nastanitve
3	Ljudje, ki živijo v nastanitvah za brezdomce	Zavetišča za brezdomce Začasna nastanitev Prehodno podprta nastanitev Zavetišča za ženske žrtve nasilja	Kjer je trajanje nastanitve časovno omejeno in ni na voljo dolgotrajne nastanitve
4	Ljudje, ki živijo v zavodih (zdravstvenih in kazenskih)	Zdravstvene ustanove Zapori in druge ustanove	Daljše prebivanje, ker nimajo kam iti po odpustu Pred odpustom nimajo nobene urejene možnosti nastanitve
5	Ljudje, ki zaradi pomanjkanja nastanitve živijo v nekonvencionalnih prebivališčih	Mobilni domovi Nekonvencionalna stavba Začasna struktura	Kjer se nastanitev uporablja zaradi pomanjkanja prebivališča in to ni človekovo običajno mesto prebivanja
6	Brezdomci, ki začasno živijo v običajnem prebivališču pri družini in prijateljih (zaradi pomanjkanja prebivališča)	Običajno prebivališče, ki pa ni običajno mesto nastanitve posameznika	Kjer se nastanitev uporablja zaradi pomanjkanja prebivališča in ni običajno mesto prebivanja posameznika

Vir: Edgar et al., 2007: 66.

Kot pomembno nadgraditev koncepta pa lahko omenimo še predlog t. i. globalnega okvira za merjenje brezdomstva (Global Homelessness Framework), kot so ga razvili Busch-Geertsema, Culhane in Fitzpatrick (2016), pri čemer avtorji kot osnovo predstavljajo kategorije ETHOS, kritike te tipologije pa tudi raziskovalno delo na področju brezdomstva v državah v razvoju. Kot temeljno skupno opredelitev brezdomstva se predpostavi skrajna stanovanjska prikrajšanost in brezdomstvo torej kot prebivanje v izrazito neprimernih stanovanjskih okoliščinah zaradi pomanjkanja dostopa do minimalno primerne stanovanja (Busch-Geertsema et al., 2016; glej tudi Amore, 2013). Gre torej za objektivno kategorijo, ki ne upošteva subjektivnih

pogledov ljudi in njihove percepcije lastnega položaja ter se hkrati osredinja na osebe, ki so trenutno v tem položaju, in ne na tiste, ki se bodo potencialno znašle v tem položaju (t. i. tveganje brezdomstva) ali pa so to bile v preteklosti. Tako brezdomstvo opredelijo na podlagi treh glavnih kategorij:

1. osebe brez strehe nad glavo, ki vključuje prebivanje na ulici in v javnih prostorih, v prevoznih sredstvih itn. in se torej navezuje na ulično brezdomstvo (angl. street homeless, rough sleeping);
2. osebe, ki živijo v začasnih, kriznih prebivališčih, kar vključuje prebivanje v različnih zavetiščih za brezdomce, azilnih domovih itn.;
3. osebe, ki prebivajo v skrajno neprimernih in/ali negotovih nastanitvah, v katerih je meja med osebo, ki naj bo percipirana kot brezdomna, ali osebo v neprimerni obliki nastanitve izjemno fluidna in nejasna ter vezana na to, kako pomanjkljive so bivalne okoliščine. Ključno pri tej kategoriji je, da se osebe nahajajo v tej obliki samo zato, ker nimajo možnosti dostopa do minimalne primerne nastanitve (angl. lack of access to minimally adequate housing); s tem gre za izključitev oseb, pri katerih gre za izbiro življenjskega sloga (npr. da prebiva v mobilnem domu).

Glede na potencialno spornost še posebej zadnje kategorije, ki v državah v razvoju lahko vključuje velike deleže prebivalstva, je torej namen tega globalnega okvira za opredelitev brezdomstva ravno v tem, da se države lahko jasno opredelijo do posameznih kategorij in tega, katere bodo vključile v nacionalno opredelitev brezdomstva in katerih ne. Busch-Geertsema et al. (2016) nadalje opozarjajo, da je z vidika napredka pri naslavljanju problematike pomembno, da se države osredinijo predvsem na kategorije 1 in 2 (a–c), saj je v okviru teh kategorij zaznati večje sorodnosti med državami, kar bi omogočalo tudi razvoj bolj primerljivih metod merjenja. Hkrati na nekaterih področjih obstajajo že številne mednarodne iniciative in organizacije (ki se npr. ukvarjajo z migracijami in begunci) in torej ne kaže tega polja prevzemati z vidika fokusa na brezdomstvo.

Preglednica 1.3: Predlog globalnega okvirja merjenja brezdomstva

Kategorija	Podkategorija	
1 Osebe brez nastanitve	1a	Osebe, ki spijo na ulici ali drugod na prostem (parki, železniški nasipi, pod mostovi, na pločnikih, na brežinah rek, v gozdovih itn.)
	1b	Osebe, ki spijo na pokritih javnih mestih, ki niso namenjena prebivanju (avtobusne in železniške postaje, javne zgradbe, postajališča za taksije, zapuščene stavbe itn.)
	1c	Osebe, ki spijo v avtomobilih, rikšah, odprtih ribiških čolnih in v drugih prevoznih sredstvih
	1d	»Prebivalci pločnikov« – osebe ali gospodinjstva, ki imajo stalno lokacijo na javnem mestu, po navadi v obliki improvizirane strehe
2 Osebe, ki živijo v začasnih ali kriznih namestitvah	2a	Osebe, ki prebivajo v nočnih zavetiščih (za posteljo se dogovarjajo sproti na dnevni ravni)
	2b	Osebe, ki živijo v centrih za brezdomne osebe in drugih začasnih oblikah nastanitve (v katerih jim je dodeljena soba oziroma postelja)
	2c	Ženske in otroci, nameščeni v varnih hišah
	2d	Osebe, ki živijo v kampih za notranje razseljene osebe, na primer tisti, ki so pobegnili od doma zaradi oboroženih spopadov, naravnih ali človeških katastrof, kršitev človekovih pravic, razvojnih projektov itn., niso pa prečkali meje
	2e	Osebe, ki živijo v kampih, sprejemnih centrih ali v začasnih namestitvah, namenjenih proslcem za azil, beguncem in drugim migrantom
3 Osebe, ki živijo v neprimernih in/ali negotovih namestitvah	3a	Osebe, ki so začasno nameščene pri sorodnikih ali prijateljih
	3b	Osebe, ki živijo pod grožnjo nasilja
	3c	Osebe, ki živijo v poceni hostlih in podobnih namestitvah
	3d	Osebe, ki živijo v 'skvotih'
	3e	Osebe, ki živijo v stanovanjih, neprimernih za prebivanje
	3f	Osebe, ki živijo v prikolicah, kombijih in v šotorih
	3g	Osebe, ki živijo v prenaseljenih prostorih
	3h	Osebe, ki živijo v nekonvencionalnih zgradbah, začasnih postavitvah, na primer v slumih ali neuradnih namestitvah

Vir: Busch-Geertsema et al., 2016

1.3 Problemi merjenja

Čeprav širša uskladitev osnovne skupne opredelitve brezdomstva v evropskem prostoru pomeni približevanje k primerjavi stanja na tem področju med državami, ostaja še vedno precej izzivov, saj države ne v svoje nacionalne opredelitve vključujejo vseh kategorij ali pa jih merijo na različne načine (glej Busch-Geertsema, 2010). Posamezne kategorije brezdomstva in stanovanjske izključenosti so tudi izjemno težko merljive. Tako na primer osebe, ki spijo na ulici, lahko dosežemo samo s t. i. uličnim štetjem (angl. counts), pri čemer so posebej nedosegljive tiste osebe, ki ne prihajajo v stik z različnimi organizacijami, ki nudijo pomoč brezdomcem¹. Poleg tega je skrit pomemben del populacije brezdomcev, ki se opredeljuje kot t. i. skrito brezdomstvo, tj. ljudje, ki začasno spijo pri prijateljih, znancih in pri sorodnikih.

Samo merjenje obsega brezdomstva lahko uporablja različne načine časovnega zajema (glej Edgar et al., 2007), in sicer:

1. merjenje v eni časovni točki (angl. point in time), pri čemer obseg brezdomstva predstavlja obseg, izmerjen na določen dan; primeri takega merjenja so: ulična štetja, ankete uporabnikov storitev za brezdomce v krajšem časovnem obdobju (dnevu oz. tednu, ko poteka raziskava); ta mera je zelo uporabna za načrtovanje potreb po nujnih namestitvah, zavetiščih za brezdomce;
2. merjenje v določenem časovnem obdobju (angl. prevalence), pri katerem obseg brezdomstva merimo v daljšem časovnem obdobju, npr. na letni ravni; običajno je ta številka višja kot pa obseg brezdomstva, merjen v eni časovni točki, saj zajame večjo skupino ljudi, ki so bili brezdomni npr. tudi le za kratek čas, ki jih pogosto ne zajamemo z meritvami v eni časovni točki; je pomembna za načrtovanje obsežnejših strategij za naslavljanje brezdomstva in potreb po storitvah za brezdomce;
3. merjenje pretoka (angl. flow), torej koliko ljudi v določenem obdobju postane brezdomcev in koliko jih izide iz položaja brezdomstva; te mere so posebej pomembne kot vir evalvacije preventivnih strategij pa tudi uspešnosti strategij/politik pomoči pri izhodu iz brezdomstva.

Pogosto se za pregled obsega problematike uporablja številke uporabnikov različnih storitev in programov, namenjenih brezdomcem². Pri tem se lahko uporabljajo

¹ Ulično štetje ima seveda številne izzive, od tega kako zajamemo območje štetja, čas štetja (v eni noči ali dlje), način identifikacije oseb kot brezdomcev ter skritost oziroma mobilnost teh oseb.

² Pod storitve razumemo različne oblike pomoči, ki se izvajajo za brezdomce, tj. od ponudbe hrane, prenočišč, svetovanja in drugega. Gre torej za široko pojmovanje, pri čemer znotraj socialnega sistema ločimo med storitvenim in transfornim delom (ki se navezuje na prejemanje različnih

ankete med uporabniki ali pa uradne statistike, ki jih morajo zbirati te organizacije kot del administrativnih obveznosti. Ti viri iz organizacij se lahko združijo z drugimi administrativnimi viri, s specifičnimi anketami med uporabniki ali tudi popisi prebivalstva. Omejitev teh virov podatkov je seveda, da zajemajo tiste osebe, ki storitve uporabljajo, medtem ko so skupine, ki ne dostopajo do teh storitev, izpuščene. Osredinjanje na uporabnike storitev torej izpušča določene skupine, za katere mogoče storitve niso prilagojene ali uporabne, in podcenjuje obseg brezdomstva ter hkrati potencialno vpliva na to, kateri profil (npr. sociodemografske značilnosti) brezdomcev je identificiran. Deloma to v nekaterih državah rešujejo z vključevanjem zelo različnih storitev in torej ne le storitev, ki so namenjene brezdomcem, ampak številnih drugih socialnih in zdravstvenih storitev (glej Benjaminsen et al., 2020). Pri tem je potem seveda nov izziv izločanje posameznikov, ki uporabljajo več storitev in s tem preprečitev dvojnega štetja. Poleg storitev za brezdomce so torej pomembni podatki tudi drugih relevantnih organizacij in ustanov, ki se mogoče zbirajo za druge namene, vendar lahko vsebujejo podatke tudi o stanovanjskem položaju ljudi in so torej potencialno uporabni kot vir podatkov na nacionalni ravni glede obsega brezdomstva.

Pomembno vprašanje, ki se pojavi, če kot indikator obsega brezdomstva uporabimo število uporabnikov različnih storitev, je seveda to, da ob povečevanju števila namestitev pogosto narašča tudi število uporabnikov in torej obseg pojava ter da imajo lahko države, ki imajo večji obseg teh storitev, primerjalno večji obseg brezdomstva kot države, ki ponujajo manj teh storitev, a mogoče s tem ne pokrijejo tako velikega dela populacije brezdomcev (glej tudi Edgar et al., 2007). Nihanja v sektorju in storitvah lahko torej vplivajo na napačno ocenjevanje trendov v obsegu brezdomstva. Nadalje je seveda tudi vprašanje, ali so vse storitve vključene – v nekaterih državah mogoče poročajo samo večje, samo sofinancirane organizacije (npr. na strani države) ali organizacije samo na določenih območjih (npr. v večjih mestih). Kakovost podatkov je ključna za doseganje zanesljivih meritev, torej dosledno poročanje o številu, in omogočanje tudi enotne identifikacije, ki bi povzročila izključitev prekrivajočih se podatkov (torej štetje ljudi, ki uporabljajo dve različni storitvi dvakrat). Ne glede na omejitve pa so ti podatki eden ključnih za spremljanje brezdomstva; kot ocenjujejo Edgar et al. (2007), so jasne prednosti za uporabo teh podatkov, ki lahko služijo kot ključna podlaga za pripravo politik na tem področju.

Zaradi omejitev, ki jih predstavljajo ankete, narejene med uporabniki storitev, se zadnje pogosto v državah dopolnjuje tudi z različnimi oblikami merjenja uličnega brezdomstva, s t. i. uličnim štetjem. To torej poleg uporabnikov storitev poskuša vključiti tudi ljudi, ki v neki noči (ali obdobju več noči) niso uporabniki storitev/

finančnih transferjev). V Sloveniji te storitve izvajajo javne službe (npr. centri za socialno delo), v večji meri pa predvsem nevladne organizacije v obliki (so)financiranih programov države.

namestitvev za brezdomce in se torej v obdobju merjenja nahajajo ‚na ulici‘. Merjenje cestnega/uličnega brezdomstva se pogosto opira na tako imenovana mestna štetja (angl. city counts). Pomemben razlog za to je, da je problematika brezdomstva bolj prevladujoča v velikih urbanih središčih, ki so tako pod večjimi pritiski, da pojav spremljajo in naslavljajo, za kar potrebujejo podatke na ravni mest. Takšna merjenja so lahko tudi odgovor na primanjkljaj podatkov na nacionalni ravni. Pri tem pa se zdi, da so posamezna mesta razvila svoje specifične pristope k merjenju brezdomstva, pri večini pa je poudarek na štetju oseb, ki v specifični noči (ali tednu) spijo na ulici, in oseb, ki so v opazovanem času uporabniki storitev (za brezdomce) (Drilling et al., 2020). Tudi pri merjenju samo ene kategorije brezdomcev, torej tistih, ki spijo na ulici, je potrebna odločitev, kako opredeliti te osebe. S tem nekatere lahko vključimo in druge izključimo ter tako pridobimo različne podatke o številu oseb, ki spijo na ulici. Ključni del zamejitev podatkov tako predstavlja podatek, kakšno prostorsko območje se zajame, pa tudi, katere osebe na danem območju dejansko vključiti. Tako so na primer na Irskem do leta 2010 šteli kot ulične brezdomce osebe, ki so v opazovani noči že spale na ulici, javnih mestih in v prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje, kar so pozneje spremenili in vključili tudi osebe, ki so bile ‚na tem‘, da spijo, npr. so sedele na klopi s spalno vrečo (Busch-Geertsema et al., 2019, v Drilling et al., 2020). Busch-Geertsema et al. (2016) poleg tega opozarjajo na velike časovne in kadrovske stroške takšnih raziskav brezdomstva, še posebej, če jih želimo izvajati v sorazmerno majhnih časovnih intervalih, kar bi bilo potrebno za spremljanje dinamike in sprememb na tem področju.

Opazovanje v eni časovni točki, kot ga ponazarja štetje v eni noči, ima tudi pomembne posledice za oceno obsega in značilnosti pojava ter torej omejitve pri merjenju dinamičnega in spremenljivega družbenega pojava. Kot pravijo O’Sullivan et al. (2020), lahko tak pristop k merjenju vodi v večji meri k fokusu na merjenje tako imenovanega dolgotrajnega ali kroničnega brezdomstva (ang. chronic homeless), saj se te populacije pogosteje in dlje časa nahajajo v stanovanjskih situacijah, ki jih raziskovalci merijo, manj pa je možnosti zajeti tiste dele populacije, ki iz teh stanovanjskih situacij hitreje izidejo in uredijo svoj položaj. S tem prihaja do izkripljene podobe brezdomstva kot takega, pri čemer se zadnje v večji meri povezuje s povišanimi zdravstvenimi tveganji, z zlorabo drog in alkohola ter s slabšim duševnim zdravjem. Opazovanje v eni točki v času nadreprezentira skupine, ki jih je lažje doseči (in so mogoče vidnejše), ter dolgotrajno brezdomne, dolgotrajne uporabnike zavetišč, podreprezentira pa na primer manj vidne ali težje dosegljive skupine, kot so npr. ženske in mladi ljudje (glej Drilling et al., 2020). Tako Shinn in Khadduri (2020 v O’Sullivan, v tisku) opozarjata, da merjenje brezdomstva v posamezni časovni točki podcenjuje obseg brezdomstva in da je potrebno merjenje v določenih časovnih obdobjih za pridobitev realnejše slike brezdomstva, saj se le tako lahko zaobjame veliko ljudi, ki vsakoletno rešijo svoj stanovanjski problem.

Pojav brezdomstva in odzivi nanj ne nazadnje tudi niso statični, ampak se spreminjajo in terjajo nove metode merjenja. Na primer: pomemben in naraščajoč trend, ki se opaža v različnih evropskih državah, je tudi trend nastanjanja brezdomnih oseb v hotelih in hostlih ter v drugih podobnih tržnih nastanitvah (glej Pleace et al., 2022). Zadnje torej lahko predstavlja vedno večji delež kategorije začasne namestitve, ki pa spet potrebuje nove načine merjenja, npr. prek administrativnih virov, ki financirajo te storitve, ali prek organizacij, ki urejajo te namestitve za brezdomce.

Eden izmed mogočih pristopov k merjenju brezdomstva je tudi uporaba anketnih metod, ki merijo pretekle izkušnje brezdomstva. Gre torej za merjenje brezdomstva v nekem daljšem časovnem obdobju (pogosto na primer v zadnjih petih letih). Kot vse metode ima tudi ta prednosti in slabosti. Prednost metode je zajemanje kompleksnosti in različnih dimenzij pojava ter opazovanje povezanosti med različnimi pojavnimi oblikami brezdomstva in stanovanjske izključenosti. Hkrati ta pristop omogoča tudi celovitejšo oceno obsega pojava in potencialno primerljivost med državami, tj. z uporabo standardiziranih vprašalnikov in pristopov k merjenju pojava. Seveda pa ima ta pristop tudi številne slabosti, saj zajame predvsem populacijo, ki je uspešno naslovila svoje stanovanjsko tveganje, pogosto pa izpusti velik del populacije, ki ima dolgotrajne stanovanjske težave. Kot opozorijo Busch-Geertsema et al. (2016), s to metodo podcenimo število ljudi, ki so bili brezdomni pred kratkim, število kronično brezdomnih oseb, saj tak pristop ne vključuje oseb, ki so trenutno brezdomne (na cesti, v začasnih zavetiščih itn.). Je tudi manj primeren pristop za spremljanje aktualnih razmer na terenu in kot podlaga za hitre odzive politik; primernejši je za dolgotrajnejše spremljanje smernic in s tem tudi uspešnosti stanovanjskih politik ter strategij naslavljanja brezdomstva v daljšem časovnem obdobju.

Poseben vir so lahko tudi popisi prebivalstva in različni administrativni viri podatkov, kar je bilo obravnavano kot pomemben vir podatkov o brezdomstvu tudi v okviru projekta Mphasis³ – Mutual Progress on Homelessness Through Advancing and Strengthening Information Systems (glej Busch-Geertsema et al., 2010). Pri tem so s primerjalnega vidika raziskovalci (glej Baptista et al., 2012) opozorili na velike razlike v opredelitvah brezdomcev v popisih prebivalstva v različnih evropskih državah pa tudi omejitve v podatkih, ki običajno ne razlikujejo med različnimi kategorijami brezdomcev.

Glede na specifične in posebnosti posameznih metod je torej za spremljanje tega vprašanja nujna kombinacija različnih metod – z zavedanjem prednosti in slabosti vsake izmed njih. Busch-Geertsema et al. (2016) poudarjajo predvsem, da je ključno omogočiti kontinuirano in zanesljivo merjenje, ki bi omogočalo spremljanje smernic na tem področju kot ključnega podatka za spremljanje učinkovitosti politik, ki naslavlja brezdomstvo.

³ <https://app.dundee.ac.uk/geddesinstitute/projects/mphasis/>

1.4 Opredelitve in merjenje brezdomstva v Sloveniji

V Sloveniji ni uradne enotne opredelitve brezdomstva. Na nacionalni ravni tako v različnih programih in politikah na področju stanovanjske ali socialne politike osebe z izkušnjo brezdomstva kot kategorija niso opredeljeni, čeprav so omenjeni. Tak primer je Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030 (ReNPSV22–30, 2022)⁴, v kateri se omenja razvoj namestitvenih programov za brezdomce kot eden izmed ciljev, iz česar lahko sklepamo, da je brezdomstvo razumljeno ožje, predvsem kot osebe, ki spijo na ulici. Podobno v Resoluciji o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025 specifičnih programov za brezdomce ne omenjajo in teh ne opredeljujejo, ampak jih omenjajo le v kontekstu splošne stanovanjske ranljivosti.

Pomemben vir podatkov o obsegu brezdomstva na nacionalni ravni predstavlja popis prebivalstva. Tako Statistični urad RS objavlja podatke o osebah, ki živijo v 'drugih stanovanjskih enotah, in brezdomcih'. Druge stanovanjske enote so opredeljene kot koč, barake, kolibe, bivalne prikolice, plovila za prebivanje, skednji, mlini, jame ali druga zatočišča, v katerih med popisom prebivajo ljudje, ne glede na to, ali so namenjena za prebivanje ljudi ali ne. Poleg tega vključuje skupna kategorija še osebe, ki so med popisom brez strehe nad glavo in spijo na prostem ali v zasilnih zatočiščih, imajo pa prijavljeno stalno prebivališče (ali začasno prebivališče vsaj za 12 mesecev) na centrih za socialno delo (Žnidaršič in Miklič, 2022).

V prvi celovitejši raziskavi brezdomstva pri nas, ki sta jo na območju Ljubljane opravila Dekleva in Razpotnik (2007), je bila uporabljena ožja opredelitev brezdomstva, in sicer se je nanašala na ljudi, ki spijo zunaj ali v bazah, kletih ali vežah, in iz dneva v dan nimajo zagotovljene strehe nad glavo oziroma nimajo svojega doma. Ta raziskava je torej opazovala primarno t. i. ulično brezdomstvo, vendar kljub temu vključuje tudi kategorije, kot so spanje v za to neprimernih nastanitvah, ter potencialno druge kategorije prebivanja, ki pa sočasne, nestalne in negotove. V prvi nacionalni raziskavi brezdomstva v Sloveniji (Dekleva et al., 2010), v kateri je bil cilj vključiti vidno in skrito brezdomstvo, pa so avtorji raziskave kot temelj raziskovanja uporabili razširjeno klasifikacijo brezdomstva in stanovanjske izključenosti ETHOS. V raziskavi so tako po vseh posameznih kategorijah, kot so predstavljene v klasifikaciji ETHOS, poskušali pridobiti podatke o številu ljudi v posamezni kategoriji. Pri tem so avtorji opozorili na problem odsotnosti podatkov po posameznih kategorijah pa tudi na problem prekrivanja in nepopolnosti podatkov za oceno posamezne

⁴ Uradni list RS, št. 49/22.

kategorije. Kljub težavam pri merjenju je gotovo raziskava ena najcelovitejših pristopov k preučevanju brezdomstva pri nas.

1.5 Zaključek

V poglavju smo omenili številne opredelitve brezdomstva, pri čemer smo poudarili naše izhodišče, ki poskuša brezdomstvo opredeliti širše, tj. kot del kontinuuma stanovanjskih tveganj. Pri tem se opiramo na konceptualizacijo, ki jo predstavlja ETHOS in kot operacionalizacijo ETHOS light. V tej monografiji ne bomo sledili tako obsežnemu pristopu, kot je bil uporabljen pri Deklevi et al. (2010), saj sledimo ožji opredelitvi ETHOS – light, ki torej nekatere kategorije specifično izključuje. Za posamezne kategorije so bili izkoriščeni različni pristopi in viri podatkov. Z anketo smo tako identificirali kategorije 1) ulično brezdomstvo (pretekle izkušnje), 2) in 3) osebe, ki prebivajo v (kratkotrajnih) zavetiščih, 4) osebe v nekonvencionalnih nastanitvah (avtomobili, kleti, garaže itn.) in 5) skrito brezdomstvo. Izpuščena je bila samo kategorija osebe, ki prebivajo v zavodih (bolnišnice, kazenski zavodi), saj teh v anketo ni mogoče zajeti. Podrobneje je anketni pristop pojasnjen v naslednjem poglavju. Hkrati smo podatke dopolnili s pomočjo obstoječih podatkovnih baz IRSSV, pri čemer smo obseg brezdomstva ocenili na podlagi uporabnikov storitev in programov. Več o tem v tretjem poglavju.

2.
OBSEG BREZDOMSTVA
IN STANOVANJSKE
IZKLJUČENOSTI V SLOVENIJI

2.1 Uvod

V Sloveniji ni uradne definicije brezdomstva niti uradnih podatkov o stopnji brezdomstva. Obstoječi podatki vključujejo število uporabnikov različnih storitev za brezdomce, ki jih zbira in redno objavlja Inštitut RS za socialno varstvo. Te predstavljamo v naslednjem poglavju. Tovrstni podatki pa ne vključuje vseh vrst brezdomstva, saj veliko brezdomcev mogoče ne uporablja nobene izmed teh storitev, obstaja pa tudi možnost, da istega posameznika štejemo večkrat, če ta uporablja več storitev. Na osnovi ocene osrednjega združenja organizacij, ki delajo z brezdomci, je v Sloveniji več kot 6.700 brezdomcev, medtem ko Statistični urad RS na podlagi podatkov o prijavi stalnega prebivališča na centrih za socialno delo (kot znak, da posameznik nima drugod možnosti prijavit stalnega prebivališča) ocenjuje, da je v Sloveniji več kot 3.000 brezdomcev (Lozej, 2017). Pri tem so nejasne opredelitve, ki se uporabljajo v teh različnih ocenah obsega brezdomstva. Zaradi pomanjkanja podatkov točnega obsega brezdomstva v Sloveniji ne poznamo, pa tudi smernice niso jasne, vendar pa ocene strokovnjakov kažejo, da brezdomstvo v Sloveniji narašča (Höfler in Bojnec, 2013), kar se sklada tudi z evropskim trendom naraščanja brezdomstva. V večini evropskih držav namreč opažajo, da se je povečalo število oseb z izkušnjo brezdomstva (v njih so sicer v uporabi različne opredelitve pa tudi različni načini merjenja) (FEANTSA, 2017b). Raziskave brezdomstva v Sloveniji so zelo redke; obstaja nekaj raziskovalnih projektov, osredinjenih v glavnem na lokalno raven, na primer Dekleva in Razpotnik (2007), Razpotnik in Dekleva (2009), Dekleva in Razpotnik (2015), Košan in Dekleva (2015), in samo en nacionalni projekt, izveden pred desetletjem (Dekleva et al., 2010; Dekleva in Razpotnik, 2011). To nakazuje na znatno pomanjkanje raziskav v Sloveniji, kar je tudi pomembna ovira pri razvoju politik in programov, ki naslavljaajo brezdomstvo v Sloveniji.

V nadaljevanju monografije predstavljamo podatke o obsegu brezdomstva na podlagi podatkov popisa prebivalstva ter na podlagi primarnega raziskovanja, in sicer reprezentativne ankete med populacijo, ki obseg brezdomstva ocenjuje na podlagi pretekle izkušnje posameznih dimenzij brezdomstva in stanovanjske izključenosti, ki temelji na kategorijah, kot so določene v ETHOS – light.

2.2 Obseg brezdomstva na podlagi popisa prebivalstva

Kot smo opisali v prejšnjem poglavju, je pomemben vir podatkov o obsegu brezdomstva na nacionalni ravni popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj. Tako

Statistični urad RS objavlja podatke o osebah, ki živijo v ‚drugih stanovanjskih enotah in brezdomcih‘. Druge stanovanjske enote so opredeljene kot kočje, barake, kolibe, bivalne prikolice, plovila za prebivanje, skednji, mlini ali druga zatočišča, v katerih med popisom prebivajo ljudje, ne glede na to, ali so namenjena za prebivanje ljudi ali ne. Poleg tega vključuje skupna kategorija še osebe, ki so med popisom brez strehe nad glavo in spijo na prostem ali v zasilnih zatočiščih, imajo pa prijavljeno stalno prebivališče (ali začasno prebivališče vsaj za 12 mesecev) na centrih za socialno delo (Žnidaršič in Miklič, 2022). Podrobneje, poleg prijave na centrih za socialno delo (v nadaljevanju: CSD) Statistični urad RS upošteva tudi prijave na humanitarnih organizacijah in drugod.

Preglednica 2.1: Osebe ki živijo v ‚drugih‘ stanovanjskih enotah in prijavljene na CSD (in humanitarnih organizacijah) v Sloveniji

Slovenija	Stanovalci, ki živijo v drugi stanovanjski enoti, in brezdomci		Stalno prijavljeni na CSD (brezdomci)	Stanovalci, ki živijo v drugi stanovanjski enoti	Stanovalci, ki živijo v drugi stanovanjski enoti, in brezdomci	
	Število prebivalcev	Delež glede na populacijo	Število prebivalcev	Število prebivalcev	Mestna naselja	Nemestna naselja
2011	4.252	0,2 %	1.426	2.826	2.552	1.700
2015	3.513	0,2 %	2.946	567	3.170	343
2018	6.937	0,3 %	3.357	3.580	5.113	1.824
2021	11.524	0,5 %	3.085	8.439	7.529	3.995

Vir: SURS, 2022

Kot kažejo podatki Statističnega urada RS (glej preglednico 2.1), se število oseb, ki jih po tej kategorizaciji torej lahko štejemo v brezdomne, povečuje, in sicer s 4.252 v letu 2011 na 11.524 v letu 2021, kar v letu 2021 predstavlja 0,5 % prebivalstva. Gre za velik porast (skoraj trikratno), ki mogoče kaže na povečevanje te problematike v Sloveniji. Pri tem gre predvsem za povečanje deleža oseb v ‚drugih‘ stanovanjskih enotah, saj – kot kažejo podatki glede števila oseb, ki imajo stalno (ali začasno) prebivališče prijavljeno na centrih za socialno delo (kar vključuje tudi prijavljene na druge humanitarne naslove, kot so Redeči križ, Karitas pa tudi nekateri sedeži občin) – se število zadnjih ni izrazito povečalo v opazovanem obdobju, ampak se je med letoma 2018 in 2021 celo nekoliko zmanjšalo (glej preglednico 2.1). Edini izraziti porast je bil od leta 2011 do leta 2015, vendar pa je potrebna previdnost pri interpretaciji, saj je možnost prijave na centrih za socialno delo lahko odvisna od trenutne politike ter

odnosa CSD in drugih organizacij, ki to lahko bolj ali manj omogočajo in ki torej bolj kot trende lahko prirast označuje večjo odprtost do prijave prebivališč na centrih in torej registracijo prej ‚nezaznanih‘ oseb kot brezdomnih, hkrati pa je tudi mogoče prijavljanje oseb, ki sicer imajo urejeno stanovanjsko vprašanje, a tam ne morejo prijaviti prebivališča in jih mogoče torej lahko napačno uvrstimo med brezdomne osebe⁵.

Drugače pa je z drugo kategorijo, v kateri opazimo večja nihanja in tudi velik porast skupne kategorije iz leta 2018 (6.937 oseb) v letu 2021 (11.524) oziroma specifično števila oseb, ki prebivajo v strukturah, ki niso namenjene za prebivanje⁶, in sicer s 3.580 na 8.439. Pri tem je v številu teh oseb opaziti precej večja nihanja kot pri prvi kategoriji, saj je število oseb od leta 2011, ko jih je bilo 2.826, padlo na 567 v letu 2015. Ta nihanja mogoče kažejo posebna nihanja skladno z ekonomskimi razmerami in zaposlovanjem; mogoče je, da odražajo prijave začasnih prebivališč v gospodarskih prostorih oseb, ki so tam za potrebe zaposlovanja. Druge stanovanjske enote namreč večinoma predstavljajo različne stavbe, ki imajo hišno številko, potrebno za prijavo prebivališča⁷, kot so: zidanice, vinotoči, poslovni deli stavb, gostilne, restavracije, bifeji, prodajalne, prostori za storitvene dejavnosti, industrijski deli stavb, drugi kmetijski deli stavb in tudi ruševine. Kot potem v nadaljevanju kaže sociodemografska slika, med temi osebami prevladujejo zaposleni moški, zelo verjetno za prijave zaradi potreb zaposlitve. To delno potrjujejo nihanja v stopnji delovne aktivnosti in stopnji brezposelnosti, ki gredo v nasprotni smeri, saj se z nižanjem brezposelnih povečuje število prijavljenih v teh ‚drugih‘ stanovanjskih enotah in nasprotno, z višanjem brezposelnosti (v letu 2015) se je število teh prijav najbolj znižalo (glej preglednico 2.2). Nejasno pa je, kje potem te osebe v resnici prebivajo, in so torej zelo mogoče v neki obliki negotove (in neprimerne) nastanitve, ki ne omogoča prijave prebivališča; mogoče je torej, da bi neki del teh oseb lahko kategorizirali v katero izmed kategorij razširjene opredelitve brezdomstva in stanovanjske izključenosti ETHOS.

⁵ Gre na primer za posameznike, ki živijo v najemnem stanovanju, pa jim najemodajalec ne omogoči prijave začasnega/stalnega prebivališča na tem naslovu. Ker takšna omejitev pomeni zmanjšane pravne pravice posameznika, ki so povezane z naslovom prebivanja, bi sicer zadnje vendarle lahko šteli k osebam, ki imajo povečano negotovost nastanitve in torej spadajo v razširjeno kategorijo brezdomcev oz. stanovanjsko izključenih po tipologiji ETHOS.

⁶ Kot opozorijo na SURS-u (osebna komunikacija z M. F. H. 16. 12. 2022), je mogoče tudi nepravilno uvrščanje primernih bivalnih prostorov v to kategorijo, ker ti v registru niso primerno urejeni.

⁷ Pojasnilo SURS-a (komunikacija prek elektronske pošte z M. F. H., 19. 12. 2022).

Preglednica 2.2: Stopnja delovne aktivnosti in brezposelnosti v letih 2011–2021

	Skupaj	Moški	Ženske
Stopnja delovne aktivnosti			
2011	52,8	58,2	47,5
2015	51,0	56,9	45,4
2018	54,9	59,7	50,2
2021	53,2	57,7	48,6
Stopnja brezposelnosti			
2011	8,5	8,6	8,3
2015	9,8	9,0	10,8
2018	5,9	5,4	6,6
2021	5,6	4,6	6,9

Vir: SURS 2022, podatki so v vsakem letu za prvo četrletje

V nadaljevanju prikazujemo tudi podatke o sociodemografskih spremenljivkah, pri čemer zadnje predstavljamo ločeno, tj. po kategoriji oseb, ki imajo prijavljeno stalno prebivališče na centrih za socialno delo, in ločeno za osebe, ki so nastanjene v drugih stanovanjskih enotah.

Med skupino brezdomcev, opredeljenih kot osebe, prijavljene na CSD, glede na starost prevladujejo osebe v starosti 30–50 let (tj. 43 %), vendar pa pomemben delež (7–10 %) v vsakem letu predstavlja skupina otrok, starih do 14 let. V tej skupini je večji delež moških in to velja za vsa opazovana leta. Večina oseb je bila brezposelna ali delovno neaktivna, medtem ko je manjši delež zaposlen. Prevladujejo osebe s srednješolsko izobrazbo in nato osebe z osnovnošolsko izobrazbo (med osebami, stariimi 15 let in več).

Pri skupini oseb, ki prebiva v drugih stanovanjskih enotah, podobno prevladujejo moški v srednjem starostnem obdobju (30–50 let), vendar pa se je razmerje med moškimi in ženskami izrazito spremenilo; število žensk v letih 2011, 2018 in 2021 je podobno, medtem ko je število prijavljenih moških izjemno narastlo. Izjema je leto 2015, ko se je zaznal velik padec števila prijavljenih, in to obeh spolov. Tudi v tej skupini je prisoten delež otrok (starih do 14 let), kar kaže na to, da gre vendarle za kompleksnejšo sliko, kot so le zaposleni moški, in se v teh drugih bivalnih prostorih nahajajo/prijavljajo družine z otroki.

Kot že omenjeno, v skupini prijavljenih na CSD prevladujejo delovno neaktivni in brezposelni. Nasprotno pa je v skupini oseb, ki prebivajo v ‚drugih‘ bivalnih enotah, večina zaposlena.

Preglednica 2.3: Osebe s stalnim (ali z začasnim) prebivališčem na CSD (ali drugih humanitarnih organizacijah) po spolu in starosti

	2011		2015		2018		2021		Moški	Ženske
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški		
Starost skupaj	1.426	1.038	388	2.946	2.164	782	3.357	3.085	2.351	734
Do 14	141	69	72	260	135	125	279	224	116	108
15–19	46	29	17	89	46	43	88	61	28	33
20–29	187	124	63	361	246	115	394	276	175	101
30–49	625	470	155	1.293	992	301	1.385	1.313	1.053	260
50–64	382	311	71	802	641	161	1.000	916	753	163
65 in več	45	35	10	141	104	37	211	295	226	69
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Skupaj	Moški	Ženske
Do 14	9,9 %	6,6 %	18,6 %	8,8 %	6,2 %	16,0 %	8,3 %	7,3 %	4,9 %	14,7 %
15–19	3,2 %	2,8 %	4,4 %	3,0 %	2,1 %	5,5 %	2,6 %	2,0 %	1,2 %	4,5 %
20–29	13,1 %	11,9 %	16,2 %	12,3 %	11,4 %	14,7 %	11,7 %	8,9 %	7,4 %	13,8 %
30–49	43,8 %	45,3 %	39,9 %	43,9 %	45,8 %	38,5 %	41,3 %	42,6 %	44,8 %	35,4 %
50–64	26,8 %	30,0 %	18,3 %	27,2 %	29,6 %	20,6 %	29,8 %	29,7 %	32,0 %	22,2 %
65 in več	3,2 %	3,4 %	2,6 %	4,8 %	4,8 %	4,7 %	6,3 %	9,6 %	9,6 %	9,4 %

Vir: SURS 2022

Preglednica 2.4: Prebivalci drugih bivalnih enot po spolu in starosti, Slovenija, večletno

	2011		2015		2018		2021		Ženske	Moški	Ženske	Moški
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški				
Starost skupaj	2.826	1.663	1.163	567	373	194	3.580	2.470	1.110	8.439	6.920	1.519
Do 14	457	244	213	58	32	26	412	222	190	588	296	292
15–19	140	69	71	27	14	13	127	67	60	162	90	72
20–29	409	241	168	67	39	28	457	294	163	1.786	1.533	253
30–49	1.005	640	365	212	150	62	1.437	1.062	375	3.882	3.395	487
50–64	552	356	196	157	119	38	890	680	210	1.646	1.373	273
65 in več	263	113	150	46	19	27	257	145	112	375	233	142
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
Do 14	16,2 %	14,7 %	18,3 %	10,2 %	8,6 %	13,4 %	11,5 %	9,0 %	17,1 %	7,0 %	4,3 %	19,2 %
15–19	5,0 %	4,1 %	6,1 %	4,8 %	3,8 %	6,7 %	3,5 %	2,7 %	5,4 %	1,9 %	1,3 %	4,7 %
20–29	14,5 %	14,5 %	14,4 %	11,8 %	10,5 %	14,4 %	12,8 %	11,9 %	14,7 %	21,2 %	22,2 %	16,7 %
30–49	35,6 %	38,5 %	31,4 %	37,4 %	40,2 %	32,0 %	40,1 %	43,0 %	33,8 %	46,0 %	49,1 %	32,1 %
50–64	19,5 %	21,4 %	16,9 %	27,7 %	31,9 %	19,6 %	24,9 %	27,5 %	18,9 %	19,5 %	19,8 %	18,0 %
65 in več	9,3 %	6,8 %	12,9 %	8,1 %	5,1 %	13,9 %	7,2 %	5,9 %	10,1 %	4,4 %	3,4 %	9,3 %

Vir: SURS 2022

Preglednica 2.5: Prijavljeni na CSD in osebe, ki prebivajo v drugih bivalnih enotah po delovni aktivnosti

	2011		2015		2018		2021	
	Število		Število		Število		Število	
Prijavljeni na CSD	1.285	Delež (v %)	2.686	Delež (v %)	3.078	Delež (v %)	2.861	Delež (v %)
Zaposleni	191	14,9 %	453	16,9 %	690	22,4 %	564	19,7 %
Brezposelni	489	38,1 %	1.153	42,9 %	1.164	37,8 %	1.058	37,0 %
Učenci, dijaki, študentje	48	3,7 %	79	2,9 %	87	2,8 %	55	1,9 %
Upokojenci	83	6,5 %	248	9,2 %	289	9,4 %	293	10,2 %
Drugi neaktivni	474	36,9 %	753	28,0 %	848	27,6 %	891	31,1 %
Prebivanje v drugih bivalnih enotah	2.369	Delež (v %)	509	Delež (v %)	3.168	Delež (v %)	7.851	Delež (v %)
Zaposleni	1.375	58,0 %	305	59,9 %	2.068	65,3 %	6.168	78,6 %
Brezposelni	162	6,8 %	43	8,4 %	250	7,9 %	517	6,6 %
Učenci, dijaki, študentje	201	8,5 %	43	8,4 %	186	5,9 %	229	2,9 %
Upokojenci	415	17,5 %	81	15,9 %	372	11,7 %	460	5,9 %
Drugi neaktivni	216	9,1 %	37	7,3 %	292	9,2 %	477	6,1 %

Opomba: V preglednici so vključene samo osebe, stare 15 let ali več.

Vir: SURS 2022

Preglednica 2.6: Prijavljeni na CSD in osebe, ki prebivajo v drugih bivalnih enotah, po izobrazbi⁸

	2011		2015		2018		2021	
	Skupaj		Skupaj		Skupaj		Skupaj	
Prijavljeni na CSD	1.285	Delež (v %)	2.686	Delež (v %)	3.078	Delež (v %)	2.861	Delež (v %)
Osnovnošolska ali manj	573	44,6 %	1023	38,1 %	1107	36,0 %	987	34,5 %
Srednješolska	658	51,2 %	1532	57,0 %	1800	58,5 %	1707	59,7 %
Višješolska, visokošolska	54	4,2 %	131	4,9 %	171	5,6 %	167	5,8 %
Prebivanje v drugih bivalnih enotah	2.369	Delež (v %)	509	Delež (v %)	3.168	Delež (v %)	7.851	Delež (v %)
Osnovnošolska ali manj	851	35,9 %	153	30,1 %	697	22,0 %	1.919	24,5 %
Srednješolska	1.236	52,2 %	298	58,5 %	2.061	65,1 %	5.418	69,0 %
Višješolska, visokošolska	282	11,9 %	58	11,4 %	410	12,9 %	514	6,5 %

Vir: SURS 2022

Če pogledamo razporeditev glede na regije, kot regija z največ osebami v obeh kategorijah izstopa osrednjeslovenska regija; predvidevamo, da gre predvsem za vpliv prisotnosti glavnega mesta Ljubljane. Še posebej je odstopanje veliko pri kategoriji prijavljenih na CSD, saj osebe v osrednjeslovenski regiji predstavljajo več kot tretjino vseh oseb (za leto 2021). Tej regiji potem sledijo s sorazmerno podobnim številom oseb v tej kategoriji jugovzhodna Slovenija ter podravska, savinjska in gorenjska regija. Nasprotno pa je pri kategoriji 'osebe v drugih bivalnih enotah' število v osrednjeslovenski in podravske regiji zelo podobno (2.490 in 2.161 oseb). Brez poglobljene študije je nemogoče oceniti izvor teh razlik, saj lahko izhajajo iz različnega stanja oz. obsega brezdomstva in stanovanjske izključenosti, lahko pa tudi iz različnih praks delovanja storitev (na primer centrov za socialno delo in drugih humanitarnih organizacij) pri prijavi stalnega ali začasnega prebivališča pa tudi različnih možnosti in praks reševanja stanovanjske problematike in uporabe različnih drugih bivalnih enot.

⁸ V preglednici so vključene samo osebe, stare 15 let ali več.

Preglednica 2.7: Prijavljeni na CSD in osebe, ki prebivajo v drugih bivalnih enotah po regijah

	2011		2015		2018		2021	
	CSD prij.	Druge biv. enote	CSD prij.	Druge biv. enote	CSD prij.	Druge biv. enote	CSD prij.	Druge biv. enote
SLOVENIJA	1.426	2.826	2.946	567	3.357	3.580	3.085	8.439
Pomurska	0,1 %	5,2 %	0,5 %	2,3 %	1,3 %	3,2 %	1,2 %	3,3 %
Podravska	14,9 %	15,5 %	16,6 %	16,8 %	14,7 %	20,1 %	9,8 %	25,6 %
Koroška	0,9 %	4,3 %	1,1 %	5,3 %	1,0 %	3,2 %	1,5 %	2,1 %
Savinjska	9,7 %	12,0 %	10,1 %	11,6 %	8,6 %	17,8 %	8,3 %	11,6 %
Zasavska	0,4 %	1,0 %	2,5 %	3,2 %	0,6 %	1,9 %	0,8 %	1,3 %
Posavska	1,8 %	4,0 %	3,1 %	8,3 %	2,5 %	4,3 %	2,5 %	3,7 %
Jugovzhodna Slovenija	12,0 %	6,3 %	9,3 %	5,3 %	10,8 %	6,2 %	12,3 %	4,3 %
Osrednjeslovenska	39,8 %	28,8 %	38,8 %	28,0 %	42,6 %	23,6 %	44,8 %	29,5 %
Gorenjska	13,5 %	8,0 %	10,3 %	5,8 %	10,1 %	5,0 %	8,9 %	8,2 %
Primorsko-notranjska	0,3 %	1,2 %	0,5 %	2,1 %	0,6 %	3,8 %	1,1 %	2,8 %
Goriška	0,6 %	5,1 %	1,5 %	1,6 %	1,5 %	3,8 %	2,9 %	3,3 %
Obalno-kraška	6,1 %	8,7 %	5,8 %	9,7 %	5,7 %	6,9 %	6,0 %	4,4 %

Vir: SURS 2022

2.3 Obseg brezdomstva na podlagi ankete med populacijo

V tem delu se osredinjamo na obseg brezdomstva na podlagi ankete med populacijo, ki obseg brezdomstva ocenjuje na podlagi retrospektivnih vprašanj. Busch-Geertsema (2010) je opisal vključitev sklopa retrospektivnih vprašanj o izkušnjah z brezdomstvom v nacionalne ankete kot učinkovit pristop za pridobivanje med državami primerljivih informacij o obsegu brezdomstva. Tak pristop omogoča tudi zajetje tistih brezdomcev, katerih izkušnja brezdomstva je trajala sorazmerno kratek čas (kratkotrajno brezdomstvo), in epizodnega brezdomstva (več kratkih epizod brezdomstva) v nasprotju z dolgotrajnejšim brezdomstvom, ki ga običajno zajamejo ankete ali podatkovne baze, ki temeljijo na uporabnikih storitev za brezdomce. Seveda

pa ima ta pristop tudi številne slabosti, ki smo jih že omenili v prejšnjem poglavju. Med drugim podceni obseg dolgotrajnega brezdomstva in trenutnega brezdomstva, hkrati pa je sklepanje na populacijo lahko oteženo ob majhnih vzorcih zaradi prevelikega intervala zaupanja.

Običajno raziskave pri tem ločijo med obsegom pojava v življenju (angl. life time prevalence) in pojavom v krajšem časovnem obdobju pred anketo (npr. v zadnjih petih letih). Tako so na primer Link et al. (1994) za ZDA ugotavljali, da je obseg pojava med populacijo (v celotnem življenju) 7,4 %, medtem ko je imelo v zadnjih petih letih izkušnjo brezdomstva 3,1 % ljudi. Po podatkih Taylor et al. (2019) je med osmimi evropskimi državami (Francija, Irska, Italija, Nizozemska, Poljka, Portugalska, Švedska in Španija) obseg brezdomstva (v življenju posameznikov) v povprečju predstavljal od 4,4 % do 5,6 % (če upoštevamo interval zaupanja). Pri tem so bili deleži najnižji na Irskem (1,7 %) in v Franciji (1,9 %), največji pa na Švedskem (6,2 %) in v Španiji (12,6 %). V obdobju petih letih je bil obseg brezdomstva sorazmerno nižji v vseh opazovanih državah, v povprečju od 1,57 % do 2,33 % (če upoštevamo interval zaupanja), pri čemer je bil najnižji na Irskem (0,4 %) in Poljskem (0,7 %) ter najvišji v Španiji (6,2 %). Brezdomstvo je bilo v omenjeni raziskavi opredeljeno kot spanje v zavetišču, na ulici ali v avtomobilu. V EU SILC je bilo vključeno vprašanje o preteklih izkušnjah brezdomstva, opredeljenega po posameznih kategorijah: 1) začasno prebivanje pri prijateljih ali sorodnikih; 2) v zavetiščih; 3) v bivalnih prostorih, ki niso namenjena za prebivanje; 3) spanje na ulici, v javnih prostorih. V povprečju je bil med opazovanimi državami delež oseb z izkušnjo brezdomstva 4-odstoten, pri čemer je prevladovala kategorija oseb, ki prebivajo pri prijateljih in sorodnikih, torej t. i. skrito brezdomstvo. Pri tem so bili najnižji deleži brezdomstva na Madžarskem (0,8 %), Albaniji (0,9 %) in v Španiji (1,7 %). Visoke deleže oseb, ki začasno prebivajo pri prijateljih ali sorodnikih, pa so bili v Veliki Britaniji (5,5 %), Švici (7,3 %) in na Danskem (9,9 %) (Eurostat, 2020). Zadnje torej kaže na zelo različno sliko po evropskih državah in potencialno tudi različno razumevanje brezdomstva oz. posameznih kategorij ter izpostavlja problematičnost primerjave obsega brezdomstva med državami, tudi ko uporabimo enotni merski instrument.

Taylor et al. (2019) so izmerili obseg pojava v zadnjem letu na podlagi anketnih podatkov med osmimi državami okoli 0,71 %, pri čemer je imela delež pod 1 % večina držav (Nizozemska, Poljska, Portugalska, Francija, Irska), le nekaj držav pa je imelo delež brezdomcev enak 1 % ali več (Švedska, Italija in Španija). Nadalje je primerjalna raziskava brezdomstva med evropskimi mesti v 16 evropskih državah⁹ pokazala podobno veliko variacijo, pri čemer so bile velike razlike med anketiranimi

⁹ Avstrija, Nemčija, Španija, Italija, Finska, Litva, Nizozemska, Norveška, Švedska, Bolgarija, Danska, Slovaška, Portugalska, Belgija, Slovenija, Estonija.

občinami v opredelitvi brezdomstva, ki je bilo pogosto omejeno na ožje opredelitve, pa tudi v velikosti posameznih občin iz nacionalnih držav, ki so bile vključene v raziskavo. Ocene v poročilu so, da se delež brezdomcev razlikuje med mesti; obseg sega do nekaj manj kot 1 % (van Heerden et al., 2022), kar odseva prej opisane deleže na nacionalnih ravneh.

2.3.1 Metodologija

Raziskava o brezdomstvu v Sloveniji je bila eden izmed modulov, vključenih v enotni vprašalnik Slovensko javno mnenje 2022/1. Zbiranje podatkov za raziskavo Slovensko javno mnenje je potekalo v času od 25. aprila do 2. avgusta 2022. Pristop in izvedba raziskave sta sledila metodologiji, ki se uporablja pri izvajanju nacionalnih javnomnenjskih raziskav in temelji na verjetnostnem vzorčenju. Vzorčni načrt je bil oblikovan za potrebe osebnega anketiranja. Populacijo predstavljajo vsi prebivalci Republike Slovenije, stari 18 let ali več. Izbor oseb, ki so bile vključene v vzorec, je bil izveden na podlagi Centralnega registra prebivalcev Slovenije kot izhodiščnega vzorčnega seznama. Postopek izbora oseb je bil slučajni dvostopenjski. Velikost izhodiščnega vzorca je vsebovala 2.000 oseb. Končni rezultat je bil 1.001 anketa, kar po izračunu stopnje odzivnosti predstavlja 50,1 % izkoriščenosti vzorca. Glede na način odgovarjanja je bilo 89,6 % anket pridobljenih s pomočjo osebnega anketiranja in 10,4 % z odgovori prek spleta (Hafner Fink et al., 2022; SJM, 2022/1). Vzorec je reprezentativen za populacijo in ni dodatno utežen.

Preglednica 2.8: Opis vzorca

Spol	
Moški	45,5
Ženski	54,5
Starost	
Do 30 let	15,6
Od 31 do 45 let	21,9
Od 46 do 60 let	25
61 Let in več	37,6
Izobrazba	
Osnovna ali manj	14,2
Poklicna	19,6
Srednja	32,5
Višja, visoka ...	33,7

Dohodek na člana gospodinjstva	
Do 500 eur	18,5
Nad 500 do 750 eur	30,4
Nad 750 do 1.000 Eur	26,4
Nad 1.000 Eur	24,7
Delovni status	
Opravljam plačano delo (kot zaposlen, samozaposlen ali zaposlen v svojem družinskem podjetju)	51,9
Nezaposlen in iščem zaposlitev	3,7
Se izobražujem (na izobraževanje me ni poslal delodajalec), študent, dijak	5
Poklicno usposabljanje, vajenec	0,4
Trajno delovno nezmožen (bolezen, invalidnost)	1,1
Upokojenec	33,4
Gospodinjec, hišna opravila, skrbim za otroke ali druge osebe	2,3
Drugo	2
B. O.+	0,2
Narodnost oz. etnična skupina	
Slovenec	88,5
Albanec	0,3
Avstrijec	0
Bošnjak	3,7
Črnogorec	0,1
Hrvat	2,1
Italijan	0,2
Madžar	0
Makedonec	0,7
Nemec	0,1
Rom	0,1
Srb	2,3
Drugi narodnosti: _____	0,9
Ne vem	0,3
B. O.+	0,7
Zakonski stan	
Poročen	46,4
Zunajzakonska skupnost	21,6
Živim ločeno (sem poročen, a živim ločeno)	0,5
Razvezan (ločen)	4,4
Vdovec, vdova	10,6
Samski, nikoli nisem bil poročen ali živel v zunajzakonski skupnosti	15,8
B. O.+	0,8

Tip kraja	
Veliko mesto	16,1
Obrobje velikega mesta	9,1
Manjše mesto	23,4
Podeželski kraj, vas	46,4
Osamljena kmetija oz. Hiša na podeželju	4,6
B. O.+	0,5

Vir: SJM 2022/1

V anketi smo vprašanje o brezdomstvu in stanovanjski vključenosti oblikovali tako, da je omogočalo merjenje obsega posameznih kategorij skladno z ETHOS – light ločeno (glej tudi prvo poglavje). Tako smo anketirancem postavili naslednje vprašanje:

1. Ali ste v svojem življenju vi ali vaši družinski člani kdaj izkusili naslednje stanovanjske težave:
 - Deložacija iz stanovanja/hiše DA NE
 - Prebivanje pri prijateljih, sorodnikih, ker niste imeli svojega doma in zaradi finančnih težav niste imeli kje prebivati DA NE
 - Prebivanje v zavetiščih za brezdomce ali drugih začasnih zavetiščih DA NE
 - Prebivanje v prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje (npr. v avtomobilu, garaži, v zapuščeni stavbi) DA NE
 - Prebivanje na prostem, na ulici DA NE

Za vsako izmed omenjenih kategorij smo potem dodatno pridobili tudi podatek, kdaj je nastopila težava,¹⁰ ter trajanje te težave¹¹.

Sicer se v anketah običajno pridobi podatke o brezdomstvu samo od primarne osebe – anketiranca, vendar pa so nadomestni ('proxy') respondenti pogosto uporabljeni v anketah, da se poveča stopnja odgovora (glej Davin et al., 2019). 'Proxy' odgovori seveda s seboj nosijo tudi določeno pristranskost. V tem primeru smo se odločili za uporabo nadomestnih preučevalcev ('proxy' odgovorov), ker menimo, da gre za pomembne prelomnice in izkušnje v posameznikovem življenju, kar si posamezniki znotraj družine mogoče povedo ali pa izkusijo skupaj. Hkrati torej omogoča tudi zaznavanje brezdomstva ne (le) kot individualne izkušnje, ampak izkušnje celotnega gospodinjstva ali izkušnje drugega družinskega člana (in naravo povezanosti s tem družinskim članom). S tem

¹⁰ Vprašanje je bilo postavljeno v kategorijah: 1) v zadnjem letu; 2) v zadnjih 2–4 letih; 3) pred 5 leti ali več; 4) ne vem.

¹¹ Vprašanje: Kako dolgo so trajale te težave? Dodana je bila še opomba: Če je bilo to večkrat v življenju, opišite trajanje zadnjikrat, ko ste imeli to težavo.

smo torej želeli preveriti, ali s takšnim vprašanjem lahko povečamo stopnjo odgovora in torej bolje zajamemo pojav, ki je zelo težko izmerljiv na podlagi anketnih raziskav v populaciji.

Posebej smo poskušali obseg skritega brezdomstva, ki je bilo vključeno v eno izmed zgornjih kategorij, izmeriti tudi dodatno prek skupine prijateljev in sorodnikov, ki je to pomoč nudila, in se torej nahajajo v stabilni stanovanjski situaciji ter so s tem verjetneje zajeti v raziskavo kot osebe, ki to pomoč koristijo. Zadnje smo merili z naslednjim vprašanjem: Ali ste kdaj v svojem domu prenočevali koga, ki je bil zaradi finančnih, socialnih ali družinskih težav brez doma? (Odgovor: DA/NE). Dodatno smo potem poizvedeli o času, kdaj se je to zgodilo, kako dolgo je trajalo, in osnovna vprašanja o osebi, ki je potrebovala pomoč (demografski podatki oz. ali je šlo za več oseb).

2.3.2 Podatki ankete o brezdomstvu v Sloveniji in sociodemografske značilnosti

V nadaljevanju predstavljamo izsledke ankete glede izkušenj brezdomstva ali stanovanjske izključenosti kot skupne kategorije, ki združuje vse omenjene/merjene oblike stanovanjske izključenosti (tj. ali izkušnja deložacije, skritega brezdomstva, spanja v zavetišču/spanja na ulici ali prebivanje v prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje).

Anketno vprašanje o izkušnji brezdomstva in socialne izključenosti osebno oz. izkušnji družinskega člana pomeni, da so pridobljeni deleži ocene **deleža gospodinjstev**, ki so imela vsaj enega ali več članov gospodinjstva z izkušnjo brezdomstva ali stanovanjske izključenosti v populaciji. Kot bomo pokazali v nadaljevanju, gre v določenem deležu za celotna gospodinjstva, o katerih poroča anketiranec, v določenih primerih pa za druge člane gospodinjstva. Sicer je določen delež tudi poročanja o članih, ki trenutno niso več člani tega gospodinjstva, pa so to bili v preteklosti (npr. bratje, sestre, starši). Ker vzorčenje ni potekalo po gospodinjstvih, je teoretično mogoče, da so bili v anketiranje vključeni člani istega gospodinjstva in bi tako teoretično lahko prišlo do dvojnega štetja gospodinjstev, vendar glede na majhen obseg problematike v populaciji menimo, da je ta možnost malo verjetna in ne povzroča večje napake v oceni deleža v populaciji. Ob priznavanju teh omejitev pa je na podlagi ankete ocena obsega brezdomstva med gospodinjstvi 7,9 % gospodinjstev (pri čemer je imel vsaj en član izkušnjo brezdomstva ali stanovanjske izključenosti).

Če pogledamo delež ljudi, ki je doživel vsaj eno težavo v svojem življenju, ki v kategorizaciji ETHOS spadajo v posamezne kategorije brezdomstva in stanovanjske izključenosti, je bilo v populaciji takšnih oseb, ki so imeli **osebno izkušnjo, 6,5 % v celotni populaciji**. Zaradi majhne ciljne populacije v anketi pa smo želeli zajeti tudi delež ljudi, ki ima izkušnjo brezdomstva in so družinski člani anketiranca, pri čemer

torej anketiranec deluje kot nadomestni („proxy“) poročevalec, kar nam omogoča realnejšo oceno razmer v populaciji, saj je ravno zaradi narave pojava, ki ga preučujemo, možnost zajema ljudi z izkušnjo brezdomstva v splošne ankete med populacijo manjša. Tako so imeli dodatno 3 % anketirancev skupaj z osebno izkušnjo še družinskega člana s to izkušnjo ter dodatno 1,4 % anketirancev, pri katerih je imel samo družinski član to izkušnjo.

Ker v tej kategoriji združimo več posameznih kategorij brezdomstva in stanovanjske izključenosti, je pomembno pregledati te podatke tudi ločeno. Če pogledamo po posameznih kategorijah brezdomstva, je imelo **0,9 % osebno izkušnjo deložacije**, dodatnih 1,3 % anketirancev pa (še tudi ali samo) njihov družinski član. Delež deložacij med gospodinjsvi (z upoštevanjem zgoraj opisanih omejitev glede sklepanja) je 1,6 % gospodinjestev v Sloveniji (tj. gospodinjestev, v katerih je imel vsaj en član izkušnjo deložacije).

Kot kažejo izkušnje v tujini, je najvišji delež tako imenovanega skritega brezdomstva, ki smo ga v anketi merili z vprašanjem »prebivanje pri prijateljih, sorodnikih, ker niste/niso imeli svojega doma in zaradi finančnih težav niste/niso imeli kje prebivati«. Takšnih je bilo med anketiranimi **osebno 5,5 %**, dodatno pa so še 3 % anketirancev poročali, da je imel to izkušnjo (še) njihov družinski član. Če podatke pogledamo kot podatke na ravni gospodinjestev, je imelo 6,1 % (anketiranih) gospodinjestev izkušnjo t. i. skritega brezdomstva. Kot kažejo podatki tudi iz tujih raziskav, torej večji delež (anketno merjenega) brezdomstva predstavlja t. i. skrito brezdomstvo. V Sloveniji je med opazovanimi problematikami torej izpostavljen delež t. i. skritega brezdomstva, ki je predstavljal kar 84% izmerjenega obsega brezdomstva.

Skrito brezdomstvo je mogoče tudi večje v državah, v katerih je velik lastniški sektor in je s tem možnost pomoči med družinskimi člani oz. prijatelji ob stanovanjskih težavah večja. Hkrati raziskovalci opozarjajo tudi, da je na splošno za Slovenijo značilen familializem, torej velika vloga medsebojne družinske pomoči pri urejanju stanovanjskega vprašanja (Cirman, 2006; Filipovič Hrast, 2019), kar se mogoče lahko razširi tudi na vprašanje razreševanja ekstremnih stanovanjskih težav in brezdomstva. Hkrati je mogoče pomembna družbena okoliščina, ki je morda vplivala na te deleže, tudi izkušnja epidemije, ki je omejila dostop do različnih storitev in možnosti reševanja stanovanjske problematike, kar potencialno vpliva na splošen obseg brezdomstva v zadnjem obdobju (npr. v tem obdobju so bile zaustavljene deložacije) pa tudi na večji pomen reševanja stanovanjskih težav v neformalnih omrežjih, ki so mogoče ostala dostopnejša kot formalne institucije in trg. Zato bi bila ključna redna spremljanja, ki bi lahko zaznala razlike in trende v obsegu pojava.

Nadalje, med anketiranimi je bilo 0,7 % oseb, ki so v svojem življenju doživele brezdomstvo, in sicer so te osebe spale v zavetišču, na cesti ali v prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje. Dodatno je bilo še 0,8 % oseb, ki so imele družinskega člana s to izkušnjo. Skupno lahko ocenjujemo, da je imelo 1,2 % gospodinjestev vsaj enega

člana z izkušnjo brezdomstva v Sloveniji (tj. osebno eden izmed članov, več članov gospodinjstva ali pa so poročali samo o drugih družinskih članih).

Preglednica 2.9: Izkušnje brezdomstva in stanovanjske izključenosti

		Število	Delež (v %)
Stanovanjska izključenost in brezdomstvo – združeno	oboji	30	3,0
	samo jaz	35	3,5
	samo družinski člani	14	1,4
	skupaj	79	7,9
Deložacija iz stanovanja/hiše	oboji	5	0,5
	samo jaz	4	0,4
	samo družinski člani	7	0,7
	skupaj	16	1,6
Skrito brezdomstvo – prebivanje pri prijateljih, sorodnikih	oboji	24	2,4
	samo jaz	31	3,1
	samo družinski člani	6	0,6
	skupaj	61	6,1
Brezdomstvo – prebivanje v zavetiščih, prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje, na prostem	oboji	3	0,3
	samo jaz	4	0,4
	samo družinski člani	5	0,5
	skupaj	12	1,2

Vir: SJM 2022/1

Večina oseb, ki smo jih anketirali, je doživela le eno izmed težav, ki smo jih omenjali; takih je bilo namreč 5,9 %, 0,6 % pa doživelo dve obliki brezdomstva ali več. To se ujema s predpostavkami, da v anketnih raziskavah zajamemo predvsem osebe, ki niso bile kronično brezdomne, ampak so bile brezdomne le za kratek čas, pri čemer so torej po naših podatkih imele le eno obliko izkušnje brezdomstva in jo uspešno razrešile. Kronično brezdomstvo je namreč povezano s pogostimi prehodi med različnimi oblikami brezdomstva in stanovanjske izključenosti, medtem ko je v obsegu brezdomstva prevladujoča občasna, enkratna izkušnja brezdomstva in stanovanjske izključenosti, ki se uspešno razreši in se ne ponovi (glej O’Sullivan et al., v tisku).

Preglednica 2.10: Večkratne izkušnje brezdomstva in stanovanjske izključenosti

		Število	Delež (v %)
Število različnih stanovanjskih težav – osebna izkušnja	nobene težave	936	93,5
	1 težava	59	5,9
	2 težavi	5	0,5
	3 težave	1	0,1
Število različnih stanovanjskih težav – oseba v gospodinjstvu	nobene težave	957	95,6
	1 težava	37	3,7
	2 težavi	6	0,6
	3 težave	1	0,1

Vir: SJM 2022/1

Do zdaj smo poročali o stanovanjskih težavah, kot so jih izkusili v življenju. Nadalje smo preverili tudi, koliko jih je imelo to izkušnjo v obdobju manj kot pet let. Če pogledamo vse stanovanjske težave skupaj, je imel eno izmed stanovanjskih težav (deložacijo, skrito brezdomstvo ali brezdomstvo) v tem **obdobju 1 % anketirancev** [interval zaupanja 0,4 %; 1,6 %], dodatno pa jih je še 0,7 % poročalo [interval zaupanja 0,2 %; 1,2 %], da so to izkušnjo imeli tudi njihovi družinski člani (vsaj eden ali več). V primerjavi z ocenami 5-letne prevalence brezdomstva je v Sloveniji kljub uporabi razmeroma širše opredelitve same izkušnje brezdomstva in stanovanjske izključenosti, kot se uporablja v tujih raziskavah, delež ljudi nižji. **Če 1 % preračunamo kot delež populacije (zaokrožene na dva milijona ljudi), pa pridemo do ocene cca 20.000 ljudi, ki so imeli osebno izkušnjo brezdomstva ali stanovanjske izključenosti v obdobju do pet let. Če tem prištejemo še 0,7 % družinskih članov anketirancev, je to še dodatnih 14.000 ljudi.** Pri tem nismo upoštevali, da so nekateri poročali o večjem številu družinskih članov s to izkušnjo, ampak smo kot oceno vzeli samo enega člana kot minimalno oceno.

Če podrobneje razdelimo to splošno kategorijo izkušnje brezdomstva in stanovanjske izključenosti glede na posamezno dimenzijo brezdomstva in stanovanjske izključenosti, kot smo jih zajeli v anketi, je deložacijo v obdobju do pet let doživelo 0,3 % anketirancev [interval zaupanja 0,0 %; 0,6 %] in dodatno še 0,2 % anketirancev [interval zaupanja 0,0 %; 0,5 %], ki so poročali, da je imel to izkušnjo še vsaj en njihov družinski član. Izkušnjo t. i. skritega brezdomstva je imelo osebno 0,8 % anketirancev [interval zaupanja 0,2 %; 1,4 %]; poleg tega jih je 0,4 % [interval zaupanja 0,0 %; 0,8 %] poročalo, da je imel to izkušnjo tudi vsaj en njihov družinski član. Izkušnjo brezdomstva, ki vključuje spanje v zavetišču, na ulici ali v prostorih, ki niso namenjeni prebivanju, pa v tem obdobju ni imel nihče izmed anketirancev, je pa 0,2% anketirancev poročalo, da je imel to izkušnjo njihov družinski član.

Razlike med kategorijami kažejo tudi pomembne informacije, relevantne za merjenje brezdomstva. V anketo namreč nismo zajeli nikogar, ki bi imel izkušnjo brezdomstva, kot je spanje na ulici, v zavetiščih ali stavbah, ki niso namenjene za prebivanje, v času do pet let pred anketiranjem. Kaže torej, da je v državah s pretežno nižjo stopnjo brezdomstva merjenje te kategorije neposredno z anketami izjemno zahtevno. Se pa izkaže, da lahko zajamemo vsaj deloma to kategorijo tudi z uporabo t. i. nadomestnih poročevalcev ali ‚proxyjev‘, ki lahko o tem poročajo v imenu njihovih družinskih članov. Po drugi strani pa je nizko zajetje te kategorije v splošni populaciji mogoče tudi znak težjega prehoda v stabilno namestitev iz te oblike brezdomstva v Sloveniji, povezane s težavami pri pridobivanju socialnih stanovanj in bivalnih enot (dolge čakalne vrste) ter po drugi strani z majhnim zasebnim najemnim sektorjem. Odpira se torej vprašanje, ali je odsotnost teh oseb znak majhnega števila ali mogoče tudi (bolj) dolgotrajne ujetosti v ta položaj zaradi odsotnosti ustreznih možnosti izhoda v stabilno namestitev.

Preglednica 2.11: Izkušnja brezdomstva in stanovanjske izključenosti glede na čas izkušnje

			Ni imel stanovanj. težav	V zadnjem letu	Pred petimi leti ali več	Skupaj
Brezdomstvo in stanovanjska izključenost (vse kategorije združene)	ni imel stanovanjskih težav	Število	922	0	0	922
		Odstotek (%)	92,1 %	0,0 %	0,0 %	92,1 %
	oboji	Število	0	4	26	30
		Odstotek (%)	0,0 %	0,4 %	2,6 %	3,0 %
	samo jaz	Število	0	6	29	35
		Odstotek (%)	0,0 %	0,6 %	2,9 %	3,5 %
	samo družinski člani	Število	0	3	11	14
		Odstotek (%)	0,0 %	0,3 %	1,1 %	1,4 %
	Skupaj	Število	922	13	66	1.001
		Odstotek (%)	92,1 %	1,3 %	6,6 %	100,0 %

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 2.12: Izkušnja deložacije glede na čas izkušnje

			Nikoli	V manj kot petih letih	Pred petimi leti ali več	Skupaj
Deložacija	ni imel stanovanjskih težav	Število	985	0	0	985
		Odstotek (%)	98,4 %	0,0 %	0,0 %	98,4 %
	oboji	Število	0	1	4	5
		Odstotek (%)	0,0 %	0,1 %	0,4 %	0,5 %
	samo jaz	Število	0	2	2	4
		Odstotek (%)	0,0 %	0,2 %	0,2 %	0,4 %
	samo družinski člani	Število	0	1	6	7
		Odstotek (%)	0,0 %	0,1 %	0,6 %	0,7 %
Skupaj	Število	985	4	12	1.001	
	Odstotek (%)	98,4 %	0,4 %	1,2 %	100,0 %	

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 2.13: Izkušnja brezdomstva glede na čas izkušnje

			Nikoli	V manj kot petih letih	Pred petimi leti ali več	Skupaj
Brezdomstvo	ni imel stanovanjskih težav	Število	988	0	0	988
		Odstotek (%)	98,7 %	0,0 %	0,0%	98,7 %
	oboji	Število	0	0	3	3
		Odstotek (%)	0,0 %	0,0 %	,3%	0,3 %
	samo jaz	Število	0	0	4	4
		Odstotek (%)	0,0 %	0,0 %	,4%	0,4 %
	samo družinski člani	Število	0	2	4	6
		Odstotek (%)	0,0 %	0,2 %	,4%	0,6 %
Skupaj	Število	988	2	11	1.001	
	Odstotek (%)	98,7 %	0,2 %	1,1%	100,0 %	

Opomba: Brezdomstvo združuje kategorije: prebivanje v zavetiščih, v prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje, na prostem, na ulici.

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 2.14: Izkušnja skritega brezdomstva glede na čas izkušnje

			Nikoli	V manj kot petih letih	Pred petimi leti ali več	Skupaj
Skrito brezdomstvo	ni imel stanovanjskih težav	Število	940	0	0	940
		Odstotek (%)	93,9 %	0,0 %	0,0 %	93,9 %
	oboji	Število	0	4	20	24
		Odstotek (%)	0,0 %	0,4 %	2,0 %	2,4 %
	samo jaz	Število	0	4	27	31
		Odstotek (%)	0,0 %	0,4 %	2,7 %	3,1 %
	samo družinski člani	Število	0	0	6	6
		Odstotek (%)	0,0 %	0,0 %	0,6 %	0,6 %
Skupaj	Število	940	8	53	1.001	
	Odstotek (%)	93,9 %	0,8 %	5,3 %	100,0 %	

Opomba: Kategorija skrito brezdomstvo označuje prebivanje pri sorodnikih in prijateljih, ker oseba ni imela drugega prostora zaradi finančnih razlogov.

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 2.15: Izkušnja skritega brezdomstva in brezdomstva glede na čas izkušnje

			Nikoli	V manj kot petih letih	Pred petimi leti ali več	Skupaj
Skrito brezdomstvo in brezdomstvo	ni imel stanovanjskih težav	Število	931	0	0	931
		Odstotek (%)	93,0 %	0,0 %	0,0 %	93,0 %
	oboji	Število	0	4	23	27
		Odstotek (%)	0,0 %	0,4 %	2,3 %	2,7 %
	samo jaz	Število	0	4	29	33
		Odstotek (%)	0,0 %	0,4 %	2,9 %	3,3 %
	samo družinski člani	Število	0	2	8	10
		Odstotek (%)	0,0 %	0,2 %	0,8 %	1,0 %
Skupaj	Število	931	10	60	1.001	
	Odstotek (%)	93,0 %	1,0 %	6,0 %	100,0 %	

Opomba: Kategorija skrito brezdomstvo in brezdomstvo združuje: prebivanje pri sorodnikih, v zavetiščih, v prostorih, ki niso namenjeni za prebivanje, na prostem, na ulici.

Vir: SJM 2022/1

V tem delu nadalje analiziramo sociodemografske značilnosti oseb z izkušnjo brezdomstva in stanovanjske izključenosti. Zadnje je zaradi majhnega števila ljudi le eksplorativne narave, saj – kot smo predstavili – je v anketi vedno zajet tako majhen delež ljudi z izkušnjo brezdomstva in stanovanjske izključenosti, da je opazovanje njihovega sociodemografskega profila ravno zaradi tega oteženo. Potreben bi bil precej večji vzorec, da bi lahko podrobneje analizirali to skupino. Če pogledamo združeno kategorijo brezdomstva in stanovanjske izključenosti (osebna izkušnja), lahko vidimo, da je le manjša razlika med deležem moških in žensk (53,8 % moških in 46,2 % žensk), v kategoriji skritega brezdomstva in brezdomstva pa je povsem enak delež moških in žensk. To potrjuje naše predpostavke, da izkušnja brezdomstva ni izključno moška izkušnja, kot se predvideva na podlagi podatkov o uporabnikih zavežišč za brezdomce (glej naslednje poglavje). Ker gre za podatke o izkušnji v celotnem življenju, pregled po starostni strukturi in dohodku ni smiseln.

Preglednica 2.16: Brezdomstvo in stanovanjska izključenost glede na spol

		Moški	Ženske	Skupaj
Brezdomstvo in stanovanjska izključenost (združena)	Število	35	30	65
	Odstotek (%)	53,8 %	46,2 %	100,0 %
Skrito brezdomstvo in brezdomstvo	Število	30	30	60
	Odstotek (%)	50,0 %	50,0 %	100,0 %

Opomba: Kategorija brezdomstvo in stanovanjska izključenost združuje deložacijo, skrito brezdomstvo in brezdomstvo.

Vir: SJM 2022/1

Če pogledamo osebe, za katere so anketiranci odgovarjali kot nadomestni respondenti (,proxyji'), torej so govorili o družinskih članih z izkušnjo brezdomstva in stanovanjske izključenosti, so navajali še druge člane svoje družine (partnerica/partner, otroci), starše in sorojence.

Pri deložaciji so bili med družinskimi člani pogosto omenjeni celotna družina anketiranca oziroma posamezni partner ali otroci anketiranca. Tudi pri prebivanju pri sorodnikih ali prijateljih, ker so bili brez doma, je bila pri opisanih družinskih članih prevladujoče omenjena celotna družina ali pa oba partnerja.

Preglednica 2.17: Izkušnje družinskih članov anketiranega glede različnih oblik brezdomstva in stanovanjske izključenosti

	Deložacija	Prebivanje pri prijateljih	Prebivanje v zavetiščih in na ulici	Prebivanje v prostorih, ki niso namenjeni prebivanju
Partner/Partnerka	1	13	3	1
Partner(ka) in otrok(ci)	2	6	1	1
Starši	4	1	0	3
Starši s sorojenci	1	4	0	0
Brat ali sestra	1	0	0	1
Otroci	1	5	0	0
Drugo	2	2	2	0

Opomba: Tu so združeni odgovori oseb, ki so doživele brezdomstvo same ali pa skupaj z respondentom. Pod kategorijo drugo so združeni tisti brez odgovora, stari starši ali ko iz odgovora ni bilo jasno, ali govorijo o izvorni družini (starših) ali trenutni družini (partnerju/-ki in otrocih).

Vir: SJM 2022/1

Kot kažejo izsledki ankete, predstavlja pomemben oziroma večinski del zaznanega brezdomstva t. i. skrito brezdomstvo. Kot smo že opozorili, je pri tako majhni ciljni populaciji izjemno težko pridobiti podatke o tej populaciji, zato smo za bolj poglobljen vpogled v problematiko skritega brezdomstva poskušali pridobiti podatke tudi na strani gospodinjev, ki nudijo pomoč osebam s stanovanjskimi težavami. Kar 12,2 % anketirancev je odgovorilo, da so v svojem domu nudili prenočišče osebi, ki je bila brez doma. Po sociodemografskih značilnostih so osebe, ki so nudile prenočišče, nekoliko pogosteje ženske, večinoma poročene osebe (gre za trenutni status, ne pa nujno status v času, ko so to osebo prenočevale), z nižjimi dohodki (70 % je imelo osebni dohodek do 1.000 evrov). V večini primerov so prenočišče nudili pred več kot petimi leti, tj. 80 % takih, ki so nudili prenočišče pred petimi leti ali več, manj kot pet let nazaj pa je nudilo prenočišče 20,5 % anketirancev, ki so nudili prenočišče. Velik del prenočišče nudi za kratek čas, in sicer do tri mesece 79,3 %, od 3 mesece do 12 mesecev 13,8 %, dlje kot eno leto pa 6,9 %.

Preglednica 2.18: Nudenje prenočišča glede na obdobje in trajanje nastanitve

		Število	Delež v %
Ali ste kdaj v svojem domu prenočevali koga, ki je bil brez doma?	da	122	12,2 %
	ne	879	87,8 %
	Skupaj	1.001	100 %
Kdaj je bilo to?	v zadnjem letu	11	9,4 %
	v zadnjih 2–4 letih	13	11,1 %
	pred 5 leti ali več	93	79,5 %
	Skupaj	117	100 %
Kako dolgo ste nudili nastanitev?	do 3 mesece	92	79,3 %
	nad 3 mesece do 12 mesecev	16	13,8 %
	nad 12 mesecev	8	6,9 %
	Skupaj	116	100 %

Vir: SJM 2022/1

Velika večina je pri sebi prenočevala eno osebo (68,9 %), 21,3 % pa je prenočevalo družino z otroki (enostarševsko ali dvostarševsko). To se delno ujema s poročanjem o osebni izkušnji prenočevanja pri prijateljih in sorodnikih, pri čemer smo ugotovili, da je šlo pogosto za celotne družine. V primerih, ko je šlo za samske osebe, je bila večina moških (63 %). To torej kaže precej enakomerno spolno zastopanost tudi pri skritem brezdomstvu. Starost anketirancev, ki so jim nudili začasno namestitve, je bila od 12 do 92 let. Skoraj desetina (7,8 %) oseb, ki so bile tako začasno nameščene, je bila stara 18 let ali manj. Dodatno je bila petina (21,8 %) stara od 19 do 25 let.

Preglednica 2.19: Nudenje prenočišča glede na posameznike

Kdo je prenočeval pri vas?	1 oseba	Število	84	
		%	68,9 %	
	par	Število	6	
		%	4,9 %	
	družina z otroki	Število	15	
		%	12,3 %	
	enostarševska družina	Število	11	
		%	9,0 %	
	drugo	Število	6	
		%	4,9 %	
			Skupaj	122
			%	100,0 %

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 2.20: Sociodemografske značilnosti oseb, ki so nudili prenočišče

		Število	Delež (v %)
Spol	moški	54	44,3
	ženski	68	55,7
	Skupaj	122	100,0
Starost	do 30 let	14	11,5
	31–45 let	27	22,1
	46–60 let	29	23,8
	61 let in več	52	42,6
	Skupaj	122	100,0
Izobrazba	osnovna ali manj	19	15,6
	poklicna	26	21,3
	srednja	33	27,0
	višja, visoka ...	44	36,1
	Skupaj	122	100,0

Regija	pomurska	8	6,6
	podravska	15	12,3
	koroška	1	0,8
	savinjska	15	12,3
	zasavska	1	0,8
	posavska	3	2,5
	jugovzhodna Slovenija	14	11,5
	osrednjeslovenska	41	33,6
	gorenjska	7	5,7
	primorsko-notranjska	4	3,3
	goriška	4	3,3
	obalno-kraška	9	7,4
	Skupaj	122	100,0
Tip naselja	neurbana naselja	33	27,0
	manjša urbana naselja	29	23,8
	večja urbana naselja	15	12,3
	mesta z vsaj 10.000 prebivalci	23	18,9
	Ljubljana	22	18,0
	Skupaj	122	100,0
Neto mesečni dohodek anketiranca	do 600 EUR	45	36,9
	601–1.000 EUR	40	32,8
	1.001–1.500 EUR	22	18,0
	nad 1.500 EUR	15	12,3
	Skupaj	122	100,0

Vir: SJM 2022/1

Kot omenjeno, je visok delež skritega brezdomstva lahko odraz tudi pomena družinske solidarnosti pri naslavljanju stanovanjskih težav. Zadnje je bilo izraženo tudi v anketi, saj je na vprašanje, ali mora družina nuditi nastanitev sorodniku, 58,1 % anketirancev menilo, da mora to nastanitev (brezplačno) tudi zagotoviti (združeni odgovori 1–3, na lestvici od 1 – gotovo da, do 7 – gotovo ne, SJM, 2022/1).

2.3.3 Subjektivne ocene obsega brezdomstva

Glede na zgoraj opisane ocene obsega brezdomstva v Sloveniji ugotovimo, da ta obseg gotovo ni zanemarljiv, je pa vsaj na podlagi nekaterih primerjalnih podatkov

manjši kot mogoče v določenih državah, za katere je to izrazito večja problematika brezdomstva in stanovanjske izključenosti, kot je na primer ZDA.

Anketirance smo vprašali tudi, kako sami ocenjujejo to problematiko, ali menijo, da je brezdomstvo v Sloveniji velik ali majhen problem. Mnenja o tem se zdijo v populaciji precej razdeljena, saj jih je nekaj več kot četrtnina (29,7 %) menila, da je to velik problem, podoben odstotek pa, da je majhen problem (26,9 %); večina (40,7 %) je menila, da problem brezdomstva ni niti majhen niti velik. Zanimivo je, da primerjava povprečij ne pokaže velike razlike glede na tip naselja v zaznavanju problematike. Običajno bi mogoče pričakovali, da imajo ljudje, ki živijo v večjih naseljih (npr. Ljubljana), več stika in da je brezdomstvo tudi bolj vidno zaradi koncentracije storitev za brezdomce v večjih mestih. To je povezano z običajnim trendom večje vidnosti problematike v večjih mestih, tudi v tujini (glej Drilling et al., 2020; van Heerden et al., 2022). Odsotnost teh razlik je tako lahko povezana tudi z nižjo stopnjo urbanizacije v Sloveniji.

Določene razlike pa lahko opazimo tudi glede na sociodemografske značilnosti. Z višanjem izobrazbe pada ocena problematike brezdomstva (na lestvici od 1 – zelo majhen problem do 5 – zelo velik problem s 3,37 med osebami z osnovnošolsko izobrazbo na 2,84 med osebami z visoko izobrazbo). Zadnje bi mogoče lahko povezali z neposrednimi izkušnjami s problematiko, ki se vendarle pogosto dotika oseb z nižjim dohodkom in nižjo izobrazbo. Razlike se kažejo tudi glede na starost in spol. Starejši namreč ocenjujejo brezdomstvo kot večji problem v Sloveniji v primerjavi z mlajšimi (ocena 2,75 med mladimi do 30 let in 3,19 med starejšimi nad 60 let), ženske pa v primerjavi z moškimi menijo, da je to večji problem (2,82 : 3,23).

Preglednica 2.21: Subjektivne ocene obsega brezdomstva (na lestvici od 1 – ni velik problem do 5 – zelo velik problem)

		Povprečje	Število
Levo – desno	levo (0–3)	3,14	169
	sredina (4–6)	3,03	425
	desno (7–10)	2,82	146
Ali bi zase rekli, da ste ...	verni	3,12	571
	neverni	2,89	187
	prepričan ateist	2,85	102

Tip naselja	neurbana naselja	3,01	240
	manjša urbana naselja	3,00	227
	veča urbana naselja	3,08	158
	vsaj 10.000 prebivalcev	3,09	137
	Ljubljana	3,04	107
Izobrazba*	osnovna ali manj	3,37	119
	poklicna	3,14	173
	srednja	3,05	278
	višja, visoka ...	2,84	296
Starost	do 30 let	2,75	134
	31 do 45 let	2,91	193
	46 do 60 let	3,10	213
	61 let in več	3,19	329
Spol*	moški	2,82	410
	ženski	3,23	459
Dohodek na člana gospodinjstva*	do 500 EUR	3,25	97
	nad 500 do 750 EUR	3,15	186
	nad 750 do 1000 EUR	3,11	158
	nad 1000 EUR	2,71	153
Naklonjenost državnih pomoči brezdomstvu*	manj naklonjeni	2,80	261
	bolj naklonjeni	3,14	594
Skupaj		3,04	869

Opomba: *Razlika je statistično značilna ($p \leq 0,05$).

Vir: SJM 2022/1

2.4 Zaključek

V poglavju smo predstavili dva vira podatkov o obsegu brezdomstva, in sicer podatke Statističnega urada RS, ki v okviru popisa prebivalstva spremlja osebe, ki imajo začasno ali stano prebivališče prijavljeno na naslovih centrov za socialno delo in drugih humanitarnih organizacijah ali pa na naslovih drugih bivalnih enot, ki niso namenjene za prebivanje. Pri prvi kategoriji se v zadnjih 10 letih ne kaže posebnih sprememb; številka je od leta 2015 blizu 3.000 oseb. Nasprotno pa je druga kategorija

bolj spremenljiva in se zdi, da je povezana z osebami v mogoče negotovih stanovanjskih razmerah, ki so potem začasno prijavljene na krajih zaposlitve. V tej kategoriji namreč prevladujejo zaposleni moški in kategorija narašča hkrati z naraščanjem delovno aktivnih oseb v Sloveniji. Pri obeh bi bile potrebne dodatne raziskave, da bi lahko preverili, kako dobro ocenjuje ta kategorija obseg brezdomstva v Sloveniji. Pri prvi kategoriji bi bilo treba pregledati, kolikšen delež prijav na CSD in drugih organizacijah v bistvu so osebe, ki so uporabniki storitev za brezdomce in spijo v zavetiščih in na ulici, koliko pa je oseb, ki na primer živijo v najemnem stanovanju in nimajo omogočene prijave začasnega ali stalnega prebivališča na tem naslovu. Nadalje bi bilo treba pri drugi kategoriji, ki jo uporablja Statistični urad RS, raziskati, kje in v kakšnih razmerah živijo osebe, ki so prijavljene na naslovih ‚drugih‘ bivalnih enot, ki torej v osnovi niso namenjene za prebivanje, in v kolikšni meri torej lahko (del) te kategorije obravnavamo kot del brezdomstva po kategorijah ETHOS – light.

Nadalje smo predstavili obseg brezdomstva na podlagi anketne raziskave. Ta kaže na precej večji delež brezdomstva in stanovanjske izključenosti (tj. izkušnjo deložacije, spanje v zavetiščih, na prostem ali pri sorodnikih/prijateljih), kot so prikazovale zgornje kategorije. Če zadnjega opazujemo v krajšem časovnem obdobju (manj kot pet let), je obseg precej večji, kot kažejo zgornje ocene, saj je imelo osebno izkušnjo neke oblike brezdomstva in stanovanjske izključenosti po naših ocenah več kot 20.000 ljudi. Pri tem večji delež kategorije brezdomstva in stanovanjske izključenosti, kot je bil opredeljen v tej raziskavi, predstavlja t. i. skrito brezdomstvo, ko se težave na stanovanjskem področju začasno rešujejo v okviru družine in prijateljev. Kot smo že opozorili, je anketno merjenje brezdomstva pogosto merjenje tistega dela pojava, ki ni bil zaznamovan z dolgotrajnejšo izkušnjo in je uspešno izšel iz tega položaja, kar kažejo tudi naši podatki, saj večina ni imela izkušnje hkratnih različnih oblik brezdomstva ali stanovanjske izključenosti (posamezne kategorije ETHOS – light, ki smo jih vključili v raziskavo).

V naslednjem delu monografije pa obravnavamo brezdomstvo na podlagi podatkov, ki jih lahko pridobimo o uporabnikih storitev za brezdomce, pri čemer lahko običajno zaznamo večji del tako imenovano kronično brezdomnih, torej oseb, za katere je izkušnja brezdomstva trajajoča dlje časa.

3. SPREMLJANJE BREZDOMSTVA NA PODLAGI OBSTOJEČIH BAZ PODATKOV

3.1 Uvod

V Sloveniji ni uradne definicije brezdomstva niti uradnih podatkov o obsegu brezdomstva, kot to opozarjamo v drugem poglavju. Posledično različne ustanove podajajo različne ocene o tem, kako razširjeno je brezdomstvo pri nas. Inštitut RS za socialno varstvo na primer redno letno zbira podatke o številu uporabnikov različnih socialnovarstvenih programov za brezdomce. Glede na njihove podatke je bilo leta 2021 3.508 uporabnikov teh programov (Černič et al., 2022: 137). Tovrstni podatki pa ne vključuje vseh vrst brezdomstva, saj se nekateri brezdomci mogoče ne vključujejo v te programe, obstaja pa tudi možnost, da istega posameznika štejeemo večkrat, če je ta vključen v več različnih programov. Obstajajo pa tudi ocene krovnega združenja organizacij, ki delajo z brezdomci, o številu brezdomcev (predstavljeni so v prvem poglavju).

Zaradi pomanjkanja podatkov točnega obsega brezdomstva v Sloveniji ne poznamo, pa tudi trendi niso povsem jasni. Kljub temu pa ocene strokovnjakov iz programov za brezdomce kažejo na to, da brezdomstvo narašča (STA, 2009; Intihar, 2021) in da se njegova struktura spreminja, saj narašča število brezdomnih otrok in družin (glej npr. Dekleva in Razpotnik, 2015: 294).

Glede na to, da so kakovostni podatki o brezdomstvu nujen predpogoj za sprejemanje učinkovitih ukrepov na tem področju, bi za prvi korak k boljšemu razumevanju področja brezdomstva zadostoval že vpogled v obstoječe administrativne zbirke podatkov. V Sloveniji obstajajo različne zbirke podatkov z informacijami o brezdomnih osebah. V okviru raziskave *Brezdomstvo v Sloveniji: obseg, značilnosti in stališča* smo analizirali tri tovrstne zbirke podatkov: a) zbirko podatkov socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljevanju: MDDSZ); b) zbirko podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov, ki jih sofinancira MDDSZ; c) zbirko podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo (v nadaljevanju: ISCSO). Gre za zbirke podatkov, ki med drugim zajemajo informacije o številu nekaterih kategorij brezdomnih oseb, hkrati pa nudijo tudi druge dragocene informacije (npr. o demografski strukturi in trenutni življenjski situaciji) o tej skupini prebivalstva.

V tem poglavju najprej opišemo in okvirno ovrednotimo omenjene podatkovne zbirke z vidika uporabnosti za raziskovalce in politične odločevalce ter v nadaljevanju predstavimo podatke o obsegu in strukturi populacije brezdomcev v Sloveniji, ki jih te zbirke podatkov ponujajo.

1 – Zanimajo nas prednosti in pomanjkljivosti posamezne zbirke podatkov ter priložnosti, ki jih ponujajo za pridobitev globljega vpogleda v problematiko brezdomstva. V ta namen smo ocenili kakovost posamezne zbirke podatkov s sedmimi

kazalniki¹². Tovrsten pristop na pregleden način omogoča identifikacijo prednosti in pomanjkljivosti posameznih podatkovnih zbirk o brezdomstvu z različnih vidikov. Obenem pa lahko rezultati tovrstnega vrednotenja služijo kot vodilo pri izboljšanju, odpravi pomanjkljivosti in pri okrepitvi uporabnosti podatkovnih zbirk v različnih kontekstih (za oblikovanje politike, sprejemanje ukrepov in odločitev v povezavi z brezdomci na nacionalni in lokalni ravni, za analitiko ter v znanstvene in raziskovalne namene).

2 – Za prikaz podatkov o obsegu in strukturi populacije brezdomcev v Sloveniji smo izmed množice podatkov, ki jih posamezne podatkovne zbirke zajemajo, najprej definirali spremenljivke, ki prinašajo želene informacije, nato smo iz baz podatkov pripravili izpise zadnjih razpoložljivih podatkov in – kjer je bilo mogoče – tudi časovne vrste. Podatki ne omogočajo izvedbe kompleksnih statističnih analiz, tako da smo se poslužili pretežno univariatne statistične analize. Na podlagi zbranih podatkov lahko podamo oceno obsega in strukture brezdomcev ter okvirni popis njihove življenjske situacije, medtem ko informacij o kategorijah stanovanjsko izključenih oseb podatkovne zbirke ne omogočajo.

3.2 Popis in okvirno ovrednotenje izbranih podatkovnih zbirk za pridobitev podatkov o obsegu in strukturi brezdomnih v Sloveniji

V nadaljevanju natančno popišemo in tudi okvirno ovrednotimo tri izbrane administrativne zbirke podatkov o brezdomnih. Navedene so prednosti in pomanjkljivosti posamezne zbirke podatkov ter priložnosti, ki jih ponujajo za pridobitev globljega vpogleda v problematiko brezdomstva¹³. Preverimo tudi, v katere kategorije glede na tipologijo brezdomstva *Ethos light*¹⁴ lahko uvrstimo podatke iz posamezne podatkovne zbirke.

¹² Natančen popis izbora relevantnih kazalnikov, opis mogočih ocen in ocene podatkovnih zbirk so predstavljene v Smolej Jež in Narat, 2022.

¹³ Za poglobljeno ovrednotenje zbirk z vidika sedmih kazalnikov kakovosti glej Smolej Jež in Narat, 2022.

¹⁴ Več o tipologiji brezdomstva *Ethos light* v prvem poglavju.

3.2.1 Zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ

Zbirka podatkov o izvajanju socialnovarstvenih programov (javnih in tudi razvojnih oz. eksperimentalnih), ki so prek javnih razpisov sofinancirani od MDDSZ¹⁵, nastaja na podlagi letnih končnih poročil o izvajanju programov. Poročila, ki so sestavljena iz vsebinskega in finančnega dela, izvajalci programov na posebnem obrazcu vsako leto oddajo na MDDSZ in Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo (v nadaljevanju: IRSSV), ki je nosilec zbirke podatkov (podatki se torej zbirajo periodično vsako leto). Zbirka vsebuje agregirane podatke za posamezen socialnovarstveni program, in sicer osnovne podatke o izvajalski organizaciji in programu, regijski dostopnosti programov, podatke o finančnih in kadrovskih virih, podatke o uporabnikih ter kapacitetah programov. Zbirka sicer zajema podatke o vseh socialnovarstvenih programih, ki jih pristojno ministrstvo v posameznem letu sofinancira, omogoča pa preprosto identifikacijo podatkov o programih na področju brezdomstva in drugih skupinah programov.

Podatki te zbirke nam omogočajo hiter vpogled v izvajanje programov socialnega varstva, ki so sofinancirani od MDDSZ, pomanjkljivi pa so v tem, da prikazujejo le podatke o programih, ki jih to ministrstvo sofinancira, medtem ko ne vključujejo podatkov tistih programov, ki od MDDSZ niso pridobili sredstev. Točnega podatka, koliko je vseh programov na področju socialnega varstva v Sloveniji, ni, ocena IRSSV pa je, da MDDSZ prek vsakoletnih razpisov finančno podpre večinski del programov s tega področja, kar pomeni, da tudi zbirka podatkov vključuje podatke o pretežnem delu socialnovarstvenih programov. Pomanjkljivost te zbirke podatkov je tudi ta, da ne omogoča izračuna prekrivanja oziroma večkratnega štetja uporabnikov. Uporabniki namreč obiskujejo več programov hkrati in so vanje vključeni, čemur pravimo »kroženje med programi«, kar pa pomeni, da so tudi šteti kot uporabniki

¹⁵ Socialnovarstveni programi se lahko izvajajo kot javni verificirani programi, razvojni oz. eksperimentalni programi ali pa dopolnilni programi. MDDSZ sofinancira javne in razvojne oz. eksperimentalne programe, dopolnilni programi pa se navadno financirajo iz sredstev občin, donacij in iz drugih zasebnih virov. Javni verificirani socialnovarstveni programi so programi, ki so strokovno verificirani po postopku, ki ga vodi Socialna zbornica Slovenije. Vsi javni verificirani programi so vključeni v zunanjo evalvacijo, od MDDSZ pa pridobijo sedemletno pogodbo o sofinanciranju. Razvojni oz. eksperimentalni socialnovarstveni programi pa so programi, s katerimi se razvijajo različne nove metode in pristopi za preprečevanje in reševanje stisk in težav posameznih ranljivih skupin. Gre za programe, ki še ne izpolnjujejo pogojev za pridobitev strokovne verifikacije. Od MDDSZ so sofinancirani za obdobje enega leta. V letu 2021 je MDDSZ sofinanciral skupaj 173 socialnovarstvenih programov, od tega je bilo 139 javnih in 34 razvojnih oz. eksperimentalnih. Programi so namenjeni različnim ranljivim skupinam. Od skupno 173 programov je bilo 22 programov za brezdomce, od tega 18 javnih in štirje razvojni oz. eksperimentalni.

več programov. Skupno število uporabnikov programov je tako precenjeno, deleža prekrivanja pa na podlagi podatkov iz letnih končnih poročil o izvajanju programov za zdaj ni mogoče izračunati ali oceniti. Da bi vsaj nekoliko zmanjšali delež prekrivanja, bi bilo smiselno v obrazec za letno poročanje dodati vprašanje o številu uporabnikov v programih na točno določen datum.

Pri uporabi podatkov o brezdomstvu iz zbirke podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ, se je nujno zavedati tudi, da podatki ne zajemajo brezdomnih, ki niso vključeni v socialnovarstvene programe za brezdomce oziroma ne uporabljajo aktivnosti in storitev teh programov. Nekatere organizacije namreč postavljajo taka vstopna merila, da del brezdomnih sistematično izključujejo, nekatere podskupine brezdomnih pa se preprosto (zaradi različnih razlogov) ne želijo vključiti v programe določenih organizacij oziroma kakršne koli programe in s tem izpadejo iz zajema podatkov te zbirke. Na ravni poročevalskih enot pa je sicer zajem podatkov 100-odstoten.

Omenjen vir podatkov je primeren predvsem za »preštevanje« nekaterih skupin brezdomcev po klasifikaciji brezdomstva *Ethos light*, in sicer znotraj operativnih kategorij »brez strehe nad glavo«, »v zasilnih nastanitvah« in »v nastanitvah za brezdomce«, ki jih lahko združimo v širšo kategorijo »brezdomci in brezdomke«, ne zajame pa ciljne populacije, poimenovane »ljudje, ki so stanovanjsko izključeni«, torej operativnih kategorij »ljudje, ki živijo v institucijah«, »ljudje, ki zaradi pomanjkanja nastanitve živijo v nekonvencionalnih bivališčih« ter »brezdomci in brezdomke, ki začasno živijo v običajnem prebivališču pri družini in prijateljih (zaradi pomanjkanja prebivališča)«.

V socialnovarstvene programe za brezdomce se vključujejo osebe, ki se identificirajo kot brezdomci ali brezdomke, so (bili pred vključitvijo v program) brez strehe nad glavo in ustrezajo vstopnim pogojem za vključitev v te programe. Izjema, ki jo zaznamo, so le razdelilnice hrane, ki so namenjene širši ciljni skupini socialno oziroma materialno ogroženih posameznikov in posameznic ter družinam, ki si ne morejo oziroma si težko dnevno zagotovijo topel obrok hrane. Podatki o uporabnikih teh (pod)programov torej zajamejo širšo kategorijo oseb.

Podatkovna zbirka že vrsto let omogoča pridobitev informacije o številu in deležu mladoletnih (do 18. leta starosti) in »odraslih« uporabnikov programov za brezdomce, od leta 2020 pa so starostne skupine še nekoliko podrobnejše (do vključno 15 let, nad 15 let do 18 let, nad 18 let do 35 let, nad 35 let do 50 let, nad 50 let do 65 let in nad 65 let). Podatki so javno objavljeni v obliki poročil. Ta so dostopna na spletni strani IRSSV, ki je odgovoren za pripravo in obdelavo podatkovne baze ter pripravo in objavo letnih poročil.

So pa v zbirki podatkov o socialnovarstvenih programih na voljo tudi informacije o številu uporabnic nastanitvenih programov za žrtve nasilja in materinskih domov, uporabnikov nastanitvenih programov za (nekdanje) uživalce drog ter stanovanjskih

skupin na področju duševnega zdravja. Vse omenjene oblike sodijo medčasne in negotove nastanitve, ki za uporabnike predstavljajo le časovno omejeno možnost prebivanja in pri kateri dolgotrajnejša stanovanjska rešitev po izteku prebivanja v takem programu običajno ni znana. Uporabnike teh programov torej po klasifikaciji brezdorstva *Ethos light* tudi lahko uvrstimo med brezdorce.

3.2.2 Zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov

Javni socialnovarstveni programi¹⁶, ki naslavljajo problematiko brezdorstva in stanovanjske izključenosti ter jih sofinancira MDDSZ, so se bili na podlagi Resolucije o nacionalnem programu nacionalnega varstva¹⁷ dolžni vključiti v enotni sistem evalviranja socialnovarstvenih programov, v okviru katerega se zbirajo tudi nekateri pomembni demografski podatki o uporabnikih programov. Omenjeni podatki so namenjeni zunanji evalvaciji programov, ki jo izvaja IRSSV, in predstavljajo pomemben del informacij o delovanju programov (npr.: vključujejo informacije o ciljnih izvajanja programov, uspešnosti in učinkovitosti programov ter oceni tveganja za izvedbo in oceno trajnosti programov; gre za ključna merila evalvacije, ki popisujejo podatke, pomembne za financiranje programov pa tudi za same izvajalce programov). Zbirka sicer zajema podatke o vseh javnih socialnovarstvenih programih, ki so vključeni v enotni sistem evalviranja tovrstnih programov in jih sofinancira MDDSZ, omogoča pa preprosto identifikacijo podatkov o programih na področju brezdorstva, ki so relevantni za preučevanje tega področja. V evalvacijo so vključeni programi za brezdorce, ki jih po načinu delovanja ločimo v tri tipe: a) nastanitveni programi; b) dnevni programi; c) nastanitvena podpora. Evalviranje poteka po prirejenem Yatesovem modelu (1996), v katerem je pozornost evalvacije usmerjena v vire, postopke in v izide (Rode et al., 2006). Za vpogled v življenjsko situacijo brezdorcev so še posebej pomembni podatki, ki se osredinjajo na vire programov (kjer je poleg kadrov in financiranja opisana ciljna skupina uporabnikov programov) in izide oziroma cilje programov (s podatki o zdravstvenem stanju uporabnikov, njihovi stanovanjski situaciji, zaposlitvenem statusu ter o socialni mreži in podpori). S tega vidika je omenjena zbirka podatkov po kakovosti boljša v primerjavi s prej opisano zbirko podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ. Podatki v zbirki se nanašajo na točno določene posameznike (zbirka podatkov je

¹⁶ Zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov vključuje le podatke o uporabnikih javnih socialnovarstvenih programov. Več o tem v opombi 15.

¹⁷ Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 (Uradni list RS, št. 39/06).

torej v tem pogledu individualizirana) in predstavlja pomemben potencial za uvid v demografsko sliko ciljne populacije (mogoče je na primer pridobiti podatke za uporabnike po tipu programa, spolu, starosti, zaposlitvenem statusu, kraju prebivanja, načinu prebivanja pred vstopom v program, oceni težav (telesne poškodbe, težave z alkoholom, težave z nedovoljenimi drogami, težave v duševnem zdravju, motnje v duševnem razvoju, gibalna oviranost, kronična bolezen), urejenosti dokumentov (zdravstveno zavarovanje, invalidsko in pokojninsko zavarovanje, osebni dokumenti, stalno prebivališče), pogostosti uživanja nedovoljenih substanc, zdravstvenih težavah, ki jih imajo (zadovoljstvo s telesnim in z duševnim zdravjem, gibalna oviranost), ter po vključenosti v programe zaposlovanja (javna dela, zaposlitvena rehabilitacija, družbeno koristno delo, prostovoljsko delo)).

Ne glede na to, da nam zbrani podatki pomagajo nekoliko bolje razumeti položaj oseb z izkušnjo brezdomstva in stanovanjske izključenosti, pa je treba opozoriti, da nam na drugi strani zaradi različnih razlogov ne omogočajo natančnega vpogleda v obseg in strukturo brezdomstva. Zbirka ne zajema celotne preučevane populacije, ampak le te, ki je vključena v javne socialnovarstvene programe, ki jih sofinancira MDDSZ (ocenjujemo, da je sicer pretežni del ciljne skupine vključen v omenjene programe). Drug razlog pa se navezuje na pomanjkanja podatkov. Ne glede na to, da zbiranje podatkov vključuje različne načine, za nekatere kazalnike podatkov kljub temu ni na voljo za vse uporabnike programov, saj izvajalci programov niso zagotovili določenih virov podatkov (npr. vprašalnikov ob vstopu in evalvaciji/izstopu) ali pa niso zagotovili podatkov le za nekatere uporabnike (poročevalska nedoslednost, specifična »fluidnost« preučevane populacije, ki tudi težko zbrano odgovarja na vprašanja, itn.). Za to zbirko podatkov je značilno sprotno zajemanje podatkov. Problematično je predvsem nekontinuirano evalviranje in objavljanje teh podatkov. Gre za nekontinuirano spremljanje podatkov, saj ta poteka le takrat, ko financer javnih socialnovarstvenih programov naroči zunanjo evalvacijo. Spremljanje je torej nepredvidljivo, saj se podatkov ne posodablja npr. na enoletni ravni ali v vnaprej predvidenih časovnih intervalih.

Podatki zajamejo tri kategorije od šestih operativnih kategorij brezdomnih po tipologiji brezdomstva *Ethos light*, in sicer »ljudje brez strehe nad glavo«, »ljudje v zasilnih nastanitvah«, »ljudje, ki živijo v nastanitvah za brezdomce«. Podatki so delno ekskluzivni in se v večini primerov re nanašajo na ciljno populacijo po tipologiji brezdomstva *Ethos light*. V programe razdelilnice hrane pa se poleg brezdomnih oseb vključujejo tudi drugi uporabniki.

3.2.3 Zbirka podatkov iz informacijskega sistema centrov za socialno delo

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti je za potrebe izvajanja temeljnih nalog centrov za socialno delo vzpostavilo enoten informacijski sistem centrov za socialno delo, katerega kratica je IS CSD. IS CSD je sestavljen iz dveh povezanih sistemov, in sicer ISCSD in ISCSD 2. ISCSD je v uporabi od leta 2000 in pretežno pokriva področje zakonodaje starševskega varstva in družinskih prejemkov, ISCSD 2 pa je osnovno orodje pri odločanju o pravicah iz javnih sredstev s področja socialnovarstvenih in družinskih prejemkov ter štipendiranja.

Baza socialnih podatkov (BSP) je eden izmed sklopov ISCSD. Zaradi svoje pestrosti (obsega namreč 81 nalog, storitev in javnih pooblastil) je BSP gotovo eden najzahtevnejših sklopov ISCSD, naloge, storitve in pooblastila pa niso vezani na določen finančni tok tako, kot je to urejeno v okviru nekaterih drugih sklopov (na primer pravic iz javnih sredstev). Zbirka podatkov BSP zagotavlja informacije o tem, katere stiske in težave ljudje skušajo reševati prek centrov za socialno delo. Strokovni delavec ali strokovna delavka na CSD, ki za določeno osebo ali družino izvede/opravi neko javno pooblastilo ali na primer socialnovarstveno storitev, za vsak vnos v BSP zabeleži tudi razlog, zakaj je izvedel/-la to nalogo (to v informacijski sistem zabeleži pod kategorijo problematika). Ista oseba je lahko zabeležena večkrat (glede na število javnih pooblastil oziroma storitev, ki so bile »zanjo« izvedene), zato baza, do katere ima dostop IRSSV, za zdaj ni primerna za ocenjevanje števila brezdomcev.

Za pridobitev okvirnih ocen o obsegu in strukturi brezdomnih v Sloveniji iz podatkovne zbirke BSP so relevantni le podatki o izvajanju nalog po naslednjih problematikah: »stanovanjska problematika«, »brezdomci« in »deložacije«.

Podatki v zbirki BSP so deloma subjektivne narave, saj je zaznava primera in situacije uporabnika odvisna od razgovora med njim in strokovnim delavcem ali strokovno delavko, kar nadalje pomeni, da pogovor uporabnika z dvema različnima strokovnima delavcema (lahko) pripelje do različnega vnosa oziroma beleženja primera v BSP. Zaznava problematike namreč temelji na različnih predpostavkah in je odvisna od več dejavnikov (na primer osebne perspektive strokovnega delavca ali strokovne delavke, njegovih/ njenih izkušenj, strokovnega znanja in usmeritev). Osebe z izkušnjo brezdomstva, ki se obrnejo na CSD, se pogosto soočajo z različnimi izzivi, s socialnimi tiskami in težavami, pri čemer je najbrž težko opredeliti »osrednjo« problematiko ter primer tudi ustrezno zabeležiti v informacijski sistem. Presoja strokovnega delavca ali strokovne delavke o posameznem vnosu je torej, kot že omenjeno, deloma subjektivna. Podatki so zaradi omenjenega dejstva, nedoslednosti pri vnašanju podatkov, nepoenotnih praks in pomanjkanja enotnih navodil precej nezanesljivi.

Posebnih navodil, kaj pod posamezne problematike v BSP vnašati, kot omenjeno, ni, so pa »stanovanjska problematika«, »brezdomci« in »deložacije« kot mogoče problematike, zaradi katerih je strokovni delavec ali strokovna delavka določeno nalogo na CSD izvedel in jo tudi zavedel v BSP, na izbiro že vrsto let; dolgoročne primerjave podatkov po teh problematikah so torej mogoče. Podatki za to zbirko podatkov se zbirajo sproti, saj naj bi jih strokovni delavci in strokovne delavke vnašali sproti. Izpise podatkov je mogoče narediti kadar koli, in sicer za različne časovne intervale ali časovne točke, kar omogoča vpogled v dolgoročne trende. Za podatkovno zbirko BSP je značilna nekoliko slabša dostopnost podatkov. Vpogled v podatke (zbirko podatkov ali posamezne izpise) je mogoč le na podlagi zaprosila na MDDSZ, ki je lastnik in upravljaavec podatkovne zbirke.

Ob snovanju celotnega ISCSD je pristojno ministrstvo načrtovalo, da bodo posamezni moduli oziroma administrativne baze podatkov znotraj celotnega informacijskega sistema povezljivi na podlagi enotnega identifikatorja (EMŠO), kar bi precej preprosto omogočilo nadaljnje obdelave in analize podatkov iz različnih modulov ISCSD. Ta načrt se je pri ISCSD 2 tudi realiziral, saj je MDDSZ v zadnjem obdobju fokus informatizacije namenil zlasti temu delu celotnega informacijskega sistema, ki se nanaša na pravice iz javnih sredstev in ki predstavlja informacijsko podlago za izplačilo transferjev. Podatkovna zbirka BSP pa za zdaj neposredno ni povezljiva z drugimi bazami (moduli) ISCSD, prav tako tudi ne z nobeno drugo podatkovno zbirko. Glede na to, da so v BSP vse osebe (in naloge) opremljene z enoznačno identifikacijsko številko (EMŠO), podatkovna zbirka potencialno omogoča povezljivost z drugimi bazami v ISCSD. Za zdaj pa, kot že omenjeno, na ravni statistik BSP ni povezana z drugimi bazami (moduli) znotraj ISCSD.

Baza socialnih podatkov zajema manjši del ciljne populacije brezdomnih, in sicer tiste, ki se zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacije obračajo po pomoč na CSD. Ugotovimo lahko, da zbirka podatkov sicer potencialno zajema osebe iz vseh šestih kategorij brezdomnih po tipologiji *Ethos light*, vendar pa v resnici zajema le podatke o številu opravljenih nalog, ki so jih strokovni delavci in strokovne delavke na CSD izvedli zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali pa deložacije uporabnika ali družine ter da so navedene problematike opredelili kot »osrednje« problematike teh uporabnikov ali družin. Glede na to, da so v BSP vse osebe (in naloge) opremljene z EMŠO, podatkovna zbirka potencialno omogoča tudi izpis podatkov o številu oseb, ki se z določeno problematiko srečujejo, zato ob morebitni prenovi in okrepljenih naporih za izboljšanje BSP lahko pričakujemo napredek v tej smeri.

Zaradi že omenjene subjektivnosti vnosa podatkov o izvedenih nalogah na CSD zbirka BSP poleg podatkov o brezdomcih in stanovanjsko izključenih osebah po tipologiji *Ethos light* lahko zajema tudi podatke o drugih uporabnikih, ki se zaradi najrazličnejših razlogov obračajo po pomoč na CSD.

3.3 Ocena obsega populacije brezdomnih oseb v Sloveniji ter okvirna slika njihove strukture, značilnosti in življenjske situacije

V nadaljevanju predstavljamo podatke o obsegu in strukturi brezdomnih v Sloveniji, ki jih je mogoče pridobiti iz predstavljenih treh podatkovnih zbirk.

3.3.1 Podatki iz podatkovne zbirke o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ

Zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih omogoča pridobitev podatkov o številu oseb, ki so bile v posameznem letu vključene v socialnovarstvene programe. V te programe je bilo v obdobju od leta 2013 do leta 2021 vključenih od okoli 2.500 do slabih 4.000 uporabnikov oziroma brezdomnih oseb. V tem obdobju je pristojno ministrstvo sofinanciralo od 15 do 23 programov, kar tudi vpliva na število vključenih uporabnikov. Tako lahko na primer zaznamo znatno zvišanje števila uporabnikov programov v obdobju od leta 2016 do leta 2018, ko se je predhodno (v obdobju od leta 2015 do leta 2017) zvišalo tudi število programov.

Slika 3.1: Število socialnovarstvenih programov za brezdomce in število uporabnikov (2013-2021)

Z upoštevanjem omejitev zbirke podatkov (glej ocene kakovosti zbirke podatkov v podpoglavju *Zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ*) lahko ocenimo, da se v socialnovarstvene programe na področju brezdomstva v Sloveniji v zadnjih nekaj letih vključuje od 3.000 do 4.000 brezdomcev.

Zbirka ponuja tudi nekaj demografije. Glede na podatke zadnjih treh let lahko ugotovimo, da je med osebami, ki so vključene v socialnovarstvene programe na področju brezdomstva, približno četrtnina žensk (v letu 2019 26,9 %, v letu 2020 21,7 % in v letu 2021 26,7 % vseh uporabnikov), preostali uporabniki pa so moškega spola.

Le v štiri programe so bili vključeni tudi mladoletni uporabniki, zato je njihov delež v skupnem seštevku vseh uporabnikov nizek. Prevladujejo uporabniki v starostni skupini od 35 do 50 let.

Preglednica 3.1: Število in delež oseb, vključenih v socialnovarstvene programe na področju brezdomstva, v letu 2021, po starostnih skupinah

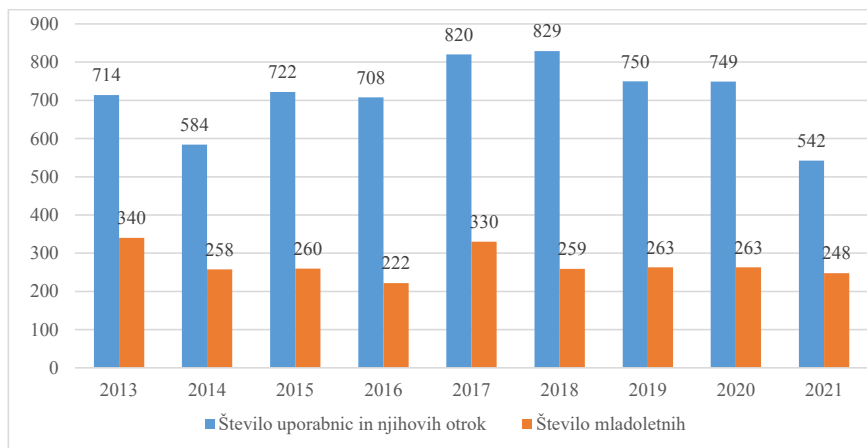
Starostna skupina	Število	Delež (%)	
Mladoletni**	do vključno 15 let	148	4,8
	nad 15 let do 18 let	16	0,5
Polnoletni	nad 18 let do 35 let	304	9,9
	nad 35 let do 50 let	1.386	45,0
	nad 50 let do 65 let	850	27,6
	nad 65 let	377	12,2
Skupaj uporabnikov	3.081*	100	

*Skupno število uporabnikov po podrobnih starostnih skupinah se ne ujema s podatkom o skupnem številu uporabnikov v programih (3.508), saj nekateri izvajalci vseh uporabnikov niso mogli umestiti v starostne skupine.

** V socialnovarstvenih programih za brezdomce so bili mladoletni uporabniki zaznani le v štirih tovrstnih programih, in sicer v treh programih Društva Kralji ulice (programa Preprečevanje deložacij in krepitev moči za ohranitev obstoječih nastanitve v Mariboru in Ljubljani ter program Individualizirana in celovita pomoč brezdomnim ljudem) ter v programu Celostna pomoč brezdomcem za aktivno vključevanje v družbo, ki ga izvaja Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote.

Glede na to, da zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih omogoča tudi pridobitev informacij o nekaterih drugih kategorijah brezdomnih, ki živijo v začasnih nastanitvah (npr. varne hiše, zatočišča za žrtve nasilja, materinski domovi, terapevtske skupnosti, komune in reintegracijski centri za nekdanje uživalce drog ter stanovanjske skupine za osebe s težavami v duševnem zdravju), v spodnji preglednici prikazujemo podatke o številu žensk in otrok v varnih hišah in zatočiščih za žrtve nasilja v obdobju od leta 2013 do leta 2021. Gre za skupino brezdomnih žensk in otrok po klasifikaciji brezdomstva *Ethos light*, ki so se zaradi nasilja (običajno v družinskem okolju) primorani umakniti oz. prebegniti od doma. Varne hiše in zatočišča sicer predstavljajo varen prostor, kamor se lahko v akutni situaciji nasilja zatečejo, vendar gre na drugi strani le za začasno obliko nastanitve.

Slika 3.2: Število žensk in otrok v varnih hišah in zatočiščih za žrtve nasilja (2013–2021)

3.3.2 Podatki iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov

Zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov se nanaša na uporabnike javnih socialnovarstvenih programov za brezdomce. Gre za približno 60 % socialnovarstvenih programov na tem področju, ki jih sofinancira Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, so verificirani od Socialne zbornice Slovenije in vključeni v enotni sistem evalviranja socialnovarstvenih programov. Podatki iz te zbirke so, kot že omenjeno, zbrani le za leto 2017, za zdaj pa nam služijo le za pridobitev okvirne slike o strukturi, značilnostih in o življenjski situaciji brezdomnih v Sloveniji.

V letu 2018, ko je IRSSV izvedel zunanjo evalvacijo javnih socialnovarstvenih programov za brezdomce, je bilo v Sloveniji 12 tovrstnih programov, podatke za evalvacijo oziroma podrobnejšo analizo vprašalnikov za uporabnike ob vstopu v program, izstopu iz programa oziroma evalvaciji programa ter dokumentacijo o uporabnikih pa je zagotovilo bistveno manj programov (glej preglednico 3.2).

Preglednica 3.2: Število programov, vprašalnikov in dokumentacije za evalvacijo v letu 2018

Tip programa	Število programov v evalvaciji 2018	Št. programov, ki so zagotovili vprašalnike/dokumentacijo			Število vprašalnikov/dokumentacije		
		Vstop	Izstop/Ev.	Dok. o uporabnikih	Vstop	Izstop/Ev.	Dok. o uporabnikih
Dnevni	6	3	3	2	182	94	132
Nastanitveni	5	4	5	2	236	256	40
Nastanitvena podpora	1	1	1	0	14	31	0
Skupaj	12	8	9	4	432	381	172

Tudi podatki iz te podatkovne zbirke kažejo, da se v programe socialnega varstva vključujejo pretežno moški brezdomci. V letu 2017 je bilo namreč v javnih programih socialnega varstva na področju brezdomstva dobrih 85 % moških uporabnikov, večinoma pa so bili stari od 40 do 59 let. V največjem deležu so imeli končano poklicno šolo (42,7 %), sledijo pa uporabniki z dokončano osnovno šolo (29,2 %) in uporabniki s končano gimnazijo oziroma z drugo štiriletno srednjo šolo (glej preglednico 3.3).

Preglednica 3.3: Starostna in izobrazbena struktura uporabnikov javnih programov socialnega varstva na področju brezdomstva v letu 2017

Starost	Število	Delež (%)	Izobrazba	Število	Delež (%)
Od 12 do 29 let	4	2,3	Nedokončana osnovna šola	4	2,3
Od 30 do 39 let	31	18,0	Dokončana osnovna šola	50	29,2
Od 40 do 49 let	44	25,6	Od 2- do 3-letna poklicna šola	73	42,7
Od 50 do 59 let	53	30,8	Splošna ali strokovna gimnazija, štiriletna srednja šola	41	24,0
Od 60 do 69 let	32	18,6	Dveletna višja (strokovna) šola	1	0,6
70 let in starejši	8	4,7	Visoka šola, fakulteta ali več	2	1,2
Skupaj	172	100	Skupaj	171*	100

*Število odgovorov se razlikuje od skupnega števila uporabnikov, za katere je izvajalec izpolnil evalvacijsko dokumentacijo, saj posameznih rubrik ni izpolnil za vse uporabnike.

Glede na zaposlitveni status so bili brezdomci v večini brezposelni (68,2 %), 15,2 % se jih je šolalo. Slabih devet odstotkov brezdomcev je bilo starostno ali invalidsko upokojenih, preostali pa so imeli druge zaposlitvene statuse.

Pred vključitvijo v program je največ (46,7 %) uporabnikov živel na ulici. Slaba četrtina jih je živel v najemniškem stanovanju, preostali pa v drugih oblikah prebivanja (glej preglednico 3.4).

Preglednica 3.4: Načini prebivanja uporabnikov javnih programov socialnega varstva na področju brezdomstva pred vključitvijo v program

Način prebivanja pred vstopom v program	Število	Delež (%)
Lastna hiša ali stanovanje	6	3,6
Najemniško stanovanje	39	23,1
Starši (stanovanje ali hiša staršev)	13	7,7
Drugi sorodniki (stanovanje ali hiša drugih sorodnikov)	1	0,6
Dom za starejše občane	1	0,6
Zavetišče	13	7,7
Terapevtska skupnost	3	1,8
Psihiatrična bolnišnica	2	1,2
Drug zavod ali ustanova	2	1,2
Ulica (brezdomec)	79	46,7
Drugo (navedbe): avtodom, bunker, materinski dom, prijatelji, prikolica, skrb za kmetijo, potovanje po tujini	9	5,3
Dom za starejše občane + drug zavod ali ustanova	1	0,6
Skupaj	169*	100

*Število odgovorov se razlikuje od skupnega števila uporabnikov, za katere je izvajalec izpolnil evalvacijsko dokumentacijo, saj posameznih rubrik ni izpolnil za vse uporabnike.

V večini so imeli brezdomci urejeno (formalnopravno) stalno prebivališče (68 %), prav tako tudi zdravstveno zavarovanje (65,1 %) in osebne dokumente (74,4 %). Le slaba četrtina brezdomcev pa je bila tudi pokojninsko in invalidsko zavarovana.

Glede na podatke iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov za brezdomce lahko rečemo, da brezdomci v letu 2017 v glavnem niso imeli resnejših težav z zdravjem ali s poškodbami. Tako so namreč ocenili strokovni delavci v programih. Še največ jih je imelo težave z alkoholom (43,9 %). Slaba petina brezdomcev je po ocenah strokovnih delavcev imela težave v duševnem zdravju, 16,9 % pa težave z nedovoljenimi drogami (glej preglednico 3.5).

Preglednica 3.5: Ocena strokovnih delavcev javnih socialnovarstvenih programov za brezdomce o zdravstvenih težavah brezdomcev

Ocena strokovnih delavcev o težavah brezdomcev	Da	% Da	Ne	Ne vem/ Ne morem oceniti	Skupaj
Telesne poškodbe	16	9,5	148	4	168*
Težave z alkoholom	75	43,9	89	7	171*
Težave z nedovoljenimi drogami	29	16,9	134	9	172
Težave v duševnem zdravju	32	18,8	122	16	170*
Motnje v duševnem razvoju	6	3,5	163	3	172
Gibalno oviranost	22	12,9	144	5	171*
Kronično bolezen	17	10,2	135	15	167*

*Število odgovorov se razlikuje od skupnega števila uporabnikov, za katere je izvajalec izpolnil evalvacijsko dokumentacijo, saj posameznih rubrik ni izpolnil za vse uporabnike.

3.3.3 Podatki iz ISCS D

Na podlagi podatkov iz ISCS D lahko ugotovimo, koliko je bilo v posameznem letu na centrih za socialno delo obravnav oseb z določeno socialno stisko ali težavo. Kot že omenjeno, strokovni delavec na CSD, ki za določeno osebo ali družino izvede/opravi neko javno pooblastilo ali na primer socialnovarstveno storitev, to zabeleži v ISCS D. Za vsak tak vnos v bazo podatkov zabeleži tudi razlog, zakaj je nalogo izvedel (to imenujemo problematika). Za pridobitev podatkov ali ocen o obsegu populacije brezdomnih oseb v Sloveniji so v omenjeni zbirki podatkov relevantne naslednje problematike: stanovanjska problematika, brezdomci in deložacije. V nadaljevanju prikazujemo podatke za obdobje od leta 2013 do leta 2021. Ugotovimo lahko, da strokovni delavci na CSD letno izvedejo približno 2.000 nalog zaradi stanovanjske problematike uporabnikov, od 300 do 400 nalog zaradi deložacij in približno 200 nalog zaradi brezdomstva. Iz prikazanih podatkov za obdobje od leta 2013 do leta 2021 ni mogoče zaznati nekih trendov. Med posameznimi leti je sicer opaziti določena nihanja navzgor in navzdol, vendar pa težko govorimo o naraščanju ali upadanju socialnih stisk in težav (problematik) na področju stanovanjske izključenosti in brezdomstva, zaradi katerih se ljudje obračajo na centre za socialno delo. Je pa v letu 2021 zaznati očiten upad izvedenih nalog strokovnih delavcev na CSD na omenjenih področjih oz. problematikah, kar mogoče lahko pripišemo slabši dostopnosti storitev CSD oziroma različnih javnih storitev zaradi epidemije covid-19.

Preglednica 3.6: Število izvedenih nalog na CSD zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacije uporabnikov (2013–2021)

Problematika	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Stanovanjska problematika	2.027	1.924	2.150	2.023	1.736	1.961	2.374	2.203	2.006
Brezdomci	244	206	237	184	219	192	198	240	146
Deložacije	341	405	445	382	321	392	383	351	296

Največ nalog v povezavi s stanovanjsko problematiko, z brezdomstvom in deložacijami strokovni delavci centrov za socialno delo izvedejo v okviru prve socialne pomoči, in sicer v povezavi s stanovanjsko problematiko in z deložacijami okoli 90 %, v povezavi z brezdomstvom za okoli 70 %. Kot že omenjeno, ne moremo govoriti o številu oseb, ki se z omenjenimi stiskami in težavami obrnejo na CSD, ampak se navedeni podatki nanašajo na število izvedenih nalog oziroma obravnav na CSD.

Če seštejemo podatke o izvedenih nalogah po vseh treh relevantnih problematikah, lahko sklenemo, da strokovni delavci na centrih za socialno delo letno izvedejo slabih 3.000 obravnav, povezanih s stanovanjsko problematiko, z brezdomstvom ali deložacijami uporabnikov. Glede na to, da so v BSP vse osebe (in naloge) opremljene z EMŠO, podatkovna zbirka potencialno omogoča (s posebnim zaprosilom pri upravljalcu zbirke – MDDSZ) tudi izpis podatkov o številu oseb, ki se zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacije obračajo na CSD.

3.4 Zaključek

V Sloveniji ni uradne definicije brezdomstva, ni uradnih podatkov o številu brezdomnih in stanovanjsko izključenih, raziskave s tega področja pa so redke. Vse omenjeno predstavlja pomembno oviro pri razvoju sistemskih ukrepov in integriranih politik naslavljanja stanovanjske ranljivosti in brezdomstva kot skrajne in kumulirane oblike socialne izključenosti pri nas. Za prvi korak k zagotavljanju kontinuiranih podatkov o obsegu brezdomstva in boljšemu razumevanju tega kompleksnega področja bi zadostoval že vpogled v nekatere obstoječe administrativne zbirke podatkov. Te so pogosto bogat vir podatkov, vendar se ne uporabljajo in analizirajo sistematično ter namensko, zato njihov potencial pogosto ostaja neizkoriščen. Njihov pomen poudarjajo številni avtorji (glej npr. Edgar et al., 2009; Filipovič Hrast, 2009).

V tem poglavju smo predstavili tri izbrane administrativne zbirke podatkov o brezdomnih, in sicer zbirko podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira

MDDSZ, zbirko podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov in bazo socialnih podatkov (zbirko podatkov iz ISCSO). Ključne pomanjkljivosti prvih dveh zbirk podatkov so: pretežen (ne pa celoten) zajem populacije brezdomcev, ki je vključena v socialnovarstvene programe (prva vključuje podatke tistih programov, ki prejemajo sredstva od MDDSZ, druga pa tistih programov, ki so javni); zbirki podatkov ne omogočata izračuna prekrivanja oziroma večkratnega štetja uporabnikov; podatki obeh zbirk ne zajemajo brezdomnih, ki niso vključeni v socialnovarstvene programe za brezdomce oziroma ne uporabljajo aktivnosti in storitev teh programov zaradi najrazličnejših razlogov. Zbirko podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov pa sicer zaznamujejo še precej visoka stopnja poročevalske nedoslednosti, specifična »fluidnost« preučevane populacije, ki tudi težko zbrano odgovarja na vprašanja (slabša kakovost podatkov), ter nekontinuirano in nepredvidljivo zbiranje in objavljanje podatkov.

Baza socialnih podatkov iz ISCSO zajema manjši del populacije brezdomnih, in sicer tiste, ki se zaradi stanovanjske problematike, brezdomstva ali deložacije obračajo po pomoč na CSD. Zbirka zajema podatke o izvedenih nalogah na CSD zaradi določenih problematik osebe, ne pa števila oseb, pa še ista oseba je lahko zabeležena večkrat, zato baza, do katere ima dostop IRSSV, za zdaj ni primerna za ocenjevanje števila brezdomcev. Podatki so deloma subjektivne narave; zaznamujejo jo nedoslednost pri vnašanju podatkov, nepoenotene prakse vnašanja, zato so podatki precej nezanesljivi. Imajo pa izjemno velik potencial, saj so vse osebe (in naloge), ki se vpišujejo v ISCSO, opremljene z EMŠO.

Z vidika potenciala za spremljanje brezdomstva sta po naših ocenah pomembni predvsem zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov in zbirka podatkov iz ISCSO. Gre za individualizirani zbirki podatkov (medtem ko zbirka podatkov o socialnovarstvenih programih, ki jih sofinancira MDDSZ, vsebuje agregirane podatke za posamezen socialnovarstveni program), ki omogočata preštovanje brezdomnih in stanovanjsko izključenih (čeprav zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov zagotavlja le podatke o obsegu in strukturi brezdomnih, ne pa tudi stanovanjsko izključenih), ki se po pomoč obračajo na izvajalce socialnovarstvenih programov za brezdomce in/ali na centre za socialno delo. Mogoče pa je (zbirka podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov) oziroma bi bilo (zbirka podatkov iz ISCSO) pridobiti tudi informacije o strukturi te populacije. Trenutno, kot že navedeno, omenjeni zbirki podatkov pestijo številne pomanjkljivosti, vendar bi z nekaterimi izboljšavami in nadgradnjami lahko bistveno izboljšali njuno kakovost in uporabnost za raziskovalce in odločevalce. Pri zbirki podatkov iz evalvacij javnih socialnovarstvenih programov za brezdomce bi bilo nujno povečati zanimanje poročevalcev, izboljšati doslednost njihovega poročanja ter zagotoviti bolj periodično in kontinuirano evalviranje ter objavljanje podatkov. Podatkovno zbirko iz ISCSO pa bi bilo na primer nujno nadgraditi v smeri, ki bi omogočala izpise

statistik na podlagi EMŠO uporabnika, kar bi zagotovilo možnost pridobitve informacij o številu oseb, ki se z določeno problematiko srečujejo, ne pa informacij o številu izvedenih nalog zaradi določene problematike uporabnika ali družine, pa tudi nekatere demografske statistike populacije brezdomnih in stanovanjsko izključenih, ki se po pomoč obračajo na CSD. Enotni identifikator omogoča tudi povezljivost zbirke BSP z drugimi moduli ISCSD, kar potencialno prinaša možnost pridobitve informacij o različnih pravicah, ki jih ta populacija uveljavlja na CSD. Predvsem pa bi bilo nujno izboljšati poročevalsko doslednost in poenotiti prakse in navodila za vnašanje podatkov v informacijski sistem.

Kot že omenjeno, odsotnost uradne definicije brezdomstva ter uradnih podatkov o številu, strukturi in o potrebah brezdomnih ter stanovanjsko izključenih oseb na nacionalni ravni predstavlja pomembno oviro pri razvoju sistemskih ukrepov in integriranih politik naslavljanja teh problematik. Za zdaj se problema lotevamo parcialno oziroma sektorsko; ukrepi in programi za brezdomne so za zdaj usmerjeni predvsem v lajšanje posledic brezdomstva, ne pa v njegovo preprečevanje oz. preventivo na tem področju. Nacionalna strategija za področje brezdomstva, ki bi temeljila na uradnih podatkih in bi predstavljala podlago za celostno naslavljanje te problematike, je torej nujna. Smernic in predlogov za oblikovanje politik in celostnih strategij na področju brezdomstva je kar nekaj (glej npr. Razpotnik, 2010; FEANTSA, 2010; Abbé Pierre Foundation in FEANTSA, 2018), vsi pa poudarjajo pomembnost podatkov in kontinuiranega raziskovanja tega področja, razumevanje brezdomstva kot večdimenzionalnega problema, preventivnega delovanja oziroma preprečevanja brezdomstva (z na primer spremljanjem ljudi po odpustu iz ustanov, s preprečevanjem deložacij, z reševanjem prezadolženosti, skratka osredinjanjem na vzroke, ki pogosto pripeljejo do brezdomstva). Podatki o brezdomstvu (okvirni obseg brezdomnih, njihova struktura in značilnosti ter trendi na tem področju), ki so kakovostni, hitro in preprosto dostopni, pa niso pomembni le na makro- in mezzoravni, ampak jih za načrtovanje ukrepov, izvirnih projektov pomoči in celostne podpore kot odgovorov na različne, vedno kompleksnejše in spreminjajoče se potrebe ljudi potrebujejo tudi strokovnjaki in strokovnjakinje, ki neposredno delajo s to ranljivo ciljno skupino.

4.
POGLEDI NA BREZDOMSTVO
IN ZASLUŽNOST
BREZDOMCEV

4.1 Uvod

Stališča in odnos ljudi do brezdomcev se oblikujejo v okviru kulturnega in družbenega konteksta, še posebej v odnosu do države blaginje, in lahko pomembno vplivajo na razvoj socialnih politik. Javna podoba brezdomcev se razlikuje od države do države in stališča do posameznih skupin se razlikujejo glede na družbeno-strukturni kontekst, kot so: gospodarski trendi, kulturno-politični kontekst, kot so: vera, vrednote in norme, in kontekst institucionalne politike, povezan z razvojem države blaginje (glej Leanen in Roosma, 2022). Slovenski sistem blaginje predstavlja mešanico konservativno-korporativističnega in socialdemokratskega sistema blaginje z razvitimi in obsežnimi javnimi storitvami, kot so: zdravstvo, izobraževanje in predšolsko varstvo (Kolarič et al., 2009, 2011; Filipovič Hrast in Rakar, 2020). Kot je značilno za druge države srednje in vzhodne Evrope (glej Lux, 2014; Stephens et al., 2015), prevladuje lastništvo stanovanj. Stanovanjska politika je bila v veliki meri prepuščena razvoju zasebnega sektorja, stanovanja za ranljive skupine (kot so neprofitna stanovanja in zasilna prebivališča) pa so bila v veliki meri prenesena na lokalno raven, pri čemer se občine spoprijemajo s hudim pomanjkanjem sredstev in pomanjkanjem podpore državnega sistema za krepitev razvoja teh sektorjev (glej Filipovič Hrast, 2019). Naslavljanje brezdomstva se odvija v okviru storitev in programov na področju socialnega varstva, kot je predstavljeno v tretjem poglavju. Tu imajo pomembno vlogo nevladne organizacije, ki pa jih v večji meri financirajo država in občine. Kljub naraščanju števila programov na tem področju se zdi, da velike pozornosti tej problematiki ni namenjene v različnih političnih programih, npr. Nacionalni program socialnega varstva, Nacionalni stanovanjski program (za diskusijo o razvoju politik na tem področju glej zadnje poglavje v knjigi).

Stališča do brezdomcev so tesno povezana z opredelitvijo oziroma razumevanjem problematike brezdomstva, njegovega značaja in vzrokov, vse skupaj pa je povezano z načinom, kako brezdomce dojemajo in presojuje drugi, predvsem takrat, ko gre za oceno njihove zaslužnosti za pomoč. Brezdomci so pogosto prikazani kot posebna ranljiva skupina, s katero so povezane različne težave, kot so zloraba alkohola in drog ter težave v duševnem zdravju (Speak in Tipple, 2006; O' Sullivan, 2020). Pogosto so prikazani kot osebe s težavami v duševnem zdravju, kot pripadniki podrazreda, kot 'zlobneži' ali kriminalci, kot 'berači', 'nemočni' ali 'ilegalci' ter kot odvisniki od alkohola in drog (glej Govori in Tipple, 2006; O'Sullivan, 2020). Pri tem je brezdomstvo v tranzicijskih državah pogosto obravnavano kot izraz deviantnosti (Fehér in Teller, 2016) in kot povezano z osebnimi težavami (Lux, 2014).

Brezdomci so torej skonstruirani kot patološki grešniki ali kot žrtve strukturnih okoliščin (Farrugia in Gerrard, 2016: 275). Razlage brezdomstva, ki tega vidijo kot povezanega z individualnimi okoliščinami, lahko okrepijo podobo brezdomstva kot

izoliranega problema, medtem ko se strukturne razlage osredinjajo na vlogo stanovanjskega trga in države blaginje pri ustvarjanju in reševanju problema brezdomstva (glej Benjaminsen in Andrade, 2015; Stephens in Fitzpatrick, 2007; Elsinga, 2015; O'Sullivan, 2016; Pleace, 2017). Todi v okviru razvoja storitvenega sektorja je razvidno pogosto individualizirano razumevanje izvora brezdomstva; v okviru storitev pomoči se pogosto poskuša spremeniti vedenje in življenjski slog brezdomne populacije (Farrugia in Gerrard, 2016), pri čemer poudarja posameznika »kot problem« in mesto spremembe (Dobson in McNeill, 2011: 583). S tem se utrjuje predstava, da brezdomci živijo na ulici določen način življenja, ki se obravnava kot problematičen, devianten in sporen ter ga je treba spremeniti z nadzorom, upravljanjem in s popravljanjem vedenja brezdomcev, da bi dosegli njihovo normalizacijo in socializacijo (Dobson in McNeill, 2011; Dobson, 2011). To se nanaša na podobo brezdomstva kot problematične, protisocialne ulične scene, ki predstavlja grožnjo družbi (Fitzpatrick in Jones, 2005; Johnsen et al., 2018). Mediji lahko te predstave dodatno utrjujejo in poudarjajo »drugačnost« brezdomcev ter s predstavljanjem tega, kaj jim primanjkuje, s čimer krepijo binarne delitve na normalno/deviantno in zaslužne/nezaslužne (glej Jacobs et al., 2003; Toft, 2014).

Ti pogledi in odnos javnosti do brezdomcev so prepleteni s podobami in stališči o tem, ali in na kak način si brezdomci zaslužijo pomoč države blaginje, pri čemer 'tekmujejo' z drugimi skupinami, za katere skrbi država blaginje. Zaradi večje racionalizacije javnih sredstev v obdobju gospodarskih kriz je to vprašanje še pomembnejše, saj lahko te okoliščine spodbudijo dodaten poudarek na »zaslužnosti« prejemnikov ter večjo selektivnost politik in programov (Dobson, 2011). Po drugi strani pa lahko gospodarska recesija in stanovanjska kriza zaradi povečane vidnosti in obsega problematike povečata pozornost in podporo javnosti pri reševanju tega vprašanja (Lee et al., 2010). V poglavju tako preučujemo poglede ljudi na brezdomstvo v Sloveniji s pomočjo kvalitativnih in kvantitativnih podatkov z osredinjenostjo na zaznavanje t. i. zaslužnosti te skupine.

Glavna raziskovalna vprašanja, ki jih naslavljamo v tem poglavju, so: 1) Kakšni so pogledi v javnosti na brezdomstvo in razlogi zanj (individualni : strukturni razlogi)? 2) Kdo naj bi bil odgovoren za naslavljanje brezdomstva (vloga države : vloga drugih akterjev)? 3) Kako se v Sloveniji dojema zaslužnost brezdomcev (v primerjavi z drugimi skupinami) in kakšni so argumenti za to?

4.2 Pogledi ljudi na zaslužnost brezdomcev

Odnos javnosti do ljudi, ki potrebujejo podporo, transferje in storitve države blaginje je obravnavan v literaturi o stališčih do države blaginje (Blekesaune in Quadagno, 2003; Roosma et al., 2014; Svallfors, 2010; Taylor-Gooby in Leruth, 2018). Tu je treba posebej omeniti teorijo zaslužnosti (glej van Oorschot, 2000; van Oorschot in Roosma, 2017; Leanen in Roosma, 2022), ki predpostavlja, da obstajajo določena merila, na podlagi katerih posamezniki in splošna javnost utemljujejo svoja stališča in druge ljudi razvrščajo med bolj ali manj zaslužne za podporo države blaginje. To je zelo pomembno tudi pri razumevanju odnosa do brezdomcev. Dojemanje zaslužnosti temelji na tako imenovanih merilih CARIN: nadzor, odnos, vzajemnost, identiteta in potreba (van Oorschot, 2000; van Oorschot in Roosma, 2017). Merilo nadzora je povezano s stopnjo osebne odgovornosti za situacijo, v kateri se je oseba znašla. Merilo odnosa se nanaša na to, kako se oseba obnaša in ali je njen odnos sprejemljiv, podrejen, hvaležen za pomoč ali ne. Vzajemnost se nanaša na predhodne prispevke osebe k družbi (npr. s preteklim delom ali prispevki) ali pa na njen morebiten prispevek k družbi v prihodnosti. Merilo identitete se običajno nanaša na nacionalno identiteto in dojemanje migrantov v primerjavi z domačini, vendar ga je treba razumeti tudi širše – »mi«¹ proti »njim«² –, kar je mogoče uporabiti na različne načine. Merilo potrebe se nanaša na stopnjo nujnosti in obseg posameznikove potrebe po podpori, predvsem glede finančnega in zdravstvenega stanja. Na podlagi teh meril velja, da so zaslužnejši za pomoč tisti, ki imajo resnejše potrebe; tisti, ki so nam bližje; tisti, ki so dali večji prispevek družbi (prej zaposleni, starejši itn.); tisti, ki se držijo prevladujočih družbenih norm, in tisti, ki se ne obravnavajo kot odgovorni za svoj položaj. Narodnost prav tako igra vlogo, saj raziskave kažejo, da so migranti obravnavani kot veliko manj zaslužni za pomoč kot druge skupine (van Oorschot, 2000; Larsen et al., 2018). Pomembna pa je tudi identiteta v širšem smislu, kajti tudi če so iste narodnosti, so lahko brezdomci odtujeni in predstavljeni kot drugi (glej Speak in Tipple, 2006).

Ta merila tako pomagajo razumeti splošno podobo brezdomcev ter odnos ljudi do razvoja in podpiranja politik za boj proti brezdomstvu. Čeprav jih po merilu potrebe lahko dojemamo kot posebej pomoči potrebne, so pri oblikovanju stališč lahko enako pomembna tudi druga merila. Torej, če se brezdomstvo osebe dojema kot (delno) samopovzročeno (nadzor), bo njeno osebno problematično vedenje (antisocialno) in pomanjkanje prispevka k družbi (preteklost ali prihodnost) pripeljalo do tega, da bo obravnavana kot manj zaslužna. Skladno s temi merili bo javnost bolj podpirala socialne politike in ukrepe za brezdomstvo, če bodo ti dojeti kot žrtve strukturnih dejavnikov, ne pa kot krivci za lastno stanje brezdomstva zaradi 'neodgovornega' vedenja, uživanja prepovedanih drog, alkoholizma, kriminalnih dejanj itn.

Primerjalna raziskava v več evropskih državah je pokazala, da večina vprašanih meni, da brezdomci ostanejo brezdomci po lastni izbiri (Petit et al., 2019). Takšno prepričanje o svobodi izbire in s tem osebne odgovornosti lahko negativno vpliva na podporo ukrepom za pomoč tej skupini. Drugi vidik je zaznavanje njihove vrednosti za družbo, kaj so ji dali ali pa ji bodo dali v prihodnosti, torej dimenzija vzajemnosti. Družba ljudi, ki so brezdomci, uvršča med neuporabne in/ali nefunkcionalne člane kapitalizma, saj niso delovno aktivni in ne podpirajo sistema (Belcher in Deforge, 2012). Javno mnenje je torej bolj negativno in manj naklonjeno pomoči tej skupini, če so doumljeni kot tisti člani družbe, ki k njej manj prispevajo ali pa bodo v prihodnosti manj prispevali.

4.3 Metodologija

Kvantitativni podatki so bili zbrani s pomočjo anketne raziskave, SJM 2022/1. Glavne značilnosti vzorca in metodologije so opisane v drugem poglavju knjige. Tu predstavljamo opisne rezultate posameznih izbranih spremenljivk, ter v nekaterih relevantnih primerih primerjamo rezultate tudi glede na sociodemografske značilnosti (kot so starost, spol, izobrazba in dohodek)¹⁸.

Za poglobljeno razumevanje podpore ljudi politikam do brezdomcev prek njihovega dojemanja zaslužnosti pa uporabljamo podatke kvalitativnega pristopa na podlagi dveh fokusnih skupin, izvedenih v Ljubljani novembra 2021. Vsaka fokusna skupina je imela osem udeležencev različnih starosti, spola, družinskega statusa, izobrazbe, poklica, dohodka in politične usmeritve¹⁹. Udeleženci so razpravljali o različnih vinjetah, povezanih s prejemki in storitvami, ki si jih vnaprej določene ciljne skupine (brezposelna oseba, starejši upokojenec, zaposleni na minimalni plači in brezdomec) zaslužijo, ter morebitnih pogojih, ki bi veljali. Razprava je trajala približno uro in pol. Predvsem so nas zanimala stališča in razprava o vinjeti, ki opisuje brezdomca. Prepisi razprav so bili kodirani v programu NVivo z uporabo dogovorjene sheme kodiranja, pri čemer smo se zanašali na kombinacijo deduktivnih in induktivnih pristopov kodiranja (Neuman 2007). Na podlagi tega smo izvedli sistematično analizo odnosa udeležencev do zaslužnosti brezdomcev in politike brezdomstva. S pristopom fokusne skupine smo najprej analizirali, kateri akterji naj bodo

¹⁸ Za ugotavljanje statistične razlike glede na posamezne spremenljivke smo uporabljali t-test ter analizo variance ter hi-kvadrat test.

¹⁹ Fokusne skupine je izvedlo podjetje Aragon d.o.o.. Udeleženci so bili izbrani iz splošne populacije na podlagi rekrutacijskega vprašnika za zagotovitev kriterijev sestave fokusnih skupin glede na zgoraj omenjene kriterije.

odgovorni za pomoč brezdomcem. Zanimalo nas je, ali bi morala biti pomoč brezdomcem predvsem odgovornost države in javnih ustanov ali bi morala biti rešitev predvsem odgovornost posameznika. Poleg tega nas je zanimalo, kakšno vlogo bi pri tem morale imeti skupnost in nevladne organizacije. Potem smo raziskali razloge ljudi za pomoč brezdomcem. Rezultati kvantitativne in kvalitativne raziskave so predstavljeni v nadaljevanju, pri čemer najprej razpravljamo o pogledih na brezdomstvo in razlogih zanj, nato o odgovornosti države blaginje za pomoč brezdomcem (v primerjavi z drugimi akterji), nato pa podrobneje analiziramo argumente za zaslužnost in pogojenost pomoči brezdomcem.

4.4 Razlogi za brezdomstvo, odgovornost in pogojevanje pomoči

4.4.1 Pogledi na razloge za brezdomstvo

Čeprav je malo študij o odnosu javnosti do brezdomstva, nekatere kažejo na pomembne razlike med državami, ko na primer obravnavajo gospodarske dejavnike kot glavni vzrok brezdomstva (Petit et al., 2018; Toro et al., 2007). Nadalje Petit et al. (2019) ugotavljajo razlike v dojemanju vzrokov za brezdomstvo med evropskimi državami, pri čemer Nizozemska, Poljska, Portugalska in Švedska navajajo individualni vzrok, tj. zasvojenost, Francija, Italija in Španija pa poudarjajo strukturni vzrok, tj. brezposelnost. Pogledi na brezdomstvo se torej razlikujejo in pogosto nihajo med bolj strukturnimi razlogi za brezdomstvo (stanovanjski, trg dela) in bolj osebnimi razlogi za brezdomstvo (bolezen, odvisnost, osebnostne značilnosti). Razloge za brezdomstvo avtorji (Edgar in Meert, 2005) delijo na individualne (npr. odvisnosti, zadolženosti itn.), medosebne (ločitev, izguba partnerja itn.), institucionalne (npr. dostopnost podpornih storitev) in strukturne (npr. delovanje stanovanjskega trga, trga dela).

Kot ključni razlog za brezdomstvo je najvišji delež anketirancev v Sloveniji izbral odvisnosti (alkoholizem), in sicer 62,2 %. Na drugem mestu med razlogi sta izguba službe in brezposelnost (58 % anketirancev). Na tretjem mestu z 32,2 % sledijo težave v duševnem zdravju, ter nato prezadolženost (24,5 %) in bolezen, invalidnost (21,5 %). Zdi se torej, da prevladuje predvsem individualno razumevanje razlogov za brezdomstvo s poudarkom na alkoholizmu in težavah v duševnem zdravju. Pomembno pa je, da je brezposelnost kot eden pomembnih strukturnih razlogov, povezan na primer s spremembami na trgu dela (prestrukturiranje industrij, ekonomske krize itn.), izbran v skoraj enakem deležu kot odvisnosti. Zadnje kaže, da je v Sloveniji poudarjen tudi strukturni okvir, tj. širše družbene okoliščine, kot je stanje na trgu

dela, kot pomemben dejavnik brezdomstva in stanovanjske izključenosti. Podrobnejši vpogled v preostale strukturno-institucionalne vidike brezdomstva in stanovanjske izključenosti pa pokaže, da zadnji vendarle igrajo zelo majhno vlogo v percepciji razlogov za brezdomstvo; tako je manj kot 10 % anketirancev menilo, da je pomemben razlog za brezdomstvo nezadostna ali nedostopna socialna pomoč ali pomanjkanje cenovno dostopnih stanovanj, torej strukturni dejavniki, povezani s stanovanjskim trgom ter stanovanjsko in socialno politiko. Sicer majhen, a vendarle pomemben je tudi delež tistih, ki menijo, da je razlog za brezdomstvo lastna izbira (14,9 %); ta delež torej presega deleže tistih, ki poudarjajo strukturne razloge, povezane s socialno ali stanovanjsko politiko. To torej kaže na sorazmerno individualizirano razumevanje brezdomstva kot lastne odločitve ali del napačnih odločitev posameznika v življenju.

Po spolu, starosti, izobrazbi ali po dohodku ni statistično značilnih razlik glede navajanja razlogov za brezdomstvo. Manjše, a zanimive in statistično značilne razlike se pojavijo pri razlogu duševno zdravje, saj tega kot razlog za brezdomstvo pogosteje vidijo višjeizobraženi in tisti z višjimi dohodki. Zanimiva je tudi razlika glede na izobrazbo pri razlogu 'ločitev ali izguba družinskega člana', saj je delež oseb, ki je izbral ta razlog, izrazilo (in statistično značilno) višji med osebami z nižjo (osnovnošolsko) izobrazbo (30,3 %), kot je ta delež med osebami z višjo izobrazbo (11,3 %).

Preglednica 4.1: Pogledi na razloge za brezdomstvo

Pogledi na razloge za brezdomstvo	n	%
Izguba službe, brezposelnost	581	58,0
Prenizki dohodki	140	14,0
Uničenje doma zaradi naravne nesreče	161	16,1
Prezadolženost	245	24,5
Bolezen, invalidnost	215	21,5
Težave v duševnem zdravju	322	32,2
Odvisnosti (droge, alkohol ...)	623	62,2
Ločitev ali izguba družinskega člana	167	16,7
Nedostopna ali nezadostna socialna pomoč	78	7,8
Lastna izbira	149	14,9
Pomanjkanje cenovno dostopnih stanovanj	58	5,8
Nezakonite migracije	48	4,8
Drugi razlogi	38	3,8
Ne vem	22	2,2

Preglednica 4.2: Izbrani pogledi na razloge za brezdomstvo glede na dohodek in izobrazbo

	Dohodek na člana gospodinjstva					Skupaj
	do 600 EUR	nad 600 do 800 EUR	nad 800 do 1.000 EUR	nad 1.000 EUR	brez odgovora	
Ključni razlog za brezdomstvo: težave v duševnem zdravju**	49	52	51	71	99	322
%	24,3	31,0	35,7	42,3	30,9	32,2

**Razlike so statistično značilne ($p \leq 0,05$).

	Izobrazba				Skupaj
	osnovna ali manj	poklicna	srednja	višja, visoka ...	
Ključni razlog za brezdomstvo: težave v duševnem zdravju**	35	56	91	138	320
%	24,6	28,7	28,1	41,1	32,1
Ključni razlog za brezdomstvo: ločitev ali izguba družinskega člana**	43	40	46	38	167
%	30,3	20,5	14,2	11,3	16,8

**Razlike so statistično značilne ($p \leq 0,01$).

Vir: SJM 2022/1

Ti razlogi so pomembni ne samo zato, ker vplivajo na naš pogled na brezdomce same, ampak tudi zato, ker pomembno vplivajo tudi na percepcijo obsega problematike. V ta namen smo naredili tudi multiplo linearno regresijsko analizo, pri kateri je bila odvisna spremenljivka ,mnenje o obsegu brezdomstva²⁰; vključili smo različne neodvisne spremenljivke, in sicer sociodemografske (spol, starost, izobrazba, delovna aktivnost, tip naselja, dohodek na člana gospodinjstva) ter razloge za brezdomstvo, vprašanje, ali je država odgovorna za zagotavljanje namestitev in stopnjo zaupanja v državo²¹. Model

²⁰ Kako velik menite, da je problem brezdomstva v Sloveniji? Ocenite na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni zelo majhen in 5 zelo velik.

²¹ Za delovno aktivnost smo izbrali odgovor a na vprašanje: »Kaj izmed navedenega najboljše opisuje vaš zdajšnji položaj?

- a. opravljam plačano delo (kot zaposlen, samozaposlen ali zaposlen v svojem družinskem podjetju)
- b. nezaposlen in iščem zaposlitev

pojasni 8,4 % variance, pri čemer moški ocenjujejo brezdomstvo kot manjši problem v primerjavi z ženskami – enako višje izobraženi in tisti z višjimi dohodki, ki torej ocenjujejo obseg brezdomstva kot manjši problem v primerjavi z nižje izobraženimi in tistimi z nižjimi dohodki. Tu gre mogoče za učinek socialne distance, saj je izkušnja brezdomstva bližje in verjetnejša za osebe z nižjimi dohodki (in nižjo izobrazbo). Med razlogi za brezdomstvo, ki vplivajo na percepcijo obsega brezdomstva, se izkaže kot pomemben razlog brezposelnost, saj so osebe, ki so navedle ta razlog, ocenjevale brezdomstvo kot večji problem kot tiste, ki tega razloga niso navedle. To nakazuje, da povezovanje brezdomstva z bolj strukturnim razlogom, ki izhaja iz trga dela, vpliva na oceno obsega v večji meri kot mogoče drugi bolj individualni razlogi.

Preglednica 4.3: Vplivi na poglede na obseg brezdomstva v Sloveniji

Model	Nestandar. koeficienti		Stand. koeficienti	t	p
	B	Stand. napaka	Beta		
Konstanta	3,529	,333		10,592	,000
Razlog: brezposelnost	,231	,109	,109	2,116	,035
Razlog: prenizki dohodki	,269	,143	,089	1,883	,060
Razlog: uničenje doma zaradi naravne nesreče	,023	,136	,008	,167	,867
Razlog: prezadolženost	,043	,123	,018	,349	,727
Razlog: bolezen, invalidnost	,066	,124	,027	,533	,594
Razlog: težave v duševnem zdravju	-,108	,119	-,049	-,911	,363
Razlog: odvisnosti	-,146	,112	-,067	-1,306	,192
Razlog: ločitev	,066	,133	,024	,496	,620
Razlog: nezadostna socialna pomoč	,106	,145	,035	,733	,464
Razlog: lastna izbira	-,086	,139	-,030	-,616	,538
Razlog: nezakonite migracije	-,117	,240	-,020	-,487	,627
Spol – moški	-,330	,084	-,159	-3,932	,000

-
- c. se izobražujem (na izobraževanje me ni poslal delodajalec), študent, dijak
 - d. poklicno usposabljanje, vajenec
 - e. trajno delovno nezmožen (bolezen, invalidnost)
 - f. upokojenec
 - g. gospodinjec, hišna opravila, skrbim za otroke ali druge osebe
 - h. drugo«

Starost	,043	,051	,044	,853	,394
Izobrazba	-,117	,047	-,118	-2,493	,013
Dohodek na člana gospodinjstva	-,116	,043	-,116	-2,677	,008
Delovna aktivnost	,042	,106	,020	,399	,690
Tip naselja – urbano	,109	,099	,045	1,100	,272
Model 1*	R	R ²	Adj. R ²	Stand. napaka	F
	,332 ^b	,110	,084	,994	4,167

Vir: SJM 2022/1

*Model je statistično značilen ($p \leq 0,001$)

4.4.2 Odgovornost za pomoč brezdomcev

Anketirance smo spraševali o vlogi, ki naj bi jo imeli različni akterji pri pomoči brezdomcem, med katerimi so država in občina ter nevladne in verske organizacije, pa tudi, kakšna naj bi bila odgovornost neformalnih omrežij (sorodniki, prijatelji) ter brezdomcev samih. Pri tem torej sledimo klasični delitvi akterjev pri zagotavljanju blaginje na državne akterje, tržne akterje ter na civilnodružbene akterje, vključno s skupnostjo, z družino in s posameznikom (glej Greve, 2015). Pri kratkotrajni in tudi dolgotrajni nastanitvi brezdomcev je ključni odgovorni akter država (52,2 % za kratkotrajno namestitvev in 72 % za dolgotrajno namestitvev). Občina je percipirana kot pomemben akter pri zagotavljanju kratkotrajne namestitve brezdomcev (32,4 %), vendar pa precej manj pomembna za zagotavljanje dolgotrajne nastanitve (14,4 %). Le majhen delež (7,6 % oz. 5,8 %) anketirancev je menil, da so za kratkotrajne oz. dolgotrajne namestitve odgovorne nevladne organizacije. Ta stališča so izjemno zanimiva, saj v veliki meri nasprotujejo zdajšnji delitvi vlog, ki obstajajo pri obstoječem sistemu različnih pomoči brezdomcem. Namreč, kratkotrajne namestitve, kot so zavetišča za brezdomce, v večji meri zagotavljajo nevladne organizacije (s pretežnim financiranjem države in občin) in le delno javni zavodi. Njihova vloga je torej ključna. Glede dolgotrajne namestitve pa izrazito izstopa kot zaželena vloga države. V Sloveniji dolgotrajno in stabilno nastanitev oseb s stanovanjskimi težavami predstavljajo le bivalne enote in neprofitna najemna stanovanja, ki jih zagotavljajo v večini občne, ter le v manjši meri Stanovanjski sklad RS, torej država (več v zadnjem poglavju knjige). Vloga države je tu majhna, nasprotna torej percepciji v javnosti, kakšna bi morala biti njena vloga.

Preglednica 4.4: Pogledi na odgovornost za nastanitev brezdomcev

Kdo bi moral poskrbeti za		kratkotrajno namestitvev brezdomcev?	dolgotrajno nastanitev brezdomcev?
Država	n	501	683
	%	52,2	72,0
Občina	n	311	137
	%	32,4	14,4
Nevladne organizacije	n	57	39
	%	5,9	4,1
Cerkvene organizacije	n	16	16
	%	1,7	1,7
Brezdomci sami	n	18	43
	%	1,9	4,5
Njihova družina, sorodniki, prijatelji	n	51	26
	%	5,3	2,7
Kdo drug	n	6	5
	%	,6	,5

Vir: SJM 2022/1

Glede na spol in dohodek ter starost ni večjih razlik v stališčih ljudi o vlogi različnih akterjev pri zagotavljanju namestitvev za brezdomce. Pojavijo pa se statistično značilne razlike glede na izobrazbo, in sicer osebe z osnovnošolsko izobrazbo v večji meri izpostavljajo vlogo države pri zagotavljanju dolgotrajne namestitve brezdomcev ter v manjši meri druge akterje, medtem ko pri višji izobrazbi pogosteje izpostavijo tudi vlogo občine in nevladnih organizacij pa tudi brezdomcev samih.

Udeleženci fokusnih skupin so prav tako poudarili, da je skrb za brezdomce predvsem odgovornost države, še posebej, ko gre za zadovoljevanje najosnovnejših potreb. Pri tem pa so menili, da bi morali centri za socialno delo brezdomce obravnavati bolj individualno (ugotoviti, zakaj je oseba brezdomna, jo izobraževati itn.).

Jaz mislim, da bi morala en osnovni minimum zagotoviti država. Za preživetje bi morala biti država oz. pač kaj je država, saj so to neki osnovni prispevki, ki se vsakič odvajajo, pri vsaki plači ali pa ne vem, kje že, pri davkih. In iz tega sklada bi šlo za tisto osnovno preživetje. Za to, da ni lačen, pa da ga ne zebe, pa da je umit. (2H)

Preglednica 4.5: Pogledi na odgovornost za dolgotrajno nastanitev brezdomcev glede na izobrazbo

Kdo bi moral poskrbeti za dolgotrajno nastanitev brezdomcev?*		Izobrazba				
		osnovna ali manj	poklicna	srednja	višja, visoka...	Skupaj
Država	n	115	133	216	217	681
	%	87,1	71,5	69,7	68,5	72,1
Občina	n	9	30	46	50	135
	%	6,8	16,1	14,8	15,8	14,3
Nevladne organizacije	n	2	3	12	22	39
	%	1,5	1,6	3,9	6,9	4,1
Cerkvene organizacije	n	3	2	7	4	16
	%	2,3	1,1	2,3	1,3	1,7
Brezdomci sami	n	2	8	18	15	43
	%	1,5	4,3	5,8	4,7	4,6
Njihova družina, sorodniki, prijatelji	n	0	9	9	8	26
	%	0,0	4,8	2,9	2,5	2,8
Kdo drug	n	1	1	2	1	5
	%	,8	,5	,6	,3	,5

Vir: SJM 2022/1

* ($p \leq 0,05$)

Udeleženci so menili, da bi morala država prevzeti večjo odgovornost pri stanovanjski problematiki (predvsem za mlade) in finančno poskrbeti za tiste, ki niso sposobni poskrbeti zase (npr. ljudje z ovirami).

Mu dati možnost pa ga spodbujati, da bo poskrbel sam zase. Za človeka, ki ne more poskrbeti sam zase, pa mora družba poskrbeti, da bo on nekako dostojno preživel s tistimi transferji ali kar koli pač že ima. Verjetno invalidska pokojnina, nadomestilo za invalidnost ali kar koli, da bo s tem dostojno preživel. Če si ti nezmožen za delo, si delno nezmožen poskrbeti za sebe. (2D)

4.4.3 Zaslужnost brezdomcev v primerjavi z drugimi skupinami

Z anketno raziskavo smo preverjali tudi, kako ljudje ocenjujejo potrebo po pomoči (od države) različnim (ranljivim) skupinam prebivalstva, med katere smo uvrstili tudi brezdomce. Pri tem smo sledili raziskovalnemu pristopu, ki so ga v okviru teorij zaslužnosti uporabili odmevni avtorji (glej van Oorschot, 2000, 2006; van Oorschot et al., 2017; Leanen in Roosma, 2022), pri tem pa smo se opirali na vprašanja, ki so bila vključena v Evropsko družboslovno raziskavo (glej ESS, 2016).

Skladno s pričakovanji na podlagi teorije zaslužnosti se najvišje uvrščajo bolni, pri katerih je percipirana odgovornost države za skrb za to ranljivo skupino izjemno visoka, s povprečjem 9,25 na lestvici od 1 do 10. Na drugem mestu je skupina zaposlenih staršev in skrb za varstvo otrok, kar je nekoliko višje kot bi pričakovali, saj je običajno na drugem mestu skupina starejših, vendar je razlika med povprečno oceno izjemno majhna (8,56 za zaposlene starše in 8,31 za starejše). Skladno s teorijo sta se naslednji dve skupini, vključeni v vprašalnik (tj. brezdomci in brezposelni), uvrstili nižje in je odgovornost države ocenjena kot precej nižja kot za prej omenjene skupine, in sicer sledijo na četrtem mestu brezdomci (povprečje 7,47), na zadnjem pa brezposelni (povprečje 6,25). Mogoče bolj kot sam vrstni red nekoliko preseneča tudi precejšnja razlika, saj je ta za več kot eno oceno na lestvici od 1 do 10.

Vrstni red in visoka uvrstitev brezdomcev se mogoče pomembno vežeta tudi na razloge in percepcijo brezdomstva. Kot smo poudarili zgoraj, sta pogosto kot razloga za brezdomstvo percipirana zdravstveno stanje (duševne bolezni, bolezni) in odvisnosti, zaradi česar je mogoče percepcija zaslužnosti višja, saj se navezuje na bolezni in tako manj na stanja, ki so percipirana kot individualna odgovornost posameznika. Podrobneje o razlogih za rangiranje razpravljamo v nadaljevanju, ob uporabi kvalitativnih podatkov, ki poglobljeno pokažejo razmišljanje ljudi po posameznih dimenzijah oz. merilih zaslužnosti.

Osnovne analize po sociodemografskih značilnostih ne pokažejo večjih razlik v ocenah posameznih skupini, saj niti po izobrazbi niti po dohodku te razlike niso statistično značilne. Zadnje je zanimivo, saj teorija vendarle predpostavlja, da se posamezniki v ocenah zaslužnosti skupin razlikujejo glede na socioekonomski status. Osebe z višjim socioekonomskim statusom naj bi bile pogosteje prepričane, da imajo posamezniki nadzor na svojim življenjem in s tem odgovornost za nastale potrebe, pogosteje tudi delajo večje razlike med posameznimi skupinami na podlagi tega (npr. med bolnimi in brezposelnimi) (Svallfors, 2010; Filipovič Hrast in Zimmerman, 2022). Nadalje naj bi osebe z nižjim socioekonomskim statusom manj pogosto sledile univerzalnemu rangiranju. Zadnje se torej v našem primeru ne pokaže in rangiranje je med skupinami enako. Podobno v Sloveniji tudi ni opaziti razlik med starostnimi skupinami. Raziskave so namreč pokazale, da običajno starejši ljudje višje

rangirajo zaslužnost starih ljudi, deloma zaradi identifikacije s skupino ali samointeresa (glej Laenen in Roosma, 2022). V Sloveniji te razlike v stališčih po starosti ni opaziti. Razlika glede na starost je samo pri najmlajši skupini (manj kot 30 let) pri le eni skupini – zaposleni starši, kjer v primerjavi z drugimi skupinami nižje ocenjujejo odgovornost države za zagotavljanje varstva otrok za zaposlene starše. Ker gre za mlajšo populacijo, ki najverjetneje v večjem deležu še nima otrok, zadnje pojasnjuje nekoliko nižjo pozornost, ki jo namenjajo tej skupini (več o razlikah glede na starost v naslednjem poglavju). Pomembne razlike v stališčih pa so glede na spol anketirancev. Namreč, ženske pri vseh skupinah bolj poudarjajo večjo vlogo države pri skrbi za vse omenjene skupine, kar se sklada tudi z ugotovitvami drugih avtorjev (glej Goossen, 2020). Za podrobnejšo analizo razlik glede stališč do brezdomcev glede na starost glej tudi naslednje poglavje.

Preglednica 4.6: Ocena odgovornosti države za skrb za izbrane skupine

Odgovornost države je, da	n	Povprečje	Stand. odklon	Stand. napaka	Razvrstitev
zagotovi primeren življenjski standard za starejše.	995	8,31	1,864	,059	3.
zagotovi primeren življenjski standard za brezposelne.	988	6,25	2,556	,081	5.
zagotovi varstvo za otroke zaposlenih staršev.	993	8,56	1,836	,058	2.
zagotovi primerno zdravstveno oskrbo za bolne.	993	9,25	1,340	,043	1.
zagotovi namestitve in pomoč brezdomcem.	982	7,47	2,274	,073	4.

Opomba: Vprašanje se je glasilo Kdo naj zagotovi ...? Za vsako izmed navedenih z lestvico od 0 do 10 ocenite, kolikšna naj bo po vašem mnenju odgovornost države. 0 pomeni, da naj država za navedeno stvar sploh ne bi bila odgovorna, 10 pa, da naj bi bila za to odgovorna v celoti.

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 4.7: Ocena odgovornosti države za skrb za ranljive skupine glede na spol

Odgovornost države je, da	Spol	n	Povprečje	Stand. odklon	Stand. napaka
zagotovi primeren življenjski standard za starejše.**	moški	452	8,11	1,876	,088
	ženski	543	8,47	1,839	,079
zagotovi primeren življenjski standard za brezposelne.	moški	449	6,10	2,629	,124
	ženski	539	6,38	2,488	,107
zagotovi varstvo za otroke zaposlenih staršev.**	moški	450	8,37	1,835	,086
	ženski	543	8,71	1,825	,078
zagotovi primerno zdravstveno oskrbo za bolne.**	moški	451	9,13	1,345	,063
	ženski	542	9,35	1,328	,057
zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem.**	moški	446	7,25	2,278	,108
	ženski	536	7,65	2,257	,097

Opomba: Vprašanje se je glasilo Kdo naj zagotovi ...? Za vsako izmed navedenih z lestvico od 0 do 10 ocenite, kolikšna naj bo po vašem mnenju odgovornost države. 0 pomeni, da naj država za navedeno stvar sploh ne bi bila odgovorna, 10 pa, da naj bi bila za to odgovorna v celoti.

**Razlike so statistično značilne ($p \leq 0,01$).

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 4.8: Ocena odgovornosti države za skrb za ranljive skupine glede na starost

Odgovornost države, je da	Starost	n	Povprečje	Stand. odklon	Stand. napaka
zagotovi primeren življenjski standard za starejše.	do 30 let	155	8,02	1,811	,145
	31 do 45 let	218	8,46	1,763	,119
	46 do 60 let	248	8,41	1,795	,114
	61 let in več	374	8,27	1,977	,102
	Skupaj	995	8,31	1,864	,059
zagotovi primeren življenjski standard za brezposelne.	do 30 let	154	6,34	2,324	,187
	31 do 45 let	214	6,13	2,461	,168
	46 do 60 let	248	6,12	2,782	,177
	61 let in več	372	6,38	2,545	,132
	Skupaj	988	6,25	2,556	,081
zagotovi varstvo za otroke zaposlenih staršev.**	do 30 let	154	8,06	2,116	,171
	31 do 45 let	218	8,66	1,686	,114
	46 do 60 let	247	8,63	1,854	,118
	61 let in več	374	8,65	1,757	,091
	Skupaj	993	8,56	1,836	,058
zagotovi primerno zdravstveno oskrbo za bolne.	do 30 let	155	9,01	1,544	,124
	31 do 45 let	217	9,33	1,155	,078
	46 do 60 let	246	9,35	1,312	,084
	61 let in več	375	9,24	1,359	,070
	Total	993	9,25	1,340	,043
zagotovi namestitve in pomoč brezdomcem.	do 30 let	154	7,64	2,138	,172
	31 do 45 let	217	7,69	2,137	,145
	46 do 60 let	246	7,44	2,519	,161
	61 let in več	365	7,29	2,228	,117
	Skupaj	982	7,47	2,274	,073

**Razlike so statistično značilne ($p \leq 0,01$).

Opomba: Vprašanje se je glasilo Kdo naj zagotovi ...? Za vsako izmed navedenih z lestvico od 0 do 10 ocenite, kolikšna naj bo po vašem mnenju odgovornost države. 0 pomeni, da naj država za navedeno stvar sploh ne bi bila odgovorna, 10 pa, da naj bi bila za to odgovorna v celoti.

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 4.9: Ocena odgovornosti države za skrb za ranljive skupine glede na izobrazbo

Odgovornost države, je da	Izobrazba	n	Povprečje	Stand. odklon	Stand. napaka
zagotovi primeren življenjski standard za starejše.	osnovna ali manj	140	8,39	1,790	,151
	poklicna	192	8,40	1,873	,135
	srednja	323	8,24	1,920	,107
	višja, visoka ...	336	8,29	1,844	,101
	Skupaj	991	8,31	1,865	,059
zagotovi primeren življenjski standard za brezposelne.	osnovna ali manj	140	6,45	2,659	,225
	poklicna	189	6,14	2,826	,206
	srednja	322	6,19	2,577	,144
	višja, visoka ...	334	6,30	2,338	,128
	Skupaj	985	6,25	2,559	,082
zagotovi varstvo za otroke zaposlenih staršev.	osnovna ali manj	141	8,63	1,725	,145
	poklicna	192	8,83	1,664	,120
	srednja	323	8,49	1,936	,108
	višja, visoka ...	333	8,44	1,866	,102
	Skupaj	989	8,56	1,836	,058
zagotovi primerno zdravstveno oskrbo za bolne.	osnovna ali manj	142	9,24	1,383	,116
	poklicna	190	9,35	1,110	,081
	srednja	322	9,23	1,301	,073
	višja, visoka ...	335	9,21	1,477	,081
	Skupaj	989	9,25	1,341	,043
zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem.	osnovna ali manj	136	7,37	2,100	,180
	poklicna	187	7,41	2,486	,182
	srednja	320	7,46	2,241	,125
	višja, visoka ...	335	7,56	2,262	,124
	Skupaj	978	7,47	2,276	,073

Vir: SJM 2022/1

Preglednica 4.10: Ocena odgovornosti države za skrb ta ranljive skupine glede na dohodek

Odgovornost države, je da	Dohodek	n	Povprečje	Stand. odklon	Stand. napaka
zagotovi primeren življenjski standard za starejše.	do 600 EUR	199	8,45	1,930	,137
	nad 600 do 800 EUR	168	8,45	1,804	,139
	nad 800 do 1.000 EUR	143	8,22	1,762	,147
	nad 1.000 EUR	168	8,02	1,947	,150
	brez odgovora	317	8,33	1,845	,104
	Skupaj	995	8,31	1,864	,059
zagotovi primeren življenjski standard za brezposelne.	do 600 EUR	196	6,57	2,580	,184
	nad 600 do 800 EUR	166	6,19	2,534	,197
	nad 800 do 1.000 EUR	143	6,17	2,342	,196
	nad 1.000 EUR	168	6,13	2,487	,192
	brez odgovora	315	6,19	2,679	,151
	Skupaj	988	6,25	2,556	,081
zagotovi varstvo za otroke zaposlenih staršev**.	do 600 EUR	200	8,91	1,706	,121
	nad 600 do 800 EUR	167	8,47	2,002	,155
	nad 800 do 1.000 EUR	143	8,52	1,723	,144
	nad 1.000 EUR	167	8,28	1,920	,149
	brez odgovora	316	8,54	1,805	,102
	Skupaj	993	8,56	1,836	,058
zagotovi primerno zdravstveno oskrbo za bolne.	do 600 EUR	200	9,40	1,326	,094
	nad 600 do 800 EUR	168	9,26	1,440	,111
	nad 800 do 1.000 EUR	142	9,17	1,305	,109
	nad 1.000 EUR	168	9,25	1,339	,103
	brez odgovora	315	9,19	1,309	,074
	Skupaj	993	9,25	1,340	,043
zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem.	do 600 EUR	193	7,75	2,163	,156
	nad 600 do 800 EUR	166	7,65	2,223	,173
	nad 800 do 1.000 EUR	142	7,36	2,078	,174
	nad 1.000 EUR	166	7,18	2,367	,184
	brez odgovora	315	7,41	2,388	,135
	Skupaj	982	7,47	2,274	,073

**Razlike so statistično značilne ($p \leq 0,01$).

Vir: SJM 2022/1

Podrobnejši vpogled na zaslužnost brezdomcev s pomočjo kvalitativne analize fokusnih skupin pa pokaže bolj niansiran pogled na zaslužnost brezdomcev. Pri tem je zanimivo, da medtem ko se je razvrstitev brezdomcev na lestvici zaslužnosti med udeleženci fokusnih skupin precej razlikovala, so bila merila CARIN, ki so jih udeleženci uporabili za utemeljitev zaslužnosti posameznih družbenih skupin, precej podobna.

V eni fokusni skupini so se udeleženci soglasno strinjali o razvrstitvi zaslužnosti različnih družbenih skupin. Kot najbolj zaslužen je bil razvrščen delavec na minimalni plači, ker dela in s tem prispeva v državni proračun (merilo vzajemnosti), na drugem mestu je bil starejši upokojenec, ker je delal in s tem prispeval in ker jih je veliko v slabem socialnem položaju (merili vzajemnosti in potrebe), manj zaslužna pa je bila brezposelna oseba, saj bi lahko imela večjo motivacijo za delo in ker nekateri zlorablajo sistem (merilo odnosa). Brezdomec je bil na zadnjem mestu zaradi težav, kot je odvisnost, in je po mnenju udeležencev zato končal na ulici. To je skladno s stereotipnimi prepričanji, da so brezdomci ljudje, ki se razlikujejo od večinske družbe, so prestopniki, ne želijo delati in živijo z neko obliko zasvojenosti (alkoholizem ali droge). To kažejo tudi ugotovitve anketne raziskave, ki je bila izvedena v več evropskih državah, v kateri je večina sodelujočih menila, da so brezdomci brezdomni po lastni izbiri (Petit et al., 2019).

V drugi fokusni skupini pa udeleženci niso imeli enotnega mnenja o razvrstitvi različnih skupin glede na zaslužnost. Na eni strani so bili brezdomci razvrščeni kot najzaslužnejši v primerjavi z drugimi skupinami po merilu potrebe, saj najbolj potrebujejo pomoč (nimajo najnujnejšega, nimajo strehe nad glavo). *»Ja, meni se ta najbolj smili. Meni se zdi, da je ta v tem trenutku brez doma in je verjetno tudi brez hrane in rabi v tem trenutku neko pomoč ... »* (2B). Po drugi strani pa je bilo v argumentaciji udeležencev v ospredju razvrščanje zaslužnosti glede na ekonomsko utemeljitev oziroma stroškovno korist. Izpostavili so, da je pomoč brezdomcem drag in dolgotrajen proces, ki zahteva največ pomoči in vložene truda, zato so brezdomci zadnji, ki si pomoč zaslužijo. Nekateri udeleženci so pri tem poudarili merilo vzajemnosti. Menili so, da je za pomoč najzaslužnejša oseba, ki je sposobna delati, in zato lahko sredstva čim prej vrne v državni proračun. Zaslužnost upokojencev je prav tako temeljila na merilu vzajemnosti, saj so ti že prispevali v državni proračun in si zato zaslužijo pomoč, medtem ko so brezposelno osebo udeleženci uvrstili nižje, a pred brezdomca, saj je ta še vedno sposobna (in voljna) delati (merilo odnosa). Pomemben dejavnik pri presoji zaslužnosti brezdomcev je tako t. i. komponenta vzajemnosti oz. merilo vzajemnosti, npr. kako ljudje vidijo vrednost posameznika za družbo in kaj je k njej prispeval ali pa bo v prihodnosti. Skladno s tem, ker v sistemu ne sodelujejo aktivno in ga ne podpirajo, družba brezdomce označuje za tiste, ki niso več »koristni« in/ali njeni »aktivni« člani (Belcher in Deforge, 2012).

Tisti vsi, ki so sposobni, vsi, ki lahko delajo, oz. tisti, ki bodo največ vrnili v fond, iz katerega pridobijo. Pa ni nujno, da so samo finančna sredstva, ampak bodisi izobraževanje,

pomoč pri iskanju tega, na prvo mesto. Zato, ker oni bodo najhitreje vrnili. Grdo ali pa lepo. Saj se grdo sliši, ampak brezdomec v takem primeru, ko bi rabil velikokrat največ obravnave, bi rabil iti na zadnje mesto. Ker ti rabiš imeti še zmeraj dovolj denarja, da ti prvo zaženeš čisto celotno kolo. Ker tu moraš gledati kot kolo. Na vrhu tisti, ki jih boš najlažje prekucnil, da se bo kolo začelo samo vrteti. (2G)

Kot vidimo, so v ozadju razvrščanja posameznih skupin lahko različni argumenti in v nadaljevanju podrobneje analiziramo ključne argumente, ki so jih v fokusnih skupinah uporabljali pri razmišljanju o tem, kaj naj bi brezdomci prejeli od države blaginje in pod katerimi pogoji.

4.4.4 Argumenti za zaslužnost in pogojevanje

V tem delu analiziramo argumente ljudi za pomoč brezdomcem. Naša analiza izhaja iz predpostavke, da lahko podpora politikam do brezdomcev temelji na številnih razlogih, od razširitve socialnih pravic do perspektive socialnih naložb ali do bolj neoliberalnega pristopa, ki temelji na potrebi po povečanju trga dela, merila CARIN (van Oorschot, 2000; van Oorschot in Roosma, 2017) pa služijo kot osnova za analizo argumentacije podpore ljudi določenim politikam.

V splošnem so se udeleženci strinjali, da je treba vsem zagotoviti osnovne življenjske pogoje. **Osnovna podpora** je bila obravnavana kot odgovornost države in bi morala biti **brezpogojna**. Udeleženci so poudarili, da si vsak brezdomec brezpogojno zasluži pomoč in drugo priložnost, ne glede na družinske razmere ali udeležbo na trgu dela, torej ne glede na delovno dobo ali zmožnost za delo. Skladno z vidikom socialnih pravic si vsi zaslužijo enako podporo in morajo imeti zagotovljena sredstva za preživetje.

Če si ti ta moment ostal brez službe in nimaš prihodkov, si lačen glih toliko, ali si brezposeln oz. ali si zdrav ali nisi zdrav. Hočem reči, najprej je preživetje sploh. (2H)

Osnovne stvari jaz mislim, da bi moral vsak človek imeti zagotovljene, ne glede na kar koli. (1H)

Zdaj, tako da mi smo socialna država, tu nihče ne bo umrl od lakote. (2B)

Argumentacija brezpogojne pomoči se je torej nanašala na **merilo potrebe**. Po mnenju udeležencev bi morali biti socialni transferji dodeljeni po uradni dolžnosti, ne da bi bilo treba zanje posebej zaprositi. Nekateri udeleženci so kot rešitev predlagali univerzalni temeljni dohodek.

Ja, to je sploh. To se pravi, da tega ni. To bi moralo biti po uradni dolžnosti, bi morale biti te subvencije dodeljene. Se pravi, ne da ti iščeš po zakonodaji, kaj ti pripada. Potem pa greš tam, ja, gospod, kaj pa niste vložili? Po drugi strani ima davčna vse podatke o mojem finančnem stanju. Teh transferjev pa se ne grejo po uradni dolžnosti. To bi morala biti prva stvar. Po uradni dolžnosti bi se morali transferji. (2D) Oz. najmanj kar je, da te obvesti, kdor koli že, pristojna služba, pa se potem ti, potrdiš, ja želim, v tem smislu. (2H)

Udeleženci so kot velik problem izpostavili zlorabe in nemotiviranost za delo ter se tem omejenost brezpogojnosti prejemkov in transferjev. Pogosto so poudarjali, da se delo ne izplača, saj so socialni prejemki višji od plačanega dela.

Ne, saj je ta sistem, se meni zdi, da je itak narobe postavljen. Na primer zdajle so dobili temeljni dohodek jurja in poznam kar nekaj takih, ko ti na koncu rečejo, meni se pa ne splača delat. Mene pa to zjezi. (1H)

Poleg tega so poudarili, da je plačano delo slabo in slabo plačano. Nekateri udeleženci so poudarili, da se brezdomcem bolj splača beračiti kot delati: *Samo da so oni brezdomci, jim lahko daš delo, pa bo mogoče 2 dni delal, potem bo pa rekel, hvala lepa, grem jaz raje na 1 €.* (2A)

Velik del razprave o pomoči in zaslužnosti brezdomcev je bil tako povezan s problematiko zlorab. Po mnenju udeležencev prihaja tudi do zlorabe prehranskih paketov, in sicer tudi tisti, ki jih ne potrebujejo, gredo po tovrstno pomoč v banke hrane. Udeleženci tako menijo, da se bodo zlorabe, dokler ne bo ustreznega nadzora, dogajale. Največjo težavo zlorab so udeleženci videli v tem, da so ljudje raje brezposelni in prejema denarna nadomestila, saj so ta višja od plač. Menili so tudi, da nekateri ne želijo delati in rajši prosjajo na ulici.

So ljudje, ki deset let vlečejo socialno podporo. (2E)

Jaz recimo sem bil enkrat priča ene romske družine, ki so žicali ali ne vem kaj, ko so se obnašali kot neki brezdomci. Ampak sem potem izvedel, da so to pač Romi, tam iz bližnjega naselja, da oni hodijo v Novo mesto v službo in pač žicajo. Tako, da tle recimo je brezdomec pa brezdomka, mislim, tle je spet več pojmov, mislim spet bi se moral nekdo s tem ukvarjati. (1A)

Udeleženci so najpogosteje poudarjali **merilo odnosa** za zaslužnost brezdomcev pa tudi **merilo nadzora** v povezavi z razlogi za brezdomstvo oziroma »krivdo« za nastalo situacijo.

Ampak jaz bi to tako, v bistvu tukaj bi ločil mogoče te, če se da ločiti, seveda, zelo težko je to ločnico potegniti. Ampak nekdo, ki je, postane brezdomec, zato ker se mu je sesulo življenje, ne vem, izgubi službo, potem se loči, potem v bistvu tako z deložacijo in pristane na cesti, pa hkrati ne želi, želi ostati aktiven in mu je to res tisti izhod v sili, ko nima nikamor iti. Jaz mislim, da bi tukaj morali neki centri ali neke ene skupnosti ali nekaj, da so tam v bistvu, ker na ta način, ker te ljudi se da še ven potegniti. Tistega, ki dnevno prodaja drogo pod Tromostovjem in je zafiksiran, tako da smrdi od njega, da mu noče gnijejo od razpadanja, je nerealno. (1D)

Udeleženci so še poudarili, da je treba razlikovati med brezdomci in berači, saj menijo, da samo brezdomci resnično potrebujejo pomoč. Merilo odnosa za zaslužnost brezdomcev je bilo pogosto povezano z odnosom brezdomcev do dela/aktivacije. Udeleženci so menili, da morajo brezdomci delati za denar, ne pa da jim je vse dano. Menili so, da je treba pri zagotavljanju socialne pomoči ločiti posameznike, ki res ne morejo najti dela, od posameznikov, ki nočejo delati: *To je čisto druga stvar. Gre*

za to, da če zdaj ta človek pač res ne najde službe ali jo noče najti. (2B) Poudarili so tudi, da je treba pri upravičenosti do denarne pomoči razlikovati med zdravim in za delo nezmožnim človekom. Izpostavili so, da mora biti nekaj začetne finančne pomoči, zato da se ljudje spet postavijo na noge, pri tem pa velja spodbujati le tiste, ki želijo sodelovati, torej v navezavi z vedenjem v okviru **merila odnosa**.

Udeleženci so izpostavili, da bi morali biti ljudje, ki prejema socialno pomoč, bolj proaktivni in v procesu iskanja zaposlitve ali drugih rešitev več sodelovati. Tudi brezdomci bi morali biti bolj proaktivni, npr. v zameno za stanovanje naj zaslužijo denar za stroške, naj delajo za denar.

Ne. Jaz mislim, da tisti, ki je bil noter, ki je pač, če so ga že pozdravili oz. pač, da je šel iz tega ven, da bi izbral hvaležnost, da bi v bistvu potem na tak način. Nekaj država, nekaj potem pa tudi sam pripomore na ta način. Kot eno hvaležnost oz. pač, ker je šel ven. (2A)

V narekovajih javno-zasebno partnerstvo. Se pravi, država ti je dala stanovanje, ti boš pa po največji meri probal vsaj za stroške zaslužiti. (2D)

V tem kontekstu so udeleženci utemeljili tudi zaslužnost brezdomcev za pomoč na podlagi **merila vzajemnosti**, da morajo brezdomci tudi nekaj prispevati v zameno. Velik del razprave se je tako nanašal na merilo vzajemnosti glede vplačil brezdomcev v državni proračun in tudi na splošno v okviru pojma družbenih naložb. Poudarili so, da je treba predvsem in pa najprej pomagati tistim, ki bodo v državni proračun največ vrnili. Za brezdomno populacijo so udeleženci predlagali psihosocialno pomoč, predvsem v okviru ekonomskega argumenta, da bodo spet lahko začeli delati.

Jaz mislim, da bi potrebovali psihosocialno pomoč. Zaradi tega, ker nekaj je moralo biti, da so postali brezdomci. Ker mislim, da se sam naveličaš ujetosti v sistemih in rečeš, da imaš poln kufer vsega in greš v to. Se pravi, da bi bilo treba najprej težavo začeti reševati, da bodo ti ljudje spet lahko delali. (2E)

Ta poudarek na individualnem trudu kot pogoju za zaslužnost je bil omenjen tudi npr. pri prodaji uličnih časopisov.

Ne vem, meni se pa to zdaj, ko prodajajo Kralje ulice, zdi super. Maš občutek, da se sam potrudil. (1H)

Udeleženci so menili, da je vključevanje brezdomcev v skupnost zelo pomembno, ker jih socializira: *Zato je meni tak kar koli projekt Kralji ulice všeč, ker jih kljub vsemu nekako poskuša socializirati. Se pravi, mora biti urejen, mora biti prijazen. Ne vem, napiše ali pa neki čist sestavek, neko slikico nariše in potem tako z veseljem reče, pogledj, to sem pa jaz naredil. Ne vem, meni se pa to zdi dobra motivacija. (1H) Del skupnosti je, vključuje se jih. (1G)* Pri tem so poudarili pomembno vlogo nevladnih organizacij, ki pomagajo brezdomcem, kot so Kralji ulice. Pomembna je »aktivacija« brezdomcev; tako se trudijo nekaj zaslužiti in s tem postanejo del skupnosti.

Pri dostopu do različnih storitev in pomoči je bil pogoj, ki so ga udeleženci največkrat poudarili, obnašanje brezdomcev, njihova pripravljenost na spremembe in

napredek. Za brezdomce in osebe z odvisnostmi naj bi bila tako upravičenost do neprofitnega stanovanja pogojena z zdravljenjem in lepim vedenjem.

Pogoj odvajanje, pogoj, ne vem. Jaz bi dal, če bi šel v to, v take programe, bi šel absolutno v pogoj odvajanja in naprej. (1D)

Nekateri udeleženci pa so menili nasprotno, tj. da brezdomci ne želijo delati in ne želijo imeti svojega doma, podobno kot so pokazale ugotovitve javnomnenjske raziskave v več evropskih državah, v katerih je večina sodelujočih menila, da brezdomci ostajajo brezdomni po lastni izbiri (Petit et al., 2019).

Ja, to so zelo problematični ljudje. Ker njim je to filozofija, da živijo na cesti. Tako da tudi so ljudje, ki zavračajo pomoč, ki tudi recimo jim zrihtajo neko prenočišče ali pa zavetišče in rečejo, da to pač ni njihov stil. Tako da tu je od do. Ko ste rekli, da je treba pogledati, kaj je ta vzrok. In ta psihosocialna pomoč. In potem definirati, kje, komu lahko kaj damo. Zdaj če nekomu daš garsonjero. Ja, zdaj če jo bo on drugi dan razbil ali pa spustil golobe noter, potem kaj smo naredili? (2B)

Udeleženci so izpostavili, da jih motijo pričakovanja nekaterih skupin mladih in brezdomcev, da jim bo vse dano. Socialna pomoč mora biti povezana z napredkom, tudi za brezdomce, da lahko npr. ostanejo v zavetiščih.

Jaz bi rekel na napredek, ki ga ta oseba izkazuje. Zdaj mu rok postaviti, če ne boš čez 14 dni naredil iz sebe. Merilo mora biti. (2D)

Poudarili so, da mora biti reševanje brezdomstva dolgoročno; zavetišče ima pri tem vlogo začasnega doma, v katerem je poskrbljeno za osnovne potrebe, kot so: hrana, postelja in pranje perila.

Tako. Pa da je to zavetišče tisto, ki ga res pobereš z ulice in ga daš tam glih da ne bo na dežju. In potem startaš v tej kooperaciji z njim. Ali lahko zdaj že drugi dan dobi mogoče neko sobo ali neko garsonjero, kaj takega. Recimo. Če je kooperativa, pa če vidiš, da bo najbrž delal, pa tako ne. (2B)

Za reševanje problematike brezdomstva pa so po mnenju udeležencev potrebne dolgoročneje rešitve. Dolgoročno namestitev vidijo kot nekakšen dom, v katerem se bo človek dobro počutil: *Oboje je potrebno. Vseeno bi rekla mogoče tole dolgotrajno bi bila boljša rešitev definitivno, da se človek počuti bolj doma nekje.* (1C)

Udeleženci so večkrat poudarili tudi, da morajo brezdomci imeti dom, saj je to pomembna motivacija za dobro delo: *Ja, saj imamo vsi to potrebo, to je ena izmed naših osnovnih potreb. Mislim, da tle ni treba kaj dosti razglablјati. Potem bi posledično začel boljše delovati, bi imel več motivacije za bodisi poiskati službo ali se samo socializirati. Ta občutek biti doma, imeti neko stalno prebivališče je zelo pomemben.* (1C)

Tako so udeleženci prepoznali pomembnost pristopa »najprej stanovanje«, saj je bilo stanovanje videti kot motivator za potrebne spremembe, vendar pa so udeleženci pri tem poudarili, da to ne bi smelo biti brezpogojno, merilo odnosa kot pogoj za upravičenost brezdomcev do reševanja stanovanjske problematike in pomoči na splošno je bilo izpostavljeno kot zelo pomembno.

4.5 Zaključek

Na podlagi prikazane analize lahko sklenemo, da javno dojetje brezdomcev ostaja zelo niansirano in raznoliko pa tudi deljeno in politično občutljivo. Prevladuje javno mnenje, da naj bi bile brezpogojno zadovoljene le osnovne potrebe za preživetje, kar izhaja iz pristopa socialnih pravic in merila potrebe, po katerem si vsakdo zasluži osnovno pomoč, in to ne glede na ozadje. Najpogostejše merilo za utemeljitev zaslužnosti brezdomcev je bilo merilo odnosa, tj. koliko je brezdomec pripravljen sodelovati pri ponujanju pomoči, skupaj z merilom vzajemnosti, da brezdomec nekaj prispeva v zameno. Negativna naravnost je bila izražena predvsem, ko so bili brezdomci obravnavani kot tisti, ki zlorabljajo sistem. Zanimivo je, da so se mnenja udeležencev fokusnih skupin o tem, kako brezdomce razvrščati glede na zaslužnost, precej razlikovala, merila CARIN, s katerimi so udeleženci utemeljevali zaslužnost določenih skupin, pa so bila precej podobna.

Rezultati diskusije fokusnih skupin kažejo tudi, da je bil pomemben pomslek pri pomoči brezdomcem v Sloveniji ravno na podlagi merila vzajemnosti v ekonomskem kontekstu, saj bi bilo potrebnega preveč truda in sredstev ter bi trajalo predolgo, da bi brezdomci to pomoč družbi lahko vrnili. Poleg tega jih je veliko poudarilo merilo nadzora v povezavi z odnosom brezdomcev, tj. da so brezdomci največkrat sami odgovorni za svoje stanje, saj ne želijo delati in ne želijo pomoči oz. aktivno izboljšati svojega življenja. Velik poudarek je bil torej tudi na lastni vlogi in aktivnosti brezdomcev. To kaže na pomanjkanje prepoznavanja strukturnih razlogov za brezdomstvo, ki so vezani na delovanje stanovanjskega trga v Sloveniji, in pomemben poudarek, ki se daje lastni odgovornosti za izboljšanje položaja. Zadnje deloma sovпада z izmerjenimi stališči do razlogov za brezdomstvo, kjer so bila v Sloveniji mnenja deljena med individualnimi (odvisnosti in težave v duševnem zdravju) in strukturnimi (brezposelnost).

Nasprotno pa kljub negativnemu dojetju in stereotipom o brezdomcih javnomnensjske raziskave kažejo, da javnost podpira brezdomce in se nagiba k odobravanju strukturnih vzrokov za brezdomstvo ter poudarja odgovornost države za zadovoljevanje potreb brezdomcev (Hobden et al., 2007; Tsai et al., 2019). Raziskave kažejo, da je med prebivalstvom razširjeno prepričanje, da vlade namenjajo premalo za brezdomstvo, vendar pa v vseevropski študiji iz leta 2017 večina vprašanih ni bila pripravljena plačati višjih davkov za reševanje tega problema (Petit et al., 2019). Podobno je tudi raziskava na reprezentativnem vzorcu slovenske populacije pokazala veliko vlogo, ki naj jo ima pri reševanju stanovanjske problematike brezdomcev država. Skladno s tem obstaja splošna podpora za boj proti brezdomstvu, vendar pa so pogledi na rešitve in predvsem na pogoje za te različni.

Ugotovitve naše raziskave tako jasno kažejo, da je država v stališčih ljudi razumljena kot najodgovornejša za pomoč brezdomcem, vendar pa njena pomoč ni brezpogojna; pogojena je z meriloma odnosa in vzajemnosti. To kaže na pomembno vlogo, ki jo prebivalci v Sloveniji pripisujejo državi na večini življenjskih področij; delno je to lahko tudi posledica dediščine socializma in pomena države blaginje v slovenskem sistemu blaginje. Kot poudarjajo različni avtorji (Rus in Toš, 2005; Svallfors, 2012), je povečano zaupanje v vlogo države na vseh področjih blaginje izrazitejše v nekdanjih socialističnih državah, v katerih ljudje tradicionalno dojemajo vlogo države kot zagotovilo njihove blaginje. Svallfors (2012) ugotavlja, da ljudje v vzhodnoevropskih državah v povprečju zahtevajo najobsežnejšo odgovornost države glede blaginje. Rus in Toš (2005) tega ne pripisujeta le zgodovinski inertnosti stališč, ampak tudi eksistencialni nujnosti, saj so bili ljudje v tranziciji izpostavljeni veliko večji negotovosti kot ljudje v tradicionalnih kapitalističnih družbah (Rus in Toš 2005: 75). Ta močna predstava o vseobsegajoči državi blaginje kot zaščitnici blaginje prebivalstva prevlada nad obstoječo rezidualno vlogo slovenske socialne države pri zagotavljanju stanovanj in pomoči brezdomcem, pri čemer je nujnost večje vključenosti države blaginje na področju stanovanjske izključenosti in brezdomstva še toliko očitnejša in še bolj potrebna.

5. ODNOS IN STALIŠČA MLADIH DO BREZDOMCEV

5.1 Uvod

Raziskovanje stališč ljudi do države blaginje ter njihovih preferenc glede distribucije, obsega in poglobljenosti intervencije države blaginje je pomembno zaradi več razlogov. Na eni strani nam tovrstna spoznanja o javni podpori politikam države blaginje pomagajo bolje razumeti sam razvoj države blaginje (Filipovič Hrast in Rakar, 2019: 133), na drugi strani pa so razprave in stališča ljudi ter javno mnenje o zaslužnosti posameznikov do določenih pravic ter odgovornosti države za zagotovitev primernega življenjskega standarda različnih skupin ljudi odraz socialne občutljivosti določene družbe. Ta spoznanja so torej povedna na ravni prevpraševanja univerzalizma/selektivnosti pri omogočanju socialne zaščite, enakih možnosti vseh ljudi in krepitvi solidarnosti z izključenimi družbenimi skupinami znotraj sodobnih razvitih družb. Odkrivajo vpogled v sistem vrednot in načel ter v definicijo družbene pravičnosti in s tem moralne države neke skupnosti ali določene preučevane skupine ljudi. Navsezadnje nam subjektivne orientacije do politik države blaginje omogočajo empirično spremljanje politične kulture družbe in njenih posameznikov (Almond et al., 1993). Pri tem politično kulturo razumemo kot zbir stališč, norm, vrednot in vedenjskih oblik na agregatni ravni, ki jo empirično preverjamo na individualni ravni prek analize koncepta politične osebnosti (Miheljak, 2002: 110–111).

Interakcija med posameznikom (politično osebnostjo) in politično kulturo se odvija na ravni delovanja, ko »posameznik kot aktivni ali pasivni subjekt političnega dogajanja in odločanja realizira svoje (politične) aspiracije in motive znotraj stanja neke politične kulture« (Miheljak, 2002: 109). Za mladino vemo, da se njihova socialna občutljivost navadno ne prevaja v akcijo (kot je bilo to na primer značilno v času študentskih gibanj, ko so ta predstavljala skupino pritiska na odrasle, saj so imeli v rokah večjo družbeno, ekonomsko in inovacijsko moč kot danes (Ule, 2002: 25)). Za Slovenijo in razvite družbe na splošno namreč velja, da so mladi danes politično pasivni (Ule, 2002: 26; Boljka in Narat, 2016; Lavrič et al., 2020). Sicer, kot ugotavlja van Oorschot (2006: 24), je povezava med javnim mnenjem in vplivom na politiko vse prej kot neposredna. Glede na ugotovitve raziskav je vpliv javnega mnenja znotraj določenega kulturnega konteksta viden predvsem posredno, prek razprav, ki potekajo v medijih, ali prek aktivnosti skupin pritiska, ki podpirajo politične odločitve oziroma te zavračajo (van Oorschot 2006: 24). Z vpogledom v stališča mladih glede države blaginje, s poudarkom na spoznanju o percepciji njene vloge pri urejanju položaja brezdomcev, tako ne bomo prepoznavali njihovega potenciala za aktivno delovanje, ampak odgovore in stališča o tem, katere programe in katere odločitve države blaginje bi potencialno podprli kot volivci, kakšno politično osebnost imajo in v kolikšni meri (če sploh) se politična kultura generacije mladih razlikuje od odraslih. V tem poglavju nas torej zanima predvsem, v kolikšni meri

je spremenljivka starost pomembna pri poznavanju javnega mnenja o zaslužnosti ranljivih skupin ljudi za pomoč države blaginje (kot so: brezposelni, stari, bolni, zaposleni starši z otroki in brezdomci (s poudarkom na zagotovitvi namestitve in pomoči države pri brezdomcih)). Na podlagi podatkov SJM 2022/1 (Hafner Fink et al., 2022) bomo skušali odgovoriti na naslednja raziskovalna vprašanja:

- Ali obstajajo razlike pri percepciji zaslužnosti ranljivih skupin ljudi (še posebej brezdomnih) za pomoč države med mlajšimi odraslimi²² in starejšimi odraslimi? V kolikšni meri so še posebej mlajši odrasli solidarni do omenjenih petih ranljivih skupin ljudi?
- Če razlike obstajajo, nas pri tem zanimajo dejavniki, ki vplivajo na stopnjo naklonjenosti brezdomcem oziroma na percepcijo njihove zaslužnosti za prejetje podpore in pomoči države.
- V kolikšni meri se mlajši odrasli razlikujejo med seboj glede odnosa do brezdomcev? Ali lahko govorimo o različnih skupinah mlajših odraslih s sebi lastnimi percepcijami zaslužnosti brezdomcev za pomoč države? Kateri dejavniki določajo morebitne razlike med skupinami mlajših odraslih?

Pri preučevanju stališč ljudi do zaslužnosti različnih ranljivih skupin do pomoči države blaginje se raziskave običajno osredinjajo na naslednje ranljive skupine: stare, bolne, brezposelne in migrante. Neraziskano pa ostaja področje preučevanja stališč ljudi do države blaginje na primeru ozke, vendar izjemno ranljive družbene skupine, to so brezdomci. Ko se ukvarjamo s preučevanjem stališč ljudi do zaslužnosti različnih ranljivih skupin do pomoči države blaginje, nas zanima, kako se njihova stališča spreminjajo glede na starost. Ta se kot neodvisna spremenljivka v raziskavah s tega področja pogosto pojavi, vendar pa mladi oziroma mlajši odrasli kot posebna družbena skupina v tem kontekstu običajno niso posebej izpostavljeni oziroma njihov odnos do zaslužnosti različnih skupin do pomoči države blaginje običajno ni podrobneje obdelan (van Oorschot, 2000; van Oorschot, 2006; van Oorschot et al., 2017).

Raziskave običajno preverijo različne dejavnike, ki vplivajo na presojo zaslužnosti do pomoči države (kot že omenjeno, je starost ena izmed njih, poleg tega pa tudi druge sociodemografske spremenljivke, npr. stopnja izobrazbe, višina dohodka,

²² V prispevku obravnavamo odnos mlajših odraslih (starih od 18 do 30 let) do brezdomstva. Ugotovitve, ki veljajo za omenjeno starostno skupino, primerjamo s starejšimi odraslimi (stari nad 30 let). Sprva smo v analizi mlade definirali kot osebe, stare od 18 do 25 let, saj tak starostni razpon bolje ustreza uveljavljenim opredelitvam mladih. Ker je raziskava SJM v vzorec zajela le 82 oseb v omenjenem starostnem razponu, smo se za potrebe naše analize odločili, da ciljno skupino razširimo, in sicer na osebe, stare od 18 do 30 let, ki predstavljajo skupino mlajših odraslih. Tako smo pridobili bistveno večji numerus – $N = 156$. Ob tem velja poudariti še, da med osebami, starimi od 18 do 25 let, in tistimi, starimi od 26 do 30 let, v odnosu do brezdomstva ni statistično značilnih razlik. Starejši odrasli predstavljajo osebe, stare nad 30 let, in jih je bilo v vzorcu 845.

zaposlitveni status itn.). Tisto, kar je za našo razpravo bistveno, je spoznanje raziskav o pomenu kulture oziroma vrednot in stališč za ugotavljanje odnosa ljudi do države blaginje. Van Oorschot (2006) na primer za povezavo kulture s presojo zaslužnosti ljudi uporabi spremenljivke, ki merijo delovno etiko, odnos do migrantov, medosebno zaupanje, zaupanje v demokracijo, zaupanje v politične institucije, samoopredelitev glede politične usmeritve (levo, desno), odnos do meritokracije, odnos do egalitarizma, stopnjo religioznosti itn. Njegove ugotovitve (na individualni ravni) kažejo, da ljudje, ki se v politiki samoopredeljujejo na desnico, bolj pogojujejo zaslužnost v primerjavi z drugimi; ljudje, ki so bolj naklonjeni družbeni enakosti, v manjši meri pogojujejo zaslužnost; osebe z nižjo stopnjo zaupanja so v tem smislu bolj pogojevalne od preostalih. V tem kontekstu je zaznati tudi močen vpliv odnosa do migrantov, in sicer bolj kot ima oseba negativen odnos do migrantov, bolj je pogojevalna. Obenem ugotovitve odkrivajo, da ima vera pomembno vlogo, vendar ne v smislu pripadnosti določeni religiji oziroma religioznosti na splošno, ampak je pomembno predvsem obiskovanje verskih obredov – tisti, ki pogosteje obiskujejo verske obrede, v manjši meri pogojujejo solidarnost do ranljivih skupin ljudi v primerjavi z drugimi (van Oorschot, 2006: 37).

Menimo, da lahko z analizo politične kulture določenih starostnih skupin vzpostavimo prostor za razumevanje morebitnih razlik med generacijami v odnosu do zaslužnosti ranljivih skupin ljudi za pomoč države blaginje. V prej omenjeni raziskavi van Oorschot (2006) razlike med starostnimi razredi sicer razloži s samointeresom. Po njegovem mnenju naj bi starejši v večji meri pogojevali solidarnost, ker je njihov socialni položaj v večji meri ogrožen kot pri mladih in zato tekmujejo za omejene vire pomoči, ki jih ponuja država (van Oorschot, 2006: 34). Argument, utemeljen v tekmovalnosti, nam mogoče lahko pomaga delno razumeti vpliv starosti na percepcijo zaslužnosti, vendar za podrobno poznavanje odnosa mladih do zaslužnosti brezdomnih oseb to ne zadostuje. Menimo, da bi bilo smiselno podrobneje upoštevati vrednote in stališča, ki sestavljajo politično kulturo mladih. Tega se lotimo z oblikovanjem indeksov tradicionalizma, etnocentrizma in konservatizma (po zgledu Mladine, 2002; Miheljak, 2002). Tovrsten pristop nam odpira prostor tudi za odkrivanje razlik med mladimi (v našem primeru med mlajšimi odraslimi), saj vemo, da niso homogena skupina (Ule, 2002).

V prvem delu prispevka skušamo odgovoriti na prvi dve raziskovalni vprašanji. Ugotovitve o tem, v kolikšni meri (če sploh) se odnos glede zaslužnosti brezdomcev (in drugih ranljivih skupin ljudi) do pomoči države razlikuje med mlajšimi odraslimi in starejšimi odraslimi, utemeljimo z multiplo regresijsko analizo. V drugem delu pa se podrobneje ukvarjamo z iskanjem odgovorov na tretje raziskovalno vprašanje, pri čemer ugotovitve o različnih tipih skupin mlajših odraslih in njihovega odnosa glede zaslužnosti brezdomcev do pomoči države prikažemo s pomočjo metode multivariatnega hierarhičnega razvrščanja v skupine. Sledi sklepna razprava.

5.2 Mladi (mlajši odrasli) kot posebna družbena skupina – ali se mnenja mlajših odraslih glede odnosa države do brezdomcev razlikujejo od mnenja starejših odraslih?

Kot smo na začetku že omenili, raziskav, ki bi nam pomagale bolje razumeti odnos mladih do problematike brezdomstva, primanjkuje. Če bi o percepciji mladih do omenjene družbene skupine sklepali na podlagi tega, kar vemo o njihovih vrednotah in stališčih, bi najverjetneje oblikovali hipotezo o naklonjenosti mladih do brezdomcev (glede razumevanja njihovega težkega položaja v družbi in glede radodarne pomoči države). Caughey et al. (2019) npr. ugotavljajo, da mladi v Evropi postajajo čedalje manj diskriminatorni in liberalnejši glede socialnih in migrantskih tematik. Njihovi podatki kažejo, da konservatizem (ki upošteva enakost spolov, pravico do splava, pravice homoseksualcev, okoljevarstvene zadeve, avtoritarizem) in migracijski konservatizem (merjen s spremenljivkami za spremljanje nacionalizma, nacionalne identitete in drugih vprašanj, povezanih z migracijami) naraščata s starostjo. Nadalje Inglehartov indeks postmaterializma²³ podobno kaže, da ta upada s starostjo. Po podatkih za Slovenijo je največji delež oseb s postmaterialističnimi vrednotami ravno v skupini mladih (Inglehart et al., 2014). Del razlage za takšne rezultate bi mogoče lahko pripisali dejstvu, da si mladi ekonomsko in socialno odvisen položaj delijo z drugimi skupinami, ki ne morejo uresničevati polne državljanske participacije, kot so npr.: otroci, starejši, migranti, begunci (Ule, 2002). Ker je »identiteta« po van Oorshotu (2000; van Oorshot in Roosma, 2017) eno izmed meril zaslužnosti za blaginjo različnih družbenih skupin, tj. v smislu, da so »naši ljudje« obravnavani kot zaslužnejši, bi tako sklepali, da mladi ranljivim družbenim skupinam (med katere spadajo tudi brezdomci) pripisujejo višjo zaslužnost v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami.

Na drugi strani pa iz starejših raziskav o konservatizmu mladih (ki za mero vzamejo nabor moralnih dilem, kot so: splav, homoseksualnost, prostitucija itn.) vemo, da »so vrednotne presoje mladih večkrat manj liberalne kot v splošni populaciji« (Miheljak, 2002: 151). Mladi namreč visoko vrednotijo red in stabilnost v državi. Tudi npr. po zadnjih podatkih Mladine 2020 (Lavrič et al., 2021: 372–373) vidimo, da ostaja pri mladih socialna distanca do Romov in beguncev visoka, podobno kot

²³ Sprva je Inglehartov indeks obsegal štiri področja – Kaj izmed naštetega se vam zdi najpomembnejše?: ohranjanje reda v državi, dati ljudem več besede pri pomembnih odločitvah v državi, boj proti naraščanju cen, zaščita svobode govora. Celotni indeks danes obsega 12 področij.

to velja za splošno populacijo. Na podlagi zapsanega bi tako lahko sklepali, da se percepcije mladih glede zaslužnosti ranljivih skupin (torej tudi brezdomcev, ki lahko na neki način predstavljajo grožnjo družbenemu redu) bistveno ne razlikujejo od percepcije širše populacije.

K takšnemu sklepanju nas napeljujejo tudi rezultati prej omenjene študije Caughey et al. (2019), ki pokaže, da starost za ekonomski konservatizem (v smislu pomena politične samoopredelitve na levo oziroma desno in razlik glede obsega ter načinov intervencij države pri uravnavanju družbenih in dohodkovnih neenakosti) ni pomembna. Kar je za našo razpravo bistveno, pa je ugotovitev van Oorshota (2006), da si ljudje ne glede na državo in družbeno skupino delijo skupno »kulturo zaslužnosti«. Velja, da vsi po rangih zaslužnosti na prvo mesto postavljajo stare ljudi, nato bolne, med manj zaslužne štejejo brezposelne, priseljence pa med najmanj zaslužne. Brezdomci sicer niso omenjeni med ranljivimi skupinami, vendar sklepamo, da bo analiza podatkov SJM za mlajše odrasle pokazala podoben vrstni red rangiranja zaslužnosti, in sicer z brezdomci na repu lestvice. Predvidevamo, da se njihov odnos do brezdomstva (v smislu zaslužnosti te ranljive skupine do pomoči v okviru države blaginje) bistveno ne razlikuje od preostale populacije.

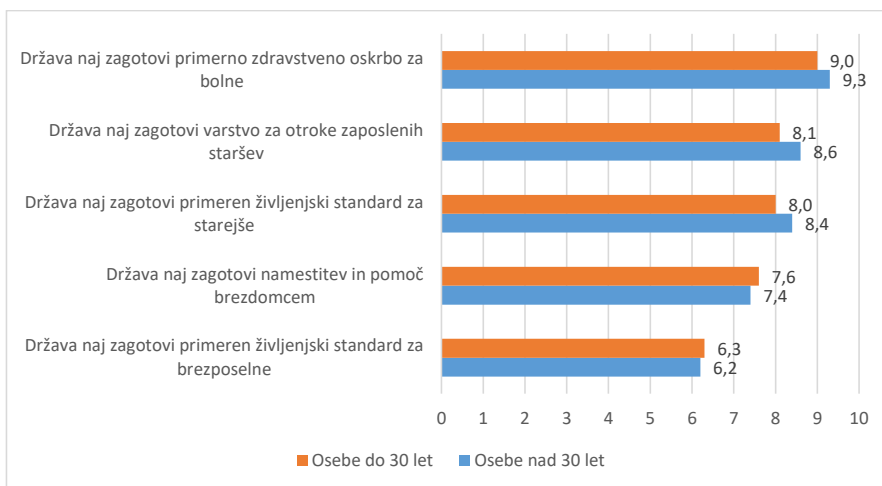
Po pričakovanih podatki SJM potrjujejo, da glede percepcije zaslužnosti različnih ranljivih skupin do pomoči države med mlajšimi odraslimi in starejšimi odraslimi ne obstajajo razlike glede vrstnega reda. Oboji na prvo mesto postavljajo bolne, sledijo zaposleni starši, stari, brezdomci in brezposelni. Razlike v povprečjih med posameznimi naštetimi skupinami so kar precejšnje (npr. vprašani trditev, da naj država zagotovi primerno zdravstveno oskrbo za bolne, ocenjujejo s povprečno oceno 9,0²⁴, medtem ko odgovornost države za zagotavljanje primerne življenjskega standarda za brezposelne ocenjujejo s povprečno oceno 6,3). S prikazanimi rezultati tako lahko potrdimo van Oorschojevo ugotovitev o obstoju splošne »kulture zaslužnosti«.

So pa na drugi strani opazne razlike v oceni stopnje zaslužnosti različnih ranljivih skupin do pomoči države med obema starostnima skupinama na splošno. Zanimivo, da starejši odrasli statistično značilno pripisujejo večjo vlogo in odgovornost države za dobrobit ranljivih skupin ljudi (to velja še zlasti za bolne, zaposlene starše in za stare). Starejši odrasli se torej v večji meri strinjajo, da so omenjene ranljive skupine ljudi zaslužnejše do pomoči države, kot pa to velja za mlajše odrasle. Glede na to, da se prvi v obliki skrbi za ostarele člane družine v vsakdanjem življenju pogosteje srečujejo z oskrbo starejših in bolnih, so takšni rezultati tudi razumljivi, bi pa kljub vsemu pričakovali, da bodo mlajši odrasli višje ocenili vlogo države pri zagotavljanju varstva

²⁴ Ocene so na lestvici od 0 do 10, pri čemer 0 pomeni, da naj država sploh ne bi bila odgovorna za pomoč določeni ranljivi skupini, ocena 10 pa, da naj bi bila popolnoma odgovorna za navedene ranljive skupine ljudi.

za zaposlene starše, saj bodo to storitev v bližnji prihodnosti po vsej verjetnosti tudi sami potrebovali (če je že ne koristijo).

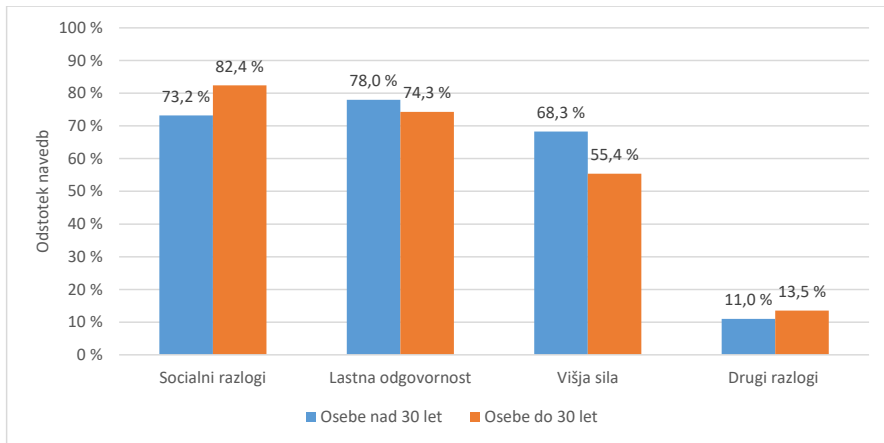
Slika 5.1: Pričakovanja vprašanih o odgovornosti države za dobrobit različnih ranljivih skupin (prikazana so povprečja ocen na lestvici od 0 do 10; n = 1.001)

Vir: SJM 2022/1

Glede na povprečno oceno zaslužnosti vidimo, da se brezdomci uvrščajo na dno, ne pa povsem na rep, kot to velja za brezposelne. Eden izmed razlogov za takšne rezultate je lahko v tem, da vprašani med razlogi za brezdomstvo prepoznavajo lastno odgovornost brezdomnih oseb (kot so: prezadolženost, odvisnost, lastna izbira), obenem pa velik pomen pripisujejo tudi socialnim razlogom (kot so nedostopna stanovanja, prenizka socialna podpora itn.) (glej sliko 5.2). Mlajši odrasli še celo v precej večji meri navajajo strukturne razloge kot povod za brezdomstvo v primerjavi s starejšimi odraslimi (in manj razlogov, ki se nanašajo na višjo silo, kot to menijo starejši odrasli). Mogoče je to eden izmed razlogov, da malenkost višje ocenjujejo zaslužnost brezdomcev do pomoči države kot pa starejši odrasli (čeprav razlike niso statistično značilne; glej sliko 5.1).

Slika 5.2: Povprečno število navedb različnih skupin razlogov za brezdomstvo – primerjava odgovorov anketiranih mlajših odraslih in starejših odraslih; n = 1.001

Vir: SJM 2022/1

Da bi odgovorili na drugo raziskovalno vprašanje, ki se nanaša na definiranje dejavnikov, ki vplivajo na percepcijo zaslužnosti brezdomcev do pomoči države, smo uporabili multiplo regresijsko analizo. Za odvisno spremenljivko smo izbrali vprašanje »Z lestvico od 0 do 10 ocenite, kolikšna naj bo po vašem mnenju odgovornost države, da zagotovi namestitve in pomoč brezdomcem.«. Seznam neodvisnih spremenljivk smo določili na podlagi že večkrat omenjenih ugotovitev van Oorschoja (2006). Glede na to, katere izmed spremenljivk so bile dostopne v okviru raziskave SJM, smo tako upoštevali nekatere neodvisne spremenljivke o socialno-demografskem položaju anketiranih ter določene spremenljivke o njihovih vrednotah in stališčih (glej preglednico 5.1). Ob tem je treba omeniti, da delež pojasnjene variance znaša le 6,8 %, kar kaže na to, da v regresijskem modelu manjkajo še nekateri pomembni pojasnjevalni dejavniki. Za prihodnje torej še obstaja prostor za raziskovanje tega področja in identifikacijo ključnih neodvisnih spremenljivk (dejavnikov), ki vplivajo na percepcijo zaslužnosti brezdomcev do pomoči države.

Preglednica 5.1: Vpliv dejavnikov na percepcijo zaslužnosti brezdomcev do pomoči države (mnenje vseh vprašanih)

	Nestandar. beta	Stand. beta	t	p	VIF
Konstanta	6,64		6,95	0,000	
Stopnja tradicionalizma ²⁵	-0,07	-0,03	-0,65	0,515	1,43
Pomembnost družine ²⁶	0,24	0,12	3,34	0,001	1,09
Pomembnost vere ²⁷	0,07	0,10	2,47	0,014	1,38
Stopnja konservatizma ²⁸	-0,08	-0,05	-1,20	0,23	1,31
Stopnja etnocentrizma ²⁹	-0,12	-0,12	-3,16	0,002	1,14

- ²⁵ Indeks *tradicionalizma* je izračunan kot povprečje ocen strinjanja z naslednjimi trditvami:
a) Predšolski otrok bo verjetno trpel, če je mati zaposlena.
Če gledamo v celoti, družinsko življenje trpi, kadar je ženska polno zaposlena.
- ²⁶ Upoštevali smo vprašanje »*Prosimo povejte, kako pomembna je vsaka izmed naštetih stvari v vašem življenju. Ocenite na lestvici, pri čemer 0 pomeni, da stvar sploh ni pomembna, 10 pa, da je stvar izjemno pomembna v vašem življenju: družina*«.
- ²⁷ Upoštevali smo vprašanje »*Prosimo povejte, kako pomembna je vsaka izmed naštetih stvari v vašem življenju. Ocenite na lestvici, pri čemer 0 pomeni, da stvar sploh ni pomembna, 10 pa, da je stvar izjemno pomembna v vašem življenju: vera*«.
- ²⁸ Indeks *konservatizma* je izračunan kot seštevek odgovorov »*sprejemljivo*« za naslednje vprašanje »*Našteli vam bomo nekaj stvari, o katerih imajo ljudje različna stališča. Kaj menite vi – ali se vam zdijo našteje stvari sprejemljive ali nesprejemljive?*«
a. *smrtna kazen*
b. *nosečnosti (splav)*
c. *poroke istospolnih partnerjev*
d. *možnost, da istospolni partnerji posvojijo otroke*
e. *evtanazija*«
Povprečna vrednost indeksa konservatizma znaša med mlajšimi odraslimi 1,6, med starejšimi odraslimi pa 2,1.
- ²⁹ Sestavljena spremenljivka etnocentrizem je bila izračunana kot vsota navedb na zastavljeno vprašanje »*Prosimo vas, da poveste, katere izmed njih ne bi želeli imeti za sosede:*«
a. *ljudje druge rase*
b. *istospolno usmerjeni*
c. *ljudje druge veroizpovedi*
d. *priseljenci, tuji delavci*
e. *ljudje, ki govorijo drug jezik*
f. *muslimani*
g. *Judje*
h. *Romi*
i. *begunci*«
Povprečna vrednost indeksa etnocentrizma znaša med mlajšimi odraslimi 1,3, med starejšimi odraslimi pa 1,7.

Spol:	0,34	0,08	2,00	0,046	1,12
Stopnja zaupanja v državo ³⁰	0,03	0,02	0,64	0,523	1,11
Pomembnost varnosti ³¹	-0,22	-0,05	-1,24	0,217	1,15
Pomembnost enakosti ³²	-0,21	-0,03	-0,73	0,467	1,10
Zmožnost gospodinjstva za pokrivanje nujnih stroškov? ³³	-0,05	-0,02	-0,56	0,577	1,28
Delovna aktivnost ³⁴	0,32	0,07	1,76	0,079	1,22

³⁰ Stopnja zaupanja v državo je bila izračunana kot povprečje ocen na vprašanje »Prosimo, da s pomočjo lestvice od 0 do 10 ocenite, koliko vi osebno zaupate vsaki izmed naslednjih ustanov. 0 pomeni, da ustanovi sploh ne zaupate, 10 pa, da ji povsem zaupate. Kako zaupate:

- a. državnemu zboru
- b. predsedniku republike
- c. Vladi Republike Slovenije
- d. političnim strankam.«

³¹ Upoštevali smo vprašanje »Kako pomembni so za vas osebno naštetih trije pojmi? Navedite jih po pomenu tako, da tistemu, ki je za vas najpomembnejši, namenite številko 1, drugemu najpomembnejšemu namenite številko 2, tretjemu, ki mu pripisujete najmanjši pomen, pa namenite številko 3: varnost«.

³² Upoštevali smo vprašanje »Kako pomembni so za vas osebno naštetih trije pojmi? Navedite jih po pomenu tako, da tistemu, ki je za vas najpomembnejši, namenite številko 1, drugemu najpomembnejšemu namenite številko 2, tretjemu, ki mu pripisujete najmanjši pomen, pa namenite številko 3: enakost«.

³³ Upoštevali smo vprašanje »Če pomislite na celoten dohodek vašega gospodinjstva (vsi dohodkovni viri vseh članov gospodinjstva), ali vaše gospodinjstvo težko ali brez težav pokrije vse nujne stroške?

- a. zelo težko
- b. dokaj težko
- c. niti težko niti lahko
- d. dokaj lahko
- e. zelo lahko.«

³⁴ Za delovno aktivnost smo izbrali odgovor a na vprašanje: »Kaj od navedenega najbolje opisuje vaš sedanji položaj?

- a. opravljam plačano delo (kot zaposlen, samozaposlen ali zaposlen v svojem družinskem podjetju)
- b. nezaposlen in iščem zaposlitev
- c. se izobražujem (na izobraževanje me ni poslal delodajalec), študent, dijak
- d. poklicno usposabljanje, vajenec
- e. trajno delovno nezmožen (bolezen, invalidnost)
- f. upokojenec
- g. gospodinjec, hišna opravila, skrbim za otroke ali druge osebe
- h. drugo.«

(Samo)uvrstitev na družbeni lestvici vrh – dno: ³⁵	-0,13	-0,09	-2,22	0,027	1,20
Politična orientacija levo – desno ³⁶ :	-0,13	-0,14	-3,52	0	1,25
Izobrazba	0,10	0,05	1,11	0,268	1,39
Starost	-0,35	-0,06	-1,49	0,137	1,07
$r = 0,297$; $r^2 = 0,088$, $r^2_{\text{prilagojeni}} = 0,069$; $SE = 2,197$; $F = 4,613$; $df = 15$; $p = 0,000$					

Vir: SJM 2022/1

Regresija je potrdila že prej omenjeno ugotovitev, da starost ne vpliva na to, kako vprašani ocenjujejo zaslužnost različnih ranljivih skupin za pomoč države. Že Ule (2002) ugotavlja, da »mladost postaja vse bolj podobna odraslosti« in da »mladi niso več privilegirani sloj družbenokritičnih potencialov« (Ule, 2002: 25). Velja sicer, da so mladi bolj demokratični, manj tradicionalni in etnocentrični kot starejši (kar so potrdili naši izračuni), vendar še vedno ne v tolikšni meri, da bi kot taki izkazovali pomembnejša generacijska nasprotja (kot to poimenuje Ule, 2002: 25).

Ugotavljamo, da so za oceno zaslužnosti brezdomcev do državne pomoči pomembni zlasti naslednji dejavniki (navedeni so padajoče glede na pomembnost pri pojasnjevanju odvisne spremenljivke, ki se odraža v velikosti standardiziranega betakoefficienta):

- Politična samoopredelitev na osi L – D: bolj kot so levo usmerjeni, bolj so naklonjeni državnim pomočim brezdomcem ($p \leq 0,001$).
- Družina kot vrednota: bolj kot je pomembna družina, bolj so naklonjeni državnim pomočim brezdomcem ($p \leq 0,001$).
- Indeks etnocentrizma: bolj kot so etnocentrični, manj so naklonjeni državnim pomočim brezdomcem ($p = 0,002$).
- Vera kot vrednota: bolj kot je pomembna vera, bolj so naklonjeni državnim pomočim brezdomcem ($p = 0,014$).
- Samoocena položaja na družbeni lestvici: nižje kot so se uvrstili na tej lestvici, bolj so naklonjeni pomočim brezdomcem ($p = 0,027$).
- Spol: ženske so bolj naklonjene državnim pomočim brezdomcem ($p = 0,046$).

Naši rezultati v določeni meri potrjujejo ugotovitve van Oorschoja (2006), čeprav je treba poudariti, da podatki niso povsem primerljivi med seboj, ker v analizi

³⁵ Upoštevali smo vprašanje »V naši družbi so skupine ljudi, ki so blizu vrha, in skupine, ki so bolj na dnu. Spodaj je lestvica, ki sega od vrha do dna. Kam bi vi uvrstili samega sebe na tej lestvici? 1 pomeni dno, 10 pomeni visoko.«

³⁶ Upoštevali smo vprašanje »V politiki ljudje pogosto govorijo o levici in desnici. Kam bi vi uvrstili sami sebe na lestvici od 0 do 10, pri čemer pomeni 0 levico in 10 desnico?«.

nismo razpolagali s povsem enako odvisno spremenljivko (analiza van Oorschot se neposredno ukvarja z dejavniki, ki vplivajo na pogojevanje državne pomoči ranljivim skupinam ljudi, gre pa vsekakor za vsebinsko podobni spremenljivki, pri čemer se mi poglobljeno ukvarjamo le z odnosom do brezdomcev in ne vseh ranljivih skupin ljudi na splošno). Van Oorschot (2006) podobno ugotavlja, da tisti, ki se na politični osi samoopredelijo na desno, bolj pogojujejo dostop do državne pomoči. Enako velja za tiste, ki manj zaupajo imigrantom (v naši analizi to lahko prepoznamo v indeksu etnocentrizma). Po njegovih ugotovitvah imata močen vpliv tudi zaupanje v ljudi in demokracijo (kar se pri nas ne potrди) ter vera (vendar ne vernost kot taka, ampak le v smislu obiskovanja verskih obredov, pri čemer tisti, ki pogosteje obiskujejo verske obrede, manj pogojujejo državno pomoč). Tudi spol je pomemben, vendar rezultati van Oorschota (2006) potrjujejo ravno nasprotno, in sicer da ženske bolj pogojujejo državno pomoč, medtem ko naši izračuni kažejo, da so ženske bolj naklonjene pomoči države pri reševanju problematike brezdomcev. Med neodvisnimi spremenljivkami, ki imajo vpliv na to, v kolikšni meri je nekdo naklonjen temu, da država zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem, je pomembna tudi samoopredelitev na družbeni lestvici. Ugotovitev, da so tisti, ki se na tej lestvici uvrščajo nižje, tudi bolj naklonjeni pomoči države brezdomcem, se zdi smiselna, saj ustreza enemu izmed meril zaslužnosti, ki jih identificira van Oorschot (2000; van Oorschot in Roosma, 2017), in sicer identiteti. Velja, da so ljudje, ki so nam bližje, obravnavani kot zaslužnejši.

Vrednote, zlasti politična pripadnost, etnocentrizem in pomen vere, družine, so se tako izkazale kot pomemben dejavnik pri oblikovanju odnosa posameznikov do vloge države in reševanja problema brezdomstva. V nadaljevanju pomen vrednot in politično kulturo še bolj poglobljeno preverimo na skupini mlajših odraslih (oseb, starih od 18 do 30 let).

5.3 Razlike med skupinami mladih (mlajših odraslih) – njihova heterogenost v odnosu do države blaginje in brezdomstva

V tem delu poglavja skušamo na podlagi analize podatkov SJM odgovoriti na tretje raziskovalno vprašanje. Zanima nas, ali glede odnosa do brezdomstva obstajajo različne skupine mladih (mlajših odraslih) oziroma – natančneje – ali med skupinami mlajših odraslih obstajajo razlike v percepciji zaslužnosti brezdomcev do pomoči države. Nadalje nas zanima, na kak način se skupine mlajših odraslih v tem pogledu delijo med seboj, torej kateri dejavniki jih ločujejo.

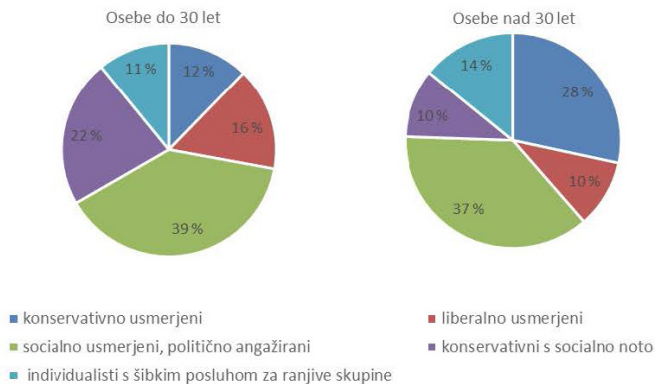
Že na podlagi dozrajšjih teoretičnih dognanj in raziskav vemo, da težko govorimo o skupinah mladih, ki bi jih delile neke zelo odločne ločnice. To je tako vsaj zaradi treh razlogov (povzeto po Ule, 2002): a) ker je konec »velikih zgodb« (npr. nacionalizma in pomena religije za življenjske usmeritve in izbire posameznikov), ki bi na ideološki ravni risale zelo jasne ločnice med ljudmi na splošno (in torej tudi med mladimi) in ki bi vnaprej določale dane življenjske oblike (kot so npr. družbeni razredi, spolne vloge itn.) ter biografije; b) zaradi različnih dejavnikov (kot so: vse večja odvisnost od odraslih in s tem povezane neavtonomnosti, vpliv potrošništva, pritisk nezaposlenosti, vse daljši proces izobraževanja, odsotnost avtonomnih vrstniških skupin ter družbeno dejavnih mladinskih kultur) si mladi po eni strani postajajo vse bolj podobni (npr. za mlade je značilen umik v zasebnost, izpostavljen je pomen izobraževalnih dosežkov in uspeha na trgu dela, prostega časa, zdravja, opazna je njihova splošna apolitična drža, kar je za našo razpravo še posebej pomembno, saj gre pri vprašanju o zaslužnosti brezdomnih oseb do pomoči države za politično vprašanje; c) na drugi strani pa so zaradi procesa individualizacije prisiljeni v izbiro različnih možnosti življenjskega poteka (govorimo o biografiji izbir ali pa refleksivnem vodenju biografij). Pri teh izbirah pa gre v resnici za kolaž različnih drobcev možnosti, ki so na voljo, za fuzijo, fragmentacijo biografij, kar ne vodi v večje heterogene skupine mladih, ampak ima za posledico stapljanje mladih med seboj ter brisanje meja med njimi in starejšimi generacijami (o čemer smo predhodno že pisali). Trendi na področju opazovanja mladih ostajajo v zadnjih dvajsetih letih bolj ali manj enaki (Mladina, 2020).

Glede na omenjeno je zanimivo izvedeti, kakšne skupine mlajših odraslih se oblikujejo, če v analizi upoštevamo spremenljivke, ki merijo njihovo politično kulturo; ter na kakšen način se te skupine razlikujejo v povezavi z odnosom do brezdomstva in vloge države pri reševanju problematike s tega področja.

Na podatkih SJM smo z metodo multivariatnega hierarhičnega razvrščanja v skupine določili različne skupine glede na njihov svetovni nazor, politično prepričanje in odnos do ranljivih skupin³⁷. Analizo smo sicer opravili na celotnem vzorcu, da bi lahko poleg primerjave med različnimi skupinami mlajših odraslih, hkrati naredili tudi primerjavo med njimi in starejšimi odraslimi. Dobili smo pet različnih skupin, ki smo jih poimenovali po glavnih značilnostih politične kulture posamezne od njih, in sicer: 1 – skupina konservativno usmerjenih, 2 – skupina liberalno usmerjenih, 3 – skupina socialno usmerjenih, politično angažiranih, 4 – skupina konservativno usmerjenih s socialno noto, 5 – skupina individualistov s šibkim poslušom za ranljive skupine.

Z metodo razvrščanja v skupine in s primerjavo dobljenih skupin med mlajšimi in starejšimi odraslimi smo dokazali, da mlajši odrasli po svojih značilnostih oziroma politični kulturi in odnosu do ranljivih skupin (in v tem okviru tudi do brezdomnih) ne odstopajo bistveno od starejših odraslih, vendar pa so različne skupine (po deležih) različno zastopane v teh starostnih kategorijah. Deleži oseb v posamezni skupini glede na politično kulturo so prikazani na spodnji sliki, in sicer posebej med mlajšimi odraslimi in posebej med starejšimi odraslimi. V nadaljevanju opišemo glavne značilnosti in politično kulturo posamezne skupine ter izpostavimo njihovo percepcijo zaslužnosti brezdomcev in drugih ranljivih skupin (brezposelnih, bolnih, starih in zaposlenih staršev z otroki) do pomoči države.

Slika 5.3: Delež oseb v posamezni skupini glede na politično kulturo (mlajši odrasli – osebe do 30 let – in starejši odrasli – osebe nad 30 let)

Vir: SJM 2022/1

³⁷ Pri tem smo uporabili spremenljivke, ki so navedene v preglednici 5.2.

Preglednica 5.2: Povprečne vrednosti spremenljivk, vključenih v segmentacijo, po segmentih

	Konservativno usmerjeni	Liberalno usmerjeni	Socialno usmerjeni, politično angažirani	Konservativno usmerjeni s socialno noto	Individualisti s šibkim posluhom za ranljive skupine	p-vrednost
Stopnja tradicionalizma	3,2	2,3	2,2	2,7	2,3	≤ 0,001
Pomembnost družine	9,7	7,4	9,9	9,6	9,5	≤ 0,001
Pomembnost vere	6,6	1,9	3,6	5,5	3,2	≤ 0,001
Stopnja konservatizma	3,2	1,3	1,2	2,6	1,6	≤ 0,001
Stopnja etnocentrizma	3,5	1,0	0,7	1,3	1,3	≤ 0,001
Pomembnost svobode ⁴⁰	0,4	0,6	0,5	0,6	0,5	≤ 0,001
Pomembnost enakosti	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	≤ 0,001
Pomembnost varnosti	0,5	0,3	0,4	0,3	0,4	≤ 0,001
Politična orientacija levo – desno	6,1	4,3	4,1	5,1	4,7	≤ 0,001
Odgovornost države za namestitve brezdomcev ⁴¹	7,1	7,2	8,5	8,2	4,8	≤ 0,001
Odgovornost države za namestitve brezdomcev – razlika do drugih ranljivih skupin ⁴²	-3,5	-2,3	0,6	-1,0	-10,1	≤ 0,001
Zmožnost gospodinjstva za pokrivanje nujnih stroškov	3,0	3,5	3,7	3,5	3,7	≤ 0,001

³⁸ Upoštevali smo vprašanje »Kako pomembni so za vas osebno naštetih trije pojmi? Navedite jih po pomenu tako, da tistemu, ki je za vas najpomembnejši, namenite številko 1, drugemu najpomembnejšemu namenite številko 2, tretjemu, ki mu pripisujete najmanjši pomen, pa namenite številko 1: svoboda.«.

³⁹ Upoštevali smo vprašanje »Ljudje imajo različne poglede na to, za kaj bi morala biti odgovorna država in za kaj ne. Za vsako od navedenih stvari z lestvico od 0 do 10 ocenite, kolikšna naj bo po vašem mnenju odgovornost države, da zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem. 0 pomeni, da naj država za navedeno stvar sploh ne bi bila odgovorna, 10 pa, da naj bi bila za to odgovorna v celoti.«.

⁴⁰ Sestavljena spremenljivka, izračunana iz razlike ocen glede odgovornosti države (opomba 20) za zagotovitev namestitve in pomoč brezdomcem do pomoči drugih ranljivih skupin (zagotovi primeren življenjski standard za starejše, primeren življenjski standard za brezposelne, varstvo za otroke zaposlenih staršev in primerno zdravstveno oskrbo za bolne).

Odgovornost države za primeren življenjski standard ljudi ⁴³	6,2	6,2	6,3	6,5	5,1	≤ 0,001
Pomembnost: prosti čas ⁴⁴	7,9	7,8	8,5	8,3	8,4	≤ 0,001
Pomembnost: politika ⁴⁵	3,5	2,9	3,8	2,7	3,8	≤ 0,001
Pomembnost: delo ⁴⁶	8,3	6,0	8,5	8,3	8,1	≤ 0,001
Udeležba na volitvah za poslance v slovenski Državni zbor (april 2022)	0,9	0,8	1,0	0,0	1,0	≤ 0,001

Vir: SJM 2022/1

Glede na svetovni nazor, politično prepričanje in odnos do ranljivih skupin je med mlajšimi odraslimi (osebami v starosti do 30 let) in tudi med starejšimi odraslimi (osebami nad 30 let) najštevilčneje zastopana skupina **socialno usmerjenih in politično angažiranih**. Med mlajšimi odraslimi je takih 39 %, med starejšimi odraslimi pa 37 %. Zanje so značilne podpovprečne stopnje konservatizma, tradicionalizma in etnocentrizma. Vera jim ni pomembna, veliko pomembnost pa pripisujejo družini. Med vsemi skupinami so najbolj levo politično orientirani in se udeležujejo volitev. V največji meri so na zadnjih volitvah podprli Gibanje Svoboda. V skupini prevladujejo ženske in visokoizobraženi, s pokrivanjem tekočih življenjskih stroškov pa v povprečju nimajo težav. Ta skupina ljudi je med vsemi petimi skupinami najbolj naklonjena državni pomoči brezdomcem. Vse druge skupine se namreč v manjši meri strinjajo, da naj država zagotovi namestitev in pomoč za brezdomne⁴⁵. Osebe iz te skupine na splošno na lestvici zaslužnosti za pomoč države vse ranljive skupine (brezposelne, stare, bolne, zaposlene starše z otroki in brezdomne) uvrščajo precej visoko, brezdomce pa skupaj s starejšimi takoj za bolne in zaposlene starše otrok.

⁴¹ Upoštevali smo vprašanje »Prosimo, povejte, kdo naj bi bil po vašem mnenju predvsem odgovoren za to, da bi imeli ljudje primeren življenjski standard, Ocenite na lestvici od 0 do 10, pri čemer 0 pomeni 'to je predvsem odgovornost posameznika', 10 pa 'to je predvsem odgovornost države'.«.

⁴² Upoštevali smo vprašanje »Prosimo, povejte, kako pomembna je vsaka od naštetih stvari v vašem življenju. Ocenite na lestvici, pri čemer 0 pomeni, da stvar sploh ni pomembna, 10 pa, da je stvar izjemno pomembna v vašem življenju: prosti čas.«.

⁴³ Upoštevali smo vprašanje »Prosimo, povejte, kako pomembna je vsaka od naštetih stvari v vašem življenju. Ocenite na lestvici, pri čemer 0 pomeni, da stvar sploh ni pomembna, 10 pa, da je stvar izjemno pomembna v vašem življenju: politika.«.

⁴⁴ Upoštevali smo vprašanje »Prosimo, povejte, kako pomembna je vsaka od naštetih stvari v vašem življenju. Ocenite na lestvici, pri čemer 0 pomeni, da stvar sploh ni pomembna, 10 pa, da je stvar izjemno pomembna v vašem življenju: delo.«.

⁴⁵ Prikazano je povprečno strinjanje s trditvijo »Država naj zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem« na lestvici od 0 do 10, in sicer 7,45, povprečje v tej skupini pa je 8,52.

Je pa zanimivo, da velika večina mlajših odraslih (84,2 %) v tej skupini meni, da so brezdomci za svoj položaj med drugim odgovorni sami (povprečno je ta razlog navedlo 77,6 % anketirancev, starih do 30 let).

Skupina **konservativno usmerjenih** zagovarja tradicionalne vrednote. Pripadniki te skupine so konservativni in etnocentrični, so desno politično orientirani, pomembna sta jim vera in družina. V povprečju so najstarejša skupina, z največjim deležem upokojujencev in nižje izobraženih (med mlajšimi odraslimi je največ zaposlenih in tistih, ki iščejo zaposlitev). Med vsemi skupinami najtežje pokrijejo tekoče življenjske stroške. Bolj kot prosti čas je zanje pomembno delo (med mlajšimi odraslimi sta pomembna prosti čas in tudi delo). Njihova stopnja naklonjenosti državni pomoči brezdomcem je povprečna. Konservativno usmerjene osebe smatrajo, da so brezdomci nekoliko manj zaslužni za pomoč države kot druge ranljive skupine; nižje na tej lestvici uvrščajo le brezposelne. Med starejšimi od 30 let predstavljajo konservativno usmerjeni 29-odstotni delež, med mlajšimi odraslimi pa jih je le 12 %, kar je največja razlika v deležih posamezne skupine med mlajšimi in starejšimi odraslimi.

Skupina **individualistov s šibkim poslušom za ranljive skupine** podpovprečno zagovarja tradicionalne vrednote. Pripadniki imajo povprečno stopnjo konservativizma in etnocentrizma, vera pa jim je podpovprečno pomembna. Vrednota enakosti je manj pomembna, kot sta pomembni svoboda in varnost. Nadpovprečno sta pomembna prosti čas in politika. Vsi so se udeležili zadnjih državnoborskih volitev, volili pa so različno. Osebe v tej skupini nimajo težav s pokrivanjem rednih življenjskih stroškov. Med vsemi skupinami glede na politično kulturo se v najmanjši meri strinjajo, da naj država zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem. Tudi državni pomoči drugim ranljivim skupinam so v povprečju manj naklonjeni kot pripadniki drugih skupin, z izjemo zagotavljanja varstva za otroke zaposlenih staršev (ob tem je pomemben podatek, da imajo vsi tudi sami otroke). Velika večina (82,5 %) jih meni, da so brezdomci za svoj položaj med drugim odgovorni sami (povprečno je ta razlog navedlo 77 % anketirancev), med mlajšimi odraslimi je ta razlog navedlo celo 87,5 % anketirancev (povprečno je ta razlog navedlo 77,6 % mlajših odraslih). So nadpovprečno izobraženi (v skupini mlajših odraslih je polovica višje- in visokoi-zobraženih). Med mlajšimi odraslimi predstavljajo 11-odstotni delež, med starejšimi odraslimi pa 14-odstotni delež.

Skupina **konservativnih s socialno noto** je druga najbolj konservativna, z nadpovprečno stopnjo tradicionalizma, tudi vera jim je nadpovprečno pomembna, so pa nekoliko podpovprečno etnocentrični. Med vrednotami svoboda – enakost – varnost dajejo večinoma na prvo mesto svobodo. Nadpovprečno se strinjajo, da bi morala država zagotoviti primeren življenjski standard ljudi in poskrbeti za vse ranljive skupine, vključno z brezdomci. Med vsemi skupinami glede na politično kulturo na lestvico zaslužnosti za pomoč države brezdomce višje uvršča le skupina socialno usmerjenih in politično angažiranih. Politiki ne dajejo velike pomembnosti in večinoma

tudi ne volijo. Skupina izstopa z najvišjim deležem zaposlenih in s podpovprečnim deležem visokoizobraženih. Med mlajšimi odraslimi skupina predstavlja 22-odstotni delež, med starejšimi odraslimi pa jih je le desetina.

Skupina *liberalno usmerjenih* je podpovprečno tradicionalna, konservativna in etnocentrična. Med vsemi skupinami jim je vera najmanj pomembna, prav tako jim je glede na druge skupine najmanj pomembna družina. Med vrednotami svoboda – enakost – varnost dajejo po večini na prvo mesto svobodo. Podpovprečno so ocenili pomembnost dela, politike in prostega časa. To je skupina z najmanjšim deležem poročenih in največjim deležem samskih. Moški so v tej skupini bolj zastopani kot ženske. Osebe v tej skupini nimajo težav s pokrivanjem rednih življenjskih stroškov. Politično so v večini orientirani nekoliko bolj levo. So podpovprečno naklonjeni državni pomoči različnim ranljivim skupinam, brezdomcem pa še nekoliko manj kot drugim. Velika večina (80,6 %) jih meni, da so brezdomci za svoj položaj med drugim odgovorni sami (povprečno je ta razlog navedlo 77 % anketirancev). Med mlajšimi odraslimi skupina predstavlja 16-odstotni delež, med starejšimi odraslimi pa desetino.

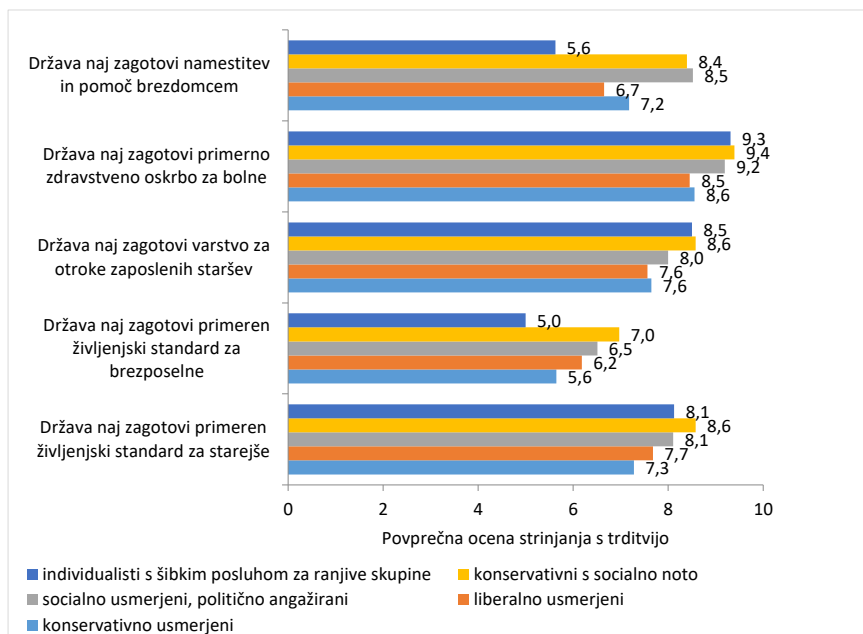
Na podlagi predstavljenih rezultatov pritrjujemo tezi o brisanju meja med mlajšimi in starejšimi odraslimi. Mlajši odrasli v svojih stališčih, politični kulturi in odnosu do ranljivih skupin (in v tem okviru tudi do brezdomnih) ne odstopajo bistveno od starejših odraslih, vendar pa so, kot smo že omenili, različne skupine (po deležih) različno zastopane v teh starostnih kategorijah. Glavna razlika se pokaže med konservativno usmerjenimi, in sicer so mlajši odrasli bolj socialno naravnani kot starejši odrasli. To se odraža v manjšem deležu skupine konservativnih in večjem deležu skupine konservativnih s socialno noto med mlajšimi odraslimi. Ko primerjamo deleže različnih skupin v obeh starostnih kategorijah, je smiselno izpostaviti tudi ugotovitev, da je socialno usmerjenih, ki so politično angažirani, in konservativnih s socialno noto, ki različne ranljive skupine, med njimi tudi brezdomce, na lestevici zaslužnosti za pomoč države rangirajo nadpovprečno visoko, med mlajšimi odraslimi 61 %, med starejšimi odraslimi pa le 47 %.

Če se skušamo v nadaljevanju osrediniti le na skupino mlajših odraslih (starih do 30 let) in odgovoriti na osnovno vprašanje o tem, ali med njimi obstajajo razlike v percepciji zaslužnosti brezdomcev do pomoči države, lahko seveda temu pritrdimo. V percepciji zaslužnosti brezdomcev do pomoči države v smislu strinjanja s trditvijo, da naj država zagotovi namestitve in pomoč brezdomcem, seveda obstajajo pomembne razlike med mlajšimi odraslimi, in sicer glede na njihovo politično kulturo, svetovni nazor, stališča in prepričanja ter splošen odnos do ranljivih skupin. Če so v splošnem bolj naklonjeni državni pomoči različnim ranljivim skupinam, so v tem pogledu naklonjeni tudi brezdomcem, in nasprotno. V smislu večjih pričakovanj do odgovornosti države za zagotavljanje pomoči različnim ranljivim skupinam (tudi brezdomcem) izstopajo socialno usmerjeni, ki so politično angažirani in socialno

čuteči konservativno usmerjeni mlajši odrasli. Še posebej se njihova percepcija zaslужnosti do pomoči države izriše pri skupini brezdomcev (povprečni oceni strinjanja s trditvijo »Država naj zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem« na lestvici od 0 do 10 sta 8,5 (socialno usmerjeni, politično angažirani) in 8,4 (konservativni s socialno noto), pri čemer je povprečna ocena strinjanja s to trditvijo za celotno skupino mlajših odraslih 7,7).

Ključne značilnosti in dejavniki, ki ločujejo posamezne skupine oseb glede na politično kulturo, so predstavljene in opisane zgoraj (značilnosti med skupino mlajših odraslih in starejših odraslih dejansko ni oz. so minimalne, zato se opisi nanašajo na celotno populacijo), razlike v stopnji strinjanja s trditvijo, *da naj država zagotovi namestitev in pomoč brezdomcem ter pomoč in podporo drugim ranljivim skupinam*, pa prikazujemo na spodnji sliki.

Slika 5.4: Pričakovanja različnih skupin mlajših odraslih o odgovornosti države za namestitev in pomoč brezdomnim ter drugim ranljivim skupinam (prikazana so povprečna ocen na lestvici od 0 do 10)

5.4 Zaključek

Ugotovitve o odnosu mladih (v naši analizi mlajših odraslih) do brezdomnih oseb v kontekstu zaslužnosti do pomoči države blaginje na eni strani potrjujejo že znane ugotovitve drugih avtorjev, na drugi strani pa pokažejo tudi zanimive nove ugotovitve in dajejo podlago za prihodnja raziskovanja. Podobno kot pri van Oorschoju (2006) na primer naše ugotovitve kažejo na to, da ljudje ne glede na starost podajajo enako lestvico zaslužnosti različnih ranljivih skupin do pomoči države (pri čemer brezdomce umeščajo na predzadnje, četrto mesto). S tem lahko obenem pritrdimo tudi razmišljanju Ule (2002), da si mladi in starejši postavljajo čedalje bolj podobni. Nadalje tudi, če se osredinimo le na vprašanje pomoči države brezdomcem, starost pri percepciji zaslužnosti do nje ne velja za ključno spremenljivko. Bolj kot starost je pomembna npr. politična samoopredelitev (levi so bolj naklonjeni državnemu pomoči brezdomcem), vrednotenje družine in vere (tisti, ki višje cenijo družino in jim je vera pomembnejša, so bolj naklonjeni državi pomoči brezdomcem), spol (ženske so bolj naklonjene državnemu pomoči brezdomcem), indeks etnocentrizma (tisti z višjim indeksom so manj naklonjeni državnemu pomoči brezdomcem) in samoocena položaja na družbeni lestvici (tisti, ki se na tej lestvici umeščajo nižje, so bolj naklonjeni državi pomoči brezdomcem).

Vendarle pa je poglobljena analiza pokazala na nekatere pomembne razlike in značilnosti, ki za osebe v starosti od 18 do 30 let veljajo v večji meri kot za starejše od 30 let in jih velja upoštevati pri razumevanju državne podpore in pomoči brezdomcem v kontekstu zagotavljanja pravice do stanovanja in oblikovanja širše stanovanjske politike. Naši izračuni kažejo, da so mlajši odrasli v splošnem nekoliko bolj naklonjeni državnemu pomoči brezdomcem v primerjavi s starejšimi odraslimi. To lahko razložimo z njihovo politično kulturo. Po drugi strani pa ugotavljamo, da so si profili med mlajšimi in starejšimi odraslimi v tem pogledu sicer precej podobni (pri obeh starostnih skupinah najdemo približno enako velike skupine, ki smo jih poimenovali »individualisti s šibkim poslušom za ranljive skupine«, »socialno usmerjeni, politično angažirani«, »konservativno usmerjeni«, »konservativni s socialno noto«, »liberalno usmerjeni«). Tisto, kar je pomembno za razumevanje percepcije mlajših odraslih glede zaslužnosti brezdomcev do pomoči države, pa je to, da je med navedenimi skupinami pri mlajših odraslih več takih, ki so socialno usmerjeni (in na drugi strani manj takih, ki jih lahko označimo za konservativne).

Predstave o brezdomstvu, ki se oblikujejo v specifičnem kulturnem in strukturnem kontekstu ter so (so)oblikovane na obstoječem blaginjskem sistemu, so z vidika naslavljanja problematike še kako pomembne, saj pogledi na brezdomstvo vplivajo na stopnjo pomembnosti te problematike na politični agendi pa tudi na oblikovanje javnih politik in ukrepov na tem področju. Pri oblikovanju konkretnih programov

in projektov pomoči brezdomcem je torej pomembno upoštevati politično kulturo, vrednote in stališča ter različne profile ljudi, ki se izrišejo v odnosu do te ranljive skupine ljudi. Sklepamo, da bi ukrepe za brezdomce, ki bi jih zagotovili s sredstvi države, v večji meri podprli tisti, ki jim je pomembna družina, ženske, levo orientirani, visokoizobraženi, in tisti, ki se udeležujejo volitev, pa tudi tisti, ki jim politika ni pomembna, sta jim pa pomembna vera in tradicionalizem.

Upoštevanje spremenljivk, ki odkrivajo politično kulturo anketiranih, se je tako v analizi pokazalo za pravo smer poglobljenega razumevanja odnosa mladih (mlajših odraslih) do obravnavane tematike. Nas pa predvsem regresijska analiza opozarja na to, da obstajajo še drugi pomembni dejavniki, ki smo jih spregledali, bi pa bili gotovo izjemno povedni in bi nam lahko pomagali še bolje razumeti obravnavano tematiko. Mogoče bi morali v regresijski analizi upoštevati še več spremenljivk⁴⁶, ki bi bolje pojasnjevale odnos do državne pomoči brezdomcem, vendar je treba poudariti, da smo bili pri analizi omejeni s podatki, ki so bili na voljo, saj ugotovitev nismo utemeljevali na podatkih, pridobljenih z lastno, obsežno raziskavo, ki bi bila usmerjena le na vprašanje brezdomstva in državne blaginje (raziskava SJM namreč pokriva različne tematske sklope). Druga omejitev, ki se je zavedamo, pa je ta, da bi za natančno preučevanje skupine mladih potrebovali večji vzorec mladih do 25 let. Pridobljene ugotovitve je tako treba razumeti v luči omenjenih omejitev.

⁴⁶ Na primer indeks postmaterializma in nekatere spremenljivke, ki jih v svoji analizi zaslužnosti ranljivih skupin do pomoči države blaginje uporabi van Oorschot (npr. zaupanje v institucije države blaginje, zaupanje v demokracijo, medsebojno zaupanje itn.).

6.
NASLAVLJANJE BREZDOMSTVA:
STRATEGIJE V EU IN
USMERITVE SLOVENIJE

6.1 Uvod

V večini evropskih držav število brezdomcev narašča (Busch–Geertsema et al., 2014; Abbé Pierre Foundation in FEANTSA, 2018). Hkrati na ravni EU in na nacionalnih ravneh narašča pozornost, namenjena problematiki brezdomstva. Leta 2014, na primer, sta Evropski parlament in Odbor regij EU pozvala k pripravi Evropske strategije o brezdomstvu (Gosme in Anderson, 2015). Leta 2021 je bila ustanovljena Evropska platforma za boj proti brezdomstvu držav članic, predstavnikov ustanov EU, organizacij civilne družbe, socialnih partnerjev in mest (European Commission, 2021). Zadnja zavezuje države članice k zagotovitvi konkretnega napredka v boju proti brezdomstvu. Na nacionalni ravni je več držav tudi sprejelo strategije za zmanjševanje brezdomstva ali pa so celo vključile še ambicioznejši cilj, tj. brezdomstvu narediti konec (glej Gosme in Anderson, 2015; O’Sullivan, 2016). Slovenija pa kljub premikom in vključitvi v omenjeno Evropsko platformo za boj proti brezdomstvu zaostaja pri razvoju politik o brezdomstvu in tudi nima nacionalne strategije na tem področju. Na splošno je za Slovenijo značilno, da je stanovanjska politika slabo razvita (glej Sendi, 2007), saj se stanovanjski programi sprejemajo pozno in redko, kar nakazuje na nizko uvrstitev stanovanjske problematike na politični agendi. Obenem se zdi, da Slovenija ne sledi skupnim zavezam Evropske platforme za boj proti brezdomstvu. Informacije o obsegu, značilnostih in o trendih v brezdomstvu pri nas so skope, raziskav na tem področju pa je malo. Prav pomanjkanje informacij lahko predstavlja eno najpomembnejših pomanjkljivosti in ovir za razvoj ustrezne politike, ukrepov in programov za naslavljanje brezdomstva pri nas. Raziskave, ki spremljajo obseg, značilnosti in trende v brezdomstvu, so namreč pomembne za razumevanje in celostno naslavljanje problematike, saj poznavanje pojava omogoča predstavitev problema širši javnosti in odločevalcem, ponuja pa tudi možnost, da se problematika uvrsti na javno in politično agendo, kot kažejo primeri iz več evropskih držav (Lux, 2014; Hermans, 2017; Benjaminsen in Knutagård, 2016).

Gotovo je pomanjkanje podatkov povezano s težavnostjo opredeljevanja in merjenja te populacije. V prvem poglavju je bila kot ena izmed dilem pri opredelitvi in merjenju brezdomstva izpostavljena dilema med ožjimi in širšimi opredelitvami brezdomstva. Ožje opredelitve brezdomstva in/ali metodologije, ki opazujejo skupine v eni časovni točki, predstavljajo ožji pogled na brezdomstvo, ki je mogoče lažje merljiv, hkrati pa zanemarja njegovo kompleksnost in različne tvegane oblike prebivanja. Nadalje, ožje opredelitve lahko potem vodijo tudi v razumevanje brezdomstva, ki tega v večji meri povezuje z individualnimi razlogi za brezdomstvo, kot sta slabo zdravje, zloraba substanc, manj pa so vidni in poudarjeni strukturni razlogi za brezdomstvo, kot so na primer: struktura trga delovne sile, tip države blaginje in razvitost podpornih storitev ter programov, struktura stanovanjskega trga (glej npr. Pleace in

Hermans, 2020; O'Sullivan et al., 2020). Zato so pomembne raziskave, ki kažejo na strukturne razlike med državami in te povezujejo z razlikami v značilnostih brezdomstva (Stephens in Fitzpatrick, 2007; Elsinga, 2015; Benjaminsen in Andrade, 2015). Kot ugotavljata Benjaminsen in Andrade, (2015), je za različne države blaginje značilen drugačen tip brezdomstva – v skandinavskih državah z obširnejšim podpornim sistemom je brezdomstvo pogostejše del kompleksnih problematik (povezanih z duševnim zdravjem in drugimi težavami) – in obstaja nižja stopnja brezdomstva, medtem kot imajo države z manj razvitim blaginjskim sistemom pogosteje višje stopnje brezdomstva, te pa se povezuje z bolj strukturnimi problemi, profil brezdomcev je raznovrstnejši in tudi brezdomstvo je pogosteje prehodne narave. Poleg teh bolj strukturno primerjalnih raziskav pa so pomembne tudi etnografske raziskave, ki poudarjajo pomen življenjskega poteka, prekrivanja in součinkovanja različnih dejavnikov, ki pripeljejo do brezdomstva (glej O'Sullivan et al., v tisku; Mayock et al., 2016; O'Sullivan, 2008). Pomemben je tudi poudarek na transformativni moči, ki ga (lahko) imajo določene opredelitve brezdomstva in stanovanjske izključenosti pri naslavljanju družbenih problemov. Pleace in Hermans (2020) tu posebej poudarjata tudi manko vpogleda v opredelitvah in raziskavah o brezdomstvu v različne pomene, ki jih lahko ima dom, ter doživeto izkušnjo brezdomstva kot stalne mobilnosti.

Ne glede na uporabljene metode, opredelitve in pristope raziskovanja pa je ključno zbiranje podatkov o problematiki in s tem prepoznavanje problema. Brez primernih podatkov o problematiki je izjemno težko pripravljati dobre in učinkovite politike, ki bodo to problematiko naslavljalje. Zato je ključ do kakovostnih politik na tem področju gotovo izboljševanje načinov spremljanja in merjenja stanovanjskih problemov in brezdomstva. Opredelitve brezdomstva so ključna podlaga za oblikovanje politik, merjenje te populacije pa je tudi način prepoznavanja problematike. Kot pravijo Dyb et al. (2021: 199), je merjenje populacije način prepoznavanja te populacije in torej prepoznavanja tega družbenega problema. Odsotnost opredelitve, merjenja in strateških načrtov pa kaže na negativen odnos države do problematike in vladanje skozi negacijo ter s tem neprepoznavanje legitimnih zahtev posameznih skupin (glej Marquard, 2016).

Kljub težavam z merjenjem pojava številne države na nacionalni ali lokalni ravni spremljajo brezdomstvo in aktivno naslavlajo problematiko. Poudarke in razvoj strategij naslavljanja brezdomstva v različnih evropskih državah in tudi na strani Evropske komisije podrobneje predstavljamo v nadaljevanju, saj služijo kot primeri dobrih praks. V nadaljevanju nato opišemo sistem v Sloveniji ter prepoznavanje in naslavljanje problematike brezdomstva pri nas. Poglavlje sklenemo s ključnimi priporočili in z usmeritvami za razvoj politik.

6.2 Naslavljanje brezdomstva v Evropi

Pravica do stanovanja je del temeljnih človekovih pravic; to je tako zavedeno v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah (1948), in sicer da ima vsak pravico do življenjske ravni, primerne za zdravje in dobrobit, vključujoč hrano, obleko, stanovanje, medicinsko oskrbo in nujne socialne storitve. Tudi Evropska socialna listina (1961, revidirana 1996) tako zavezuje države podpisnice k ukrepom, ki bodo razvijali dostop do stanovanja primernega standarda. Dostop do stanovanja je omenjen tudi v Evropskem stebru socialnih pravic (European Commission, 2017). Tako v 19. točki kot del socialnih pravic navaja naslednje:

- a. Dostop do socialnih stanovanj ali kakovostne pomoči pri pridobitvi stanovanj se zagotavlja vsem socialno ogroženim.
- b. Ranljive osebe imajo pravico do primerne pomoči in zaščite pred prisilno izselitvijo.
- c. Brezdomcem se zagotovijo primerna zatočišča in storitve, da se spodbudi njihovo socialno vključevanje.

Taylor et al. (2020) ugotavljajo, da imamo na ravni EU velik razkorak med družbeno realnostjo, ki jo označujeta naraščanje brezdomstva in zmanjševanje socialnih pravic v okviru umika in varčevanja države blaginje, ter deklarativno in zakonsko podporo pravici do stanovanja, ki je zavedena v revidirani Evropski socialni listini, Evropski konvenciji o človekovih pravicah, Mednarodni konvenciji o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter v ustavah in zakonih posameznih držav članic. Čeprav je torej pravica do stanovanja, zavetja prepoznana kot ena temeljnih pravic, pa pravica do stanovanja ostaja pogosto omejena. Loison-Leruste in Quilgars (2009) ugotavljata, da je bil poudarek politik v okviru Evropske unije predvsem na splošni promociji socialnega vključevanja in ne na zakonsko izterljivih pravicah. Tako sta Francija in Velika Britanija edini državi, ki imata uzakonjeno pravico do stanovanja, večina drugih držav pa te pravice nima uzakonjene ali pa so te pravice vezane le načasne nastanitve (prav tam). Zadnje se tako ujema s prevladujočim pristopom razvoja predvsem zasilnih namestitev, ki torej naslavlja to pravico do zavetja (in ne do stanovanja ali primernega prebivanja kot takega). Kritiko takega pristopa izpolnjevanja pravice do stanovanja s skupnostnimi oblikami začasnega prebivanja dobro povzame Wells (2019), ki pri tem poudarja, da pravica do stanovanja ne more pomeniti le časne pravice, ampak mora zagotavljati vsaj daljše obdobje varne nastanitve (npr. minimalno tri leta), hkrati pa mora vsebovati pravico do samostojnega prebivanja, pri čemer torej prebivanje v skupnostnih oblikah prebivanja krši temeljno pravico do stanovanja.

Evropska unija v svojih dokumentih in usmeritvah pomoč in socialno vključevanje ranljivih družbenih skupin, zmanjševanje revščine in naslavljanje temeljnih potreb postavlja v ospredje, kar je razvidno v *Lizbonski strategiji* (2000) in tudi pozneje v *Strategiji Evropa 2020: Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast* (2010). Sodelovanje držav na tem področju je potekalo v okviru odprte metode koordinacije, pri čemer Gosme (2014) navaja, da je bilo brezdomstvo postavljeno kot prioriteta skozi štiri pomembne smeri, in sicer nacionalni mehanizem poročanja, razvoj EU-indikatorjev, srečanja deležnikov na ravni EU in EU-predsedovanja ter je postalo pomembna prioriteta socialne odprte metode koordinacije. Nadalje so v okviru nacionalnih reformnih programov številne članice omenjale ukrepe naslavljanja brezdomstva (prav tam). V letu 2010 je Skupno poročilo o socialni zaščiti in socialni vključenosti (angl. Joint Report on Social Protection and Social Inclusion) pozvalo države članice k razvoju celovitih strategij za naslavljanje brezdomstva (Council of Ministers, 2010 v Baptista in Marlier, 2019). Kot pomemben dogodek Gosme (2014) poudarja tudi organizacijo Evropske konsenzualne konference (European consensus conference) v času belgijskega predsedovanja EU leta 2010 ter okrogle mize ministrov, odgovornih za brezdomstvo, med irskim predsedovanjem (2013). Nadalje je paket za socialne naložbe (angl. Social investment package) vključeval delovni dokument, tj. delovni dokument za naslavljanje brezdomstva v EU (angl. Staff Working Document on Confronting Homelessness in the EU), v katerem je bil poudarek na razvoju strategij za naslavljanje brezdomstva s poudarkom na preventivi, stanovanjsko usmerjenih rešitvah (angl. Housing-led) ter pregledu in spremembi deložacijskih praks.

V zadnjih nekaj letih se zdi, da je na evropski ravni še dodatna pozornost namenjena tej problematiki. V okviru strategije Evropa 2020 je bil določen cilj zmanjševanja revščine in socialne izključenosti, poleg tega pa je izboljšanje položaja brezdomcev cilj dveh ukrepov, navedenih v akcijskem načrtu evropskega stebra socialnih pravic, ki si prizadeva za oblikovanje pravičnejše in bolj vključujoče Evropske unije, in sicer nastanek evropske platforme za boj proti brezdomstvu in pobude za dostopna stanovanja, ki sta se začela izvajati v drugem četrtletju leta 2021. Evropska platforma za boj proti brezdomstvu je bila predstavljena na konferenci o brezdomstvu, ki jo je 21. junija 2021 v Lizboni organiziralo portugalsko predsedstvo Sveta EU (European Commission, 2022). V okviru platforme so se članice platforme zavezale, da si bodo skupaj prizadevale za odpravo brezdomstva do leta 2030, in sicer s spodbujanjem politik, ki temeljijo na pristopu, osredinjenem na posameznika, stanovanjsko politiko in na celostno obravnavo.

Veliko držav v okviru EU se je torej aktivno zavezalo k naslavljanju te problematike pa tudi v specifičnih strategijah, ki jih predstavljamo v nadaljevanju. Hkrati pa je EU-okvir pomembno prispeval k naslavljanju problematike tudi v državah, ki takih strategij nimajo, tudi skozi različne posredne strategije, predvsem na področju

naslavljanja revščine in socialne izključenosti, ter večanju pozornosti na samo problematiko. EU-viri na tem področju so pomembni predvsem v državah vzhodne Evrope (npr. Bolgarija, Hrvaška, Romunija, Madžarska, Estonija), južni Evropi (Grčija, Italija) pa tudi državah nečlanicah, kot sta Bosna in Hercegovina, Srbija (Baptista in Marlier 2019). Na primer, kot piše Bežovan (2019) za Hrvaško, financiranje EU igra pomembno vlogo pri spopadanju z brezdomstvom na Hrvaškem, in sicer na primer The Fund for European Aid to the Most Deprived (Sklad za evropski program pomoči najbolj deprivilegiranim) (FEAD) je upošteval brezdomce kot deprivilegirane osebe in prav tako pokrival del njihovih potreb.

6.3 Nacionalne strategije na področju brezdomstva

Številne države imajo že daljšo tradicijo strateškega pristopa k naslavljanju brezdomstva, pri čemer imajo na tem področju sprejete specifične strategije. Kot navaja Gosme (2014), je bilo že pred desetletjem veliko držav EU, ki so imele nacionalne ali regionalne strategije. Zadnje postavljajo v ospredje zmanjševanje uličnega brezdomstva, krajšanje obdobja v začasnih namestitvah za brezdomce, izboljšanje kakovosti storitev, preventivno delovanje in izboljšanje dostopnosti stanovanj (prav tam).

Preglednica 6.1: Zagon regionalnih in nacionalnih strategij za spopadanje z brezdomstvom v Evropi

Država	Strategija
Pred letom 2005	
Finska	Nacionalni akcijski načrt za boj proti brezdomstvu, 2001–2005 (<i>National action plan to combat homelessness, 2001–2005</i>)
Združeno kraljestvo	Angleška enota za brezdomce, 1999–1992 (<i>England rough sleepers unit, 1999–1992</i>)
Med letoma 2005 in 2009	
Norveška	Pot do stalne namestitve: strategija za preventivo in boj proti brezdomstvu 2005–2007 (<i>Pathway to a permanent home: strategy to prevent and combat homelessness 2005–2007</i>)
Nizozemska	Strateški načrt za socialno pomoč, 2006–2010 (faza 1) in 2011–2014 (faza 2) (<i>Strategic plan for social relief, 2006-2010 (phase 1) and 2011–2014 (phase 2)</i>)
Švedska	Brezdomstvo: več obrazov, več odgovornosti, 2007–2009 (<i>Homelessness: multiple faces, multiple responsibilities 2007–2009</i>)

Irska	Pot domov: strategija za naslavljanje brezdomstva odraslih na Irskem, 2008–2013, in izjava o končanju dolgotrajnega brezdomstva do konca leta 2016 (<i>The way home: a strategy to address adult homelessness in Ireland 2008–2013, and follow-up statement to end long-term homelessness by the end of 2016</i>)
Finska	Program za zmanjšanje dolgotrajnega brezdomstva (2008–2011, faza 1) in končanje dolgotrajnega brezdomstva (2011–2015, faza 2) (<i>Programme to reduce long-term homelessness (2008–2011 phase 1) and to end long-term homelessness (2011–2015 phase 2)</i>)
Danska	Strategija za zmanjšanje brezdomstva na Danskem 2009–2012 (<i>A strategy to reduce homelessness in Denmark 2009–2012</i>)
Francija	Nacionalna strategija za brezdomstvo in za ljudi z neprimernimi namestitvami 2009–2012 (<i>National strategy for homeless and poorly housed people 2009–2012</i>)
Nemčija	Severni Rhine Westphalijski regijski brezdomski akcijski načrt 2009 (<i>North-Rhine Westphalia Regional Homelessness Action Plan 2009</i>)
Portugalska	Nacionalna strategija za integracijo brezdomcev: prevenција, intervencija in spremljanje, 2009–2015 (<i>National strategy for the integration of homeless people: prevention, intervention and follow-up, 2009–2015</i>)
Združeno kraljestvo	Desetletna strategija brezdomstva Walesa 2009–2019 (<i>Wales 'ten year homelessness strategy, 2009–2019</i>)
Po letu 2009	
Združeno kraljestvo	Vizija Anglije za končanje brezdomstva: brez druge noči zunaj po državi, 2011– (<i>England vision to end rough sleeping: No second night out nationwide, 2011–</i>); Strategija za brezdomstvo Severne Irske, 2012–2017 (<i>Northern Ireland's homelessness strategy, 2012–2017</i>)
Češka republika	Koncept rešitev težav brezdomstva v Češki republiki 2013–2020 (<i>Concept solution of the homelessness issue in the Czech Republic 2013–2020</i>)
Grčija	Nacionalni akcijski načrt za boj proti brezdomstvu in stanovanjski izključenosti 2013 (<i>National action plan to combat homelessness and housing exclusion 2013</i>)
Luksemburg	Nacionalna strategija za bo proti brezdomstvu in stanovanjski izključenosti 2013–2020 (<i>National strategy to tackle homelessness and housing exclusion 2013–2020</i>)

Vir: Gosme 2014

Gosme (2014) tako navaja številne države in regije, ki so po letu 2000 razvile svoje strategije za naslavljanje brezdomstva (glej preglednico 6.1). V poročilu iz leta 2019 sta Baptista in Marlier (2019) identificirala deset držav, ki so imele nacionalne strategije na področju brezdomstva, in sicer: CZ, DK, ES, FI, FR, IE, IT, LU, NL, PT, medtem ko ima še šest držav regionalne ali lokalne strategije za naslavljanje brezdomstva (AT, BE, DE, SE, SK, UK).

Po zadnjih podatkih OECD 'Questionnaire on Social and Affordable Housing' (QuASH) ima manj kot polovica držav aktivno nacionalno strategijo za naslavljanje brezdomstva, nekatere pa imajo pripravljene regionalne in/ali lokalne strategije (OECD, 2021). Primeri držav z nacionalnimi strategijami so: Češka, Danska, Finska,

Francija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Slovaška, Anglija, Severna Irsko, Škotska in Wales, z regionalnimi in/ali lokalnimi strategijami pa: Avstrija, Belgija, Estonija, Nemčija, Islandija in Švedska. Nekatere evropske države, ki še nimajo postavljene strategije za naslavljanje brezdomstva, pa so: Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Madžarska, Italija, Latvija, Malta, Romunija, Slovenija, Španija, Švedska, Švica (prav tam). Kot opozarjata Baptista in Marlier (2019), je v državah vzhodne Evrope opaziti najmanj razvoja na tem področju in predstavlja regijo, v kateri države pogosto nimajo razvitega strateškega pristopa k naslavljanju brezdomstva specifično ali v okviru kakšnih širših strategij.

V nadaljevanju si bomo podstavili nekaj izbranih države EU, ki so sprejele ukrepe in strategije za odpravo brezdomstva na nacionalnih in lokalnih ravneh.

6.3.1 Irsko

Skupaj z Združenim kraljestvom je Irsko ena redkih držav, ki ima zakonodajni okvir za nastanitev in storitve za brezdomce (European Observatory on Homelessness, 2018:60, v Daly, 2019). Številne zakonodaje zagotavljajo pravni okvir za obravnavo potreb brezdomcev, npr. Zakon o stanovanjih (*The Housing Act*) iz leta 2009, ki zahteva, da vsaka lokalna oblast ustanovi »posvetovalni forum o brezdomstvu« ter mora imeti pripravljen akcijski načrt na tem področju (prav tam). Kot poroča Daly (2019), je Irsko med letoma 2013 in 2017 implementirala več strategij za boj proti brezdomstvu:

- *Homelessness Policy Statement* (Izjava o politiki brezdomstva) – 2013
- *Implementation Plan on the State's Response to Homelessness* (Izvedbeni načrt o odzivu države na brezdomstvo) – 2013
- *Social Housing Strategy 2020* (Strategija socialnih stanovanj) – 2014
- *Action Plan to Address Homelessness* (Akcijski načrt za obravnavo brezdomstva) – 2014
- *Stabilising Rents, Boosting Supply* (Stabilizacija najemnin, povečanje ponudbe) – 2015
- *Laying the Foundations: Housing Action Plans* (Postavitev temeljev: stanovanjski akcijski načrti) – 2016
- *Rebuilding Ireland: Action Plan for Housing and Homelessness* (Obnova Irske: Akcijski načrt za stanovanja in brezdomstvo) – 2016
- *Rebuilding Ireland: Homelessness Pillar* (Obnova Irske: steber brezdomstva) – 2016
- *Updated Rebuilding Ireland* (Posodobljena Obnova Irske) – 2017.

Jeseni 2021 sprejeta strategija *Housing for all* (Stanovanja za vse) ima kot cilj odpravo brezdomstva in povečanje razpoložljivosti socialnih in cenovno dostopnih

stanovanj; zanjo je bil namenjen največji proračun, ki je bil kdaj koli namenjen stanovanjski politiki na Irskem (FEANTSA, 2022a). The National Homeless Action Committee (Nacionalni odbor za ukrepanje o brezdomstvu – NHAC) je bil ustanovljen v četrtem četrtletju 2021 skladno z obljubo, dano pri strategiji ‚Stanovanje za vse‘ (Department of Housing, Local Government and Heritage, 2022). Glavni cilj NHAC je zagotoviti povečano sodelovanje vseh akterjev in koordinacije storitev za brezdomce (prav tam). Nadalje, vladni akcijski program *Our Shared Future* (»Naša skupna prihodnost«) zavezuje k preprečevanju in odpravi brezdomstva s poudarkom na povečanju dostopnosti stanovanj, zlasti za ljudi z najnižjimi dohodki (OECD, 2021). Ključne točke programa so (po OECD, 2021):

- Povečanje sredstev in sodelovanje s partnerji, socialnimi delavci in z brezdomci pri številnih pobudah za pomoč osebam, ki so brez doma pri iskanju dolgoročne nastanitve.
- Še naprej širiti strategijo *Housing First – HF* (Najprej stanovanje) s poudarkom na gradnji in nakupu enosobnih stanovanj ter ponudbi pripadajočih spremljajočih storitev.
- Zagotoviti, da HSE (*Health Service Executive Ireland*) dodeli sredstva in vire, posebej za zagotavljanje zdravstvenih storitev in storitev duševnega zdravja, ki so potrebne za pomoč brezdomcem s kompleksnimi potrebami.
- Zagotoviti, da sta znesek stanovanjske pomoči in dodatke za najemnino zadostna za podporo ranljivih gospodinjstev, medtem ko se povečuje ponudbo socialnih stanovanj.
- Trajna odprava dolgotrajnega prebivanja v zavetiščih in prizadevanje zagotoviti prebivanje v primernem najemnem sektorju.
- Zagotoviti, da so oblikovani načrti in protokoli oskrbe ter prehoda za ranljive posameznike, ki so brezdomci ali jim grozi, da bodo postali brezdomci, potem ko zapustijo bolnišnico, rejniško družino, zapor ali drugo državno ustanovo.
- Ustvariti nacionalno strategijo za odpravo brezdomstva mladih.

Irska uporablja strategijo *Najprej stanovanje* za obdobje 2022–2026 in razvija storitve, ki pomagajo ohraniti najemniško razmerje, ter omogoča osebam, ki so brezdomci in imajo visoko raven zapletenih potreb, najti trajno varno bivališče (OECD, 2021). Lokalne vlade, HSE in nacionalni direktor Housing First sodelujejo z osmimi območji zunaj Dublina, da bi projekt razširili po vsej državi skladno z nacionalnim izvedbenim načrtom *Najprej stanovanje 2018–2021* (*Housing first, 2018–2021*), katera terena storitve so zdaj aktivne v vseh regijah v državi (OECD, 2021).

6.3.2 Anglija

Angleški sistem temelji na Zakonu o brezdomstvu iz leta 1977, ki je postavil kot obveznost lokalnih oblasti zagotovitev stalne namestitve (običajno zagotovljene skozi socialna stanovanja) osebam brez doma, ki imajo nujno potrebo (angl. priority need) (Loison-Leruste in Quilgars, 2009). Pri tem je opredelitev brezdomstva sorazmerno široka, in sicer so to osebe, ki nimajo namestitve, v kateri bi smiselno pričakovali (angl. reasonably expect), da se nahajajo s svojo družino, ali pa bodo ostali brez doma v bližnji prihodnosti (predhodno v 28 dneh, zdaj v 56 dneh), vendar pa je bil fokus predvsem na družinah z otroki, medtem ko so bili samski odrasli ljudje redkeje vključeni v kategorijo izjemno ranljivih oseb (Fitzpatrick in Davies, 2021). Pomemben pogoj je tudi, da brezdomstvo ni bilo izzvano namenoma (angl. deliberate); kot opozarjata Fitzpatrick in Davies (2021), je postajala s časom interpretacija tega določila vedno strožja, in čeprav primarno namenjena le izločanju oseb, ki bi namenoma zapustili dom, da bi dobili prioriteten položaj v vrsti za socialna stanovanja, je vedno bolj vključevalo ravnanja, ki bi jim mogoče lahko rekli neprevidna, tj. povezana s posameznikovimi napačnimi odločitvami, ne pa povezana z namenom (angl. deliberate).

Zakon o brezdomstvu iz leta 2002 določa, da vsaka lokalna oblast na občinski ravni oceni in posodobi svojo politiko glede brezdomstva vsakih pet let (OECD, 2021). Ustanove na stanovanjskem področju morajo opraviti pregled stanja in razviti strategijo naslavljanja brezdomstva (prav tam). Poleg dostopa do stanovanja je bila prepoznana tudi potreba po podpori; na primer leta 2003 uveden program Podpora ljudem (angl. Supporting people programme) je omogočil administrativnim oblastem, civilnim organizacijam in stanovanjskim skladom ter drugim akterjem možnost uvedbe stanovanjske podpore za ranljiva gospodinjstva (ali specifičnih enot, namenjenih za prebivanje s podporo, ali nudenje dodatne podpore v socialnih stanovanjih) (Loison-Leruste in Quilgars, 2009). Vlade so v Walesu (leta 2014) in Angliji (leta 2017, Homelessness reduction act) razširile pravico do stanovanja na preventivno podporo in s tem naložile lokalnim oblastem, da preprečujejo brezdomstvo (glej Browne Gott et al., 2023).

Ena zadnjih strategij, tj. *Ending rough sleeping for good* (Dokončno odpravimo brezdomstvo) je strateški dokument, ki navaja, da bo britanska vlada v naslednjih treh letih vložila dva bilijona v reševanje brezdomstva (Gov.uk, 2023). Nacionalni vladni sklad za brezdomstvo (*Rough Sleeping Initiative Fund*) in *Rough Sleeping Accommodation Program* (Program nastanitvev brezdomcev) sta zagotovila financiranje nekaterih stanovanjskih strategij (prav tam), med drugim tudi *Rough Sleeping Accommodation Programme 2021–2024* (Program nastanitve za brezdomce 2021–2024) (Gov.uk, 2022a) in *Rough Sleeping Initiative: 2022 to 2025 funding allocations*

(Pobuda brezdomstvo: dodelitev sredstev za obdobje 2022–2025) (Gov.uk, 2022b). Financiranje programa Program nastanitve za brezdomce 2021–2024 bo pomagalo brezdomcem do dolgotrajnejše namestitve, v svojem novem domu pa bodo imeli dostop do pomoči, ki jo potrebujejo (npr. podpora pri duševnem zdravju, usposabljanju za vstop na trg dela) (Gov.uk, 2022a). Vlada je s Pobudo brezdomstvo: dodelitev sredstev za obdobje 2022–2025 napovedala dodelitev sredstev za prvo večletno financiranje lokalnih uprav z zagotavljanjem dolgoročnih sredstev za podporo osebam z izkušnjo brezdomstva ali jim preti, da bodo to postali (Gov.uk, 2022b). Obstajajo tudi številne manjše stanovanjske pobude, ki jih financirajo in izvajajo lokalne oblasti v različnih državah Združenega kraljestva, mestih in v regijah po vsej državi (OECD, 2021).

6.3.3 Škotska

Na Škotskem je v določeni obliki pravica do stanovanja obstajala enako kot v preostali Veliki Britaniji od leta 1977 (Taylor et al., 2020). Ob večanju moči škotskega parlamenta pa je po letu 1999 začela razvijati ambiciozno politiko naslavljanja brezdomstva z željo realizirati pravico do stanovanja ne le za najranjivejše ter torej zmanjšati pomen in vlogo kompleksnega sistema ocenjevanja potreb, kar je bilo realizirano leta 2013 (prav tam). Pomemben razvoj je predstavljal Zakon o brezdomstvu iz leta 2003, ki je ublažil merilo, ki je pomoč omogočal le osebam, ki niso bile namenoma brezdomne (angl. intentionality criterion) – kot smo opisali že na primeru Anglije – ter vključil tudi t. i. namenoma brezdomne v pravico do neke oblike namestitve (Fitzpatrick in Davies, 2021). Tako je prednost škotskega sistema skoraj univerzalna pravica do stanovanja za vse osebe z izkušnjo brezdomstva in poudarek na stanovanjsko usmerjenih rešitvah – predvsem socialna stanovanja (Fitzpatrick in Davies, 2021; Clarke et al., 2019). Ob ekonomski krizi od leta 2008 in upadu obsega neprofitnega najemnega sektorja pa je dostop do stanovanj postajal otežen in tudi struktura neprofitnih najemnikov se je spremenila – velik delež so začela predstavljati brezdomna gospodinjstva (Anderson in Serpa, 2013; Taylor et al., 2020). Kljub velikemu poudarku na pravici do stanovanja pa ostaja pomembna omejitev te pravice, in sicer je podpora na voljo samo osebam, ki so ostale brez doma brez lastne krivde⁴⁷, ter osebam, ki so pripravljene na stanovanje (angl. housing ready), kar torej pomeni, da ostajajo določena merila primernosti oseb (Taylor et al., 2020; Clarke et al., 2019).

Leta 2018 je Škotska razvila akcijski načrt *Ending Homelessness Together: High Level Action Plan* (Končajmo brezdomstvo skupaj: akcijski načrt višje ravni) (OECD, 2021). Da bi zagotovili, da je brezdomstvo le »redko, kratkotrajno in neponavljajoče se« stanje, je glavni poudarek načrta potreba po sodelovanju s službami za nastanitve

⁴⁷ Lastna krivda je na primer, da posameznik sam zapusti primerno nastanitev.

in brezdomce ter z drugimi službami na področjih zdravstva, izobraževanja, socialnega dela in drugih relevantnih deležnikov (AHURI, 2022). Na Škotskem so leta 2019 začeli izvajati načrt *Rapid Rehousing Transition Plan* (Načrt za hitro ponovno nastanitev), od leta 2022 do leta 2024 pa bodo lokalnim oblastem namenili dodatnih 16 milijonov evrov za hitro namestitve brezdomcev v stalna prebivališča, če so prebivali v začasnih bivališčih, ter s tem zagotovili, da je to le vmesna rešitev (FEANTSA, 2022a). Od tega je 6,5 milijona evrov namenjenih programom *Najprej stanovanje* za osebe s kompleksnimi potrebami (prav tam). Škotska vlada je kot dopolnilo k akcijskemu načrtu za brezdomstvo *Ending Homelessness Together* leta 2021 uvedla *Housing to 2041* (Stanovanje do leta 2041), prvo nacionalno dolgoročno stanovanjsko strategijo, katere cilj je graditi na politikah, vzpostavljenih od leta 2007, ki so pripeljale do zagotavljanja skoraj 100.000 novih cenovno ugodnih stanovanj, pomagale 35.000 ljudem pri nakupu domov prek programa skupnega lastniškega kapitala in 8.000 ljudem pri nakupu lastnega doma prek pilotnega projekta *First Home Fund* (Sklad za prvi dom) (AHURI, 2022).

6.3.4 Norveška

Norveška je izvedla že pet strateških projektov za boj proti brezdomstvu, odgovornost za stanovanjsko problematiko pa je porazdeljena med državo, občinami in zasebnim sektorjem (FEANTSA, 2022b). Ena prvih večjih napovedanih politik boja proti brezdomstvu na Norveškem je bil *Project Homeless. Project Homeless people* (Projekt brezdomci) je potekal med letoma 2001 in 2004 ter je vodil v skupna prizadevanja več vladnih oddelkov za razvoj učinkovitih metod za boj proti brezdomstvu (The Bergen Project, 2020). Nastal je s sodelovanjem občin, nevladnih organizacij, ministerstev, direktoraterov ter Stanovanjske banke s ciljem razviti metode, prakse in modele, ki bi jih lahko uporabili v vseh občinah za preprečevanje in boj proti brezdomstvu (FEANTSA, 2022b). Prva nacionalna strategija za brezdomstvo z merljivimi cilji je bila *Towards your own home* (Lastnemu domu naproti), ki je trajala od leta 2005 do leta 2007 (prav tam). Njeni glavni cilji so bili zmanjšanje deložacij, izboljšati kakovost zavetišč in omejiti začasno nastanitev na tri mesece ter preprečiti, da bi posamezniki, ki so bili pred kratkim izpuščeni iz zapora ali ustanove za zdravljenje, potrebovali začasno namestitve (The Bergen Project, 2020).

Tudi naslednje strategije so poudarjale dostop do stanovanj in naslavljanje brezdomstva. Nacionalna strategija *Housing for Welfare. National strategy for housing and support services* (Stanovanje za blaginjo – nacionalna strategija za stanovanja in podporne storitve) (2014–2020) podobno poudarja cilje pomoči ljudem z nizkimi dohodki na stanovanjskem trgu ter posebej naslavlja tudi potrebe družin z otroki in mladih do 25. leta (OECD, 2021; Jones, 2020). Zdajšnji nacionalni načrt *Everyone*

needs a safe home (Vsakdo potrebuje varen dom) od leta 2021 do leta 2024 poudarja pomoč ekonomsko ogroženim posameznikom pri pridobitvi varnega in ustreznega prebivališča (FEANTSA, 2022b).

6.3.5 Francija

Brezdomstvo se je uvrstilo višje na politični agendi v letih 2005–2007 (Taylor et al., 2020). Med povečanim interesom za problematiko sta bila leta 2007 sprejeta strategija *The Reinforced Strategy for Persons Experienced Homelessness* (Okrepljena strategija za osebe z izkušnjo brezdomstva) in *Act Establishing the Enforceable Right to Housing* (Zakon o uveljavljanju stanovanjske pravice) (Houard, 2011). S sprejetjem teh aktov sta se spremenila delovanje začasnih namestitev in način dostopa do stanovanj – s fokusom na dostopnejših stanovanjih in povečanjem dostopnosti zavetišč (morajo omogočati prebivanje brez časovne omejitve in so odprta v nočnem času tudi ob koncih tedna), utrjevanje načela »kontinuumu oskrbe« za brezdomce (začasne namestitve spremeniti v storitve prebivanja za nedoločen čas, tistim, ki to storitev zapustijo, mora biti ponujena stanovanjska rešitev) in ustanovitev iztožljive stanovanjske pravice (določitev izvršitvene obveznosti države pri uresničevanju stanovanjske pravice) (prav tam). Cilj je bil torej okrepiti zakonsko pravico do stanovanja in povečati neposredno odgovornost države pri zagotavljanju stanovanj vsem, ki jih potrebujejo, čemur so sledile številne strategije, kot je Nacionalna strategija o brezdomstvu (2009–2012) ter večletni načrt boja proti revščini in socialni izključenosti 2013–2017 (Taylor et al., 2020). Tako je v letu 2016 število stabilnih podpornih namestitev (fr. *Maison-relais*) preseгло 15.000 mest, z začetnih 3.000 desetletje pred tem (prav tam).

Leta 2017 je takratna vlada uvedla novo stanovanjsko strategijo za brezdomce in ločen načrt za boj proti revščini (Legros, 2019). Od leta 2018 do leta 2022 je Francija izvajala svoj petletni načrt za odpravo brezdomstva. Pet prednostnih nalog, ki sestavljajo strategijo, je naslednjih: i) ustvariti in mobilizirati cenovno dostopnejša stanovanja, ki so prilagojena potrebam brezdomcev in tistih s slabimi stanovanjskimi razmerami; ii) olajšati bivalno mobilnost ter spodbujati in pospešiti dostop do stanovanj prikrajšanemu prebivalstvu; iii) izboljšati podporo brezdomcem in pomoč pri ohranjanju namestitve; iv) preprečiti prekinitve stanovanjskih poti; v) mobilizirati teritorialne vire (OECD, 2021).

Francija se torej s strateškim pristopom in z uzakonitvijo pravice do stanovanja zdi dober model pristopa naslavljanja brezdomstva, vendar se je, kot ugotavljajo Taylor et al. (2020), kljub uzakonitvi pravice do stanovanja njena implementacija izkazala za sorazmerno restriktivno, saj morajo posamezniki dokazovati, da so preživeli več kot šest mesecev v zavetišču ali več kot 18 mesecev v začasnem prebivališču (angl. *transitional housing*) in so pri tem zaprosili za različne oblike stabilne namestitve.

Ker so kazni za državo oz. občine, če ne zagotovijo namestitve, sorazmerno nizke oz. pomenijo enak strošek kot zagotovitev namestitve, še vedno ni zadostne spodbude za aktivno naslavljanje problematike brezdomstva (prav tam).

6.3.6 Češka Republika

Kot že omenjeno, v državah srednje in vzhodne Evrope strategije na nacionalni ravni niso pogoste. Češka je tako primer manj obsežnega razvoja strategij, kjer pa je ta vendarle prisotna.

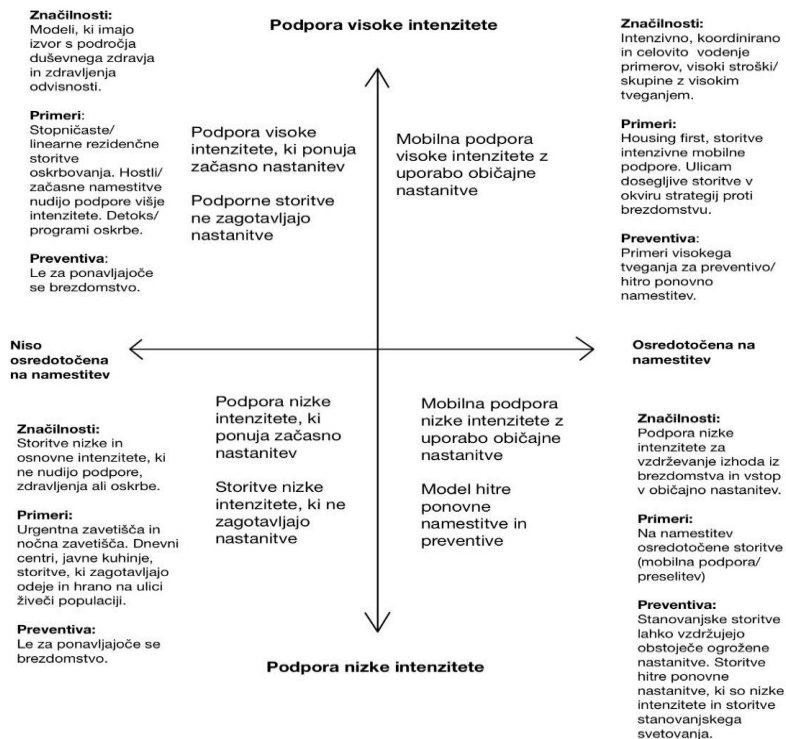
Na Češkem je bilo pred prelomom tisočletja malo vidnega brezdomstva, kar je povezano s poudarkom na zaščiti lastnine in lastniškega statusa, ureditvi najemnin ter nizkih stopenj revščine in brezposelnosti. Brezdomstvo je bilo pogosto obravnavano kot posledica osebnega neuspeha (zasvojenosti in kriminala) ali osebne izbire (Lux, 2014). Primarno so se razvile strategije na lokalni ravni, in sicer v Pragi, ki je lastno strategijo sprejela leta 2012 s ciljem zmanjšati negativne učinke brezdomstva, a brez postavitve kakršnega koli sistema izvajanja ali sistema spremljanja učinka (prav tam). Od leta 2013 do leta 2020 se je izvajala češka Nacionalna strategija za preprečevanje in boj proti brezdomstvu *Concept of Preventing and Tackling Homelessness Issues in the Czech Republic* (Koncept preprečevanje in reševanje vprašanj brezdomstva na Češkem) (OECD, 2021). Splošni cilji te nacionalne strategije so bili zmanjšati število posameznikov in gospodinjstev, ki izgubijo svoje domove, zmanjšati število ljudi brez doma in izboljšati učinkovitost sistema (Sirovátka et al., 2019). Poleg tega je strategija omogočala natančno identifikacijo problemov, ciljev in delitev dolžnosti na področju naslavljanja brezdomstva (Dutka 2022). V letu 2021 je bilo sprva na ministrski ravni odločeno, da strategija za boj proti brezdomstvu ne bo zasnovana, po pogajanjih v istem letu pa določeno, da bo Strategija socialne vključenosti 2021–2030 vključevala nekatere pomembne teme s področja, kot je izboljšanje dostopnosti zdravstvene in socialne oskrbe za brezdomce (Dutka, 2022).

6.4 Trendi na področju storitev za naslavljanje brezdomstva

Posebno inovacijo na področju naslavljanja brezdomstva predstavlja tudi pristop Najprej stanovanje (angl. Housing First), ki smo ga pri opisu posameznih strategij v nacionalnih okoljih večkrat omenili. Temelji na prepoznavanju pravice do stanovanja in univerzalnosti te pravice, ki mora biti dostopna brez pogojev. Pleace et al. (2018) v

shemi (glej sliko 6.1) prikazujejo jasno razliko med različnimi tipologijami storitev za brezdomce, pri čemer *Najprej stanovanje* umestijo v stanovanjsko usmerjeno storitev z visoko podporo. Mogoče pa so seveda tudi druge oblike stanovanjsko usmerjenih storitev z visoko ali nižjo stopnjo podpore.

Slika 6.1: Tipologija storitev za brezdomce v Evropi

Vir: Pleace et al. 2018 (str. 22)

Pristop Najprej stanovanje se je torej zelo razširil in je vedno bolj prepoznan kot učinkovit pristop za naslavljanje brezdomstva za posameznike, katerih izkušnje z brezdomstvom so se izkazale za dolgotrajnejše in pri katerih se pomanjkanje stanovanja pojavlja hkrati z duševnimi motnjami ali zasvojenostjo z drogami. Osnova pristopa je neposreden dostop do stanovanja za uporabnike storitev, ne da bi od njih zahteval sodelovanje v programih zdravljenja in abstinence. To je ključna sprememba in odmik od tradicionalnih modelov pomoči pri brezdomstvu, pri katerih upravičenci postopoma prehajajo skozi sistem nočnih zavetišč, pri čemer njihov napredek

temelji na upoštevanju hišnega reda in abstinenčnih režimov (Tsemberis et al., 2004; Taylor et al., 2020). Model torej sledi intenzivnemu podpornemu modelu, ki ga je razvil dr. Sam Tsemberis v 90. letih prejšnjega stoletja v ZDA in se primarno osredinja na posameznike z visokimi in s kompleksnimi potrebami ter torej primarno naslavlja majhno skupino kronično brezdomnih oseb (Pleace, 2016). Pri tem se razlikuje od stanovanjsko usmerjenih programov (angl. housing led) in hitrih ponovnih nastanitvev (angl. rapid rehousing), saj ti ne predpostavljajo visoke intenzitete podpornih storitev (Pleace et al., 2019).

Ključni principi modela *Najprej stanovanje* so (po Pleace, 2016):

1. Stanovanje je človekova pravica
2. Izbira in nadzor uporabnikov
3. Ločitev stanovanja in zdravljenja
4. Usmerjenost k okrevanju
5. Zmanjševanje škode
6. Aktivno delovanje brez prisile
7. Na osebo osredotočeno načrtovanje
8. Fleksibilna podpora, kolikor dolgo je potrebna

Principi torej izhajajo iz dejstva, da je stanovanje temeljna človekova pravica in da ga je treba ponuditi najprej, brez pogojevanja z obnašanjem, delovanjem, in je torej nekaj, kar se ne povezuje z zdravljenjem, ampak je od tega ločeno. Ključno je upoštevanje želja uporabnika glede izbir v življenju in podpori, ki naj bi jo prejel. Poudarek je na posamezniku in njegovih potrebah, ki so lahko povezane s fizičnim ali z duševnim zdravjem, s socialno vključenostjo itn., pri čemer je pristop aktivno delovanje brez prisile. Pri tem se storitev prilagaja posamezniku in ne posameznik storitvi, podpora pa traja toliko časa, kolikor jo posameznik potrebuje, pri čemer se lahko intenziteta podpore spreminja v času (Pleace, 2016).

V primerjavi z rezultati tradicionalnih programov naj bi udeleženci programa *Najprej stanovanje* dosegli večjo stabilnost stanovanja, poleg tega pa tudi boljšo socialno vključenost, osebno zadovoljstvo in celo podobne ravni abstinence od psihoaktivnih snovi kot pri udeležencih programov, ki od njih to zahtevajo kot pogoj za pridobitev zatočišča (Tsemberis et al., 2004; Taylor et al., 2020). Podatki iz ZDA, Kanade in iz Evrope kažejo, da brezdomstvo uspešno konča 8 od 10 uporabnikov, izboljša se njihova kakovost življenja, izboljša se zdravje in zmanjša se obiske bolnišnic ter izboljša se njihovo socialno vključenost (Pleace, 2016). Pomembne so tudi študije, ki poudarjajo stroškovno učinkovitost tega modela, saj gre za pomoč osebam, ki predstavljajo velik strošek v različnih sistemih (socialna varnost, zdravstvo, zapori) in torej zagovarjajo njegovo stroškovno učinkovitost v primerjavi s tradicionalnimi oblikami pomoči brezdomcem (Busch-Geertsema, 2014; Taylor et al., 2020; Pleace,

2016). Je pa gotovo na področju merjenja učinkov in učinkovitosti teh programov treba doseči še dodaten napredek in večjo zanesljivost (glej Pleace et al., 2019).

Čeprav v državah članicah EU še vedno prevladuje klasični stopničasti model (angl. staircase model) v storitvenem sektorju oz. nestanovanjsko usmerjenih storitev (po Pleace et al., 2018), ki temelji predvsem na klasičnih nizkopražnih in visokopražnih zavetiščih, je v veliko državah opaziti premik k sistemu, ki v ospredje postavlja dostop do stabilne nastanitve ob podpori, medtem ko je v majhnem številu držav pristop 'stanovanjsko usmerjenih rešitev' (angl. housing focused ali housing-led) prevladujoč, tj. na Danskem, Finskem in na Nizozemskem (Baptista in Marlier, 2019). Pristop je bil torej uveden v državah z različnimi sistemi socialnega varstva ter različnimi programi in storitvami za brezdomce, različnimi zdravstvenimi sistemi in sistemi blaginje (Pleace et al., 2019). Tako je pristop *Najprej stanovanje* prisoten v kar 20 evropskih državah, vendar kljub temu ne predstavlja zelo razširjene oblike storitev na področju brezdomstva (prav tam). Med državami prihaja do velikih razlik v tem, kaj poimenujejo kot *Najprej stanovanje*, saj gre v nekaterih primerih za programe, ki sledijo le nekaterim principom *Najprej stanovanje*, v drugih primerih pa imajo lahko države programe, ki sledijo tem principom, vendar jih ne imenujejo *Najprej stanovanje* (glej Eurofound, 2023). V državah srednje in vzhodne Evrope programi manj zvesto sledijo vsem temeljnim principom *Najprej stanovanje* ter so pogostejši odkloni in prilagoditve (t. i. lower fidelity) (Pleace et al., 2019). Finska predstavlja primer države, ki je v veliki meri sprejela pristop *Najprej stanovanje* kot ključno strategijo naslavljanja brezdomstva; ta ima podporo različnih ustanov in v civilni družbi (Pleace et al., 2019). V nacionalnih akcijskih načrtih je postavljen cilj nadomeščanja zavetišč z najemnimi stanovanji in gre tako za širšo implementacijo pristopa *Najprej stanovanje* in torej tudi stanovanjsko usmerjene politike reševanja brezdomstva. S tem pristopom je dosegla pomembno zmanjšanje števila brezdomcev (glej Pleace, 2016; Pleace et al., 2019). Finska je prevzela ta model po letu 2008; pred tem je podobno kot druge evropske države temeljila na 'stopničastem pristopu', v katerem je bil pogoj za dostop do zavetišč abstinenca od alkohola in drog, zaradi česar je precejšen del populacije brezdomcev ostal brez nastanitve, kar so nato naslovili v prvem nacionalnem programu za zmanjšanje dolgotrajnega brezdomstva (2008–2012), z visokimi finančnimi vložki in s sodelovanjem različnih nevladnih, državnih in občinskih akterjev, kjer so po ukrepih opazili izrazito zmanjšanje brezdomstva (Taylor et al., 2020). S preusmeritvijo svojih aktivnosti so Finci skoraj popolnoma ukinili svoj sistem zavetišč (O'Sullivan, 2022) in torej dosegli sistemsko spremembo v naslavljanju brezdomstva, in sicer v kontekstu ekonomske recesije in nezaposlenosti, kar bi običajno vplivalo na povečanje stopnje brezdomstva (Kaakinen in Turenen, 2021). Primer *Najprej stanovanje* projekta na Finskem je Vainola *Najprej stanovanje*, kjer so posamezniki nastanjeni v individualnih stanovanjih, lociranih v stanovanjskem bloku. Storitve so na voljo 24/7 in vključujejo interdisciplinarno ekipo, od socialnih

delavcev, zdravstvenih strokovnjakov, prostovoljcev. Uporabniki imajo možnost sodelovanja v terapevtski skupini, spodbuja se tudi aktivnosti uporabnikov v samem programu (čiščenje, vrtnarjenje itn.) (Pleace, 2016).

Preglednica 6.2: Primeri Housing First oz. Najprej stanovanje navdihnjenih politik in iniciativ članic držav EU

Država članica	Program in ciljna skupina	Obseg
Belgija	V letih 2013–2016 so pilotni projekti potekali v Bruslju, štirih flamskih mestih (Bruges, Roeselare, Gent, Antwerpen), dveh flamskih občinah (Kortrijk, Limburg) in petih valonskih mestih (Tournai, Mons, Charleroi, Liège, Namur). V letu 2022 je bilo v teku vsaj 25 projektov (ki jih je spremljal <i>Housing First Belgium</i>).	Med letoma 2013 in 2022 je pomagal pri namestitvi približno 1.000 ljudem. Od leta 2013 do leta 2020 je 17 projektov našlo dom za skoraj 850 ljudi (445 v flamskih regijah, 230 v bruseljski regiji in 210 v valonski regiji).
Danska	Projekt, ki je bil implementiran v 39 občinah v okviru Nacionalne strategije za brezdomstvo iz leta 2009 in je bil namenjen brezdomcem z duševnimi boleznimi, ki so preživeli zlorabo ali imajo druge psihosocialne težave ter potrebujejo socialno podporo.	8 % brezdomcev v zajetih občinah (ki predstavljajo 81 % brezdomcev na Danskem).
	Shema Housing First for Unge se pilotno izvaja v štirih občinah od leta 2020 in je namenjena osebam, starim od 14 do 24 let, ki so brezdomci ali jim grozi deložacija.	Pomagalo je 113 ljudem: 50 v nevarnosti deložacije, 63 brezdomcev.
Finska	Od leta 2008 so se izvajali trije programi: PAAVO I (2008–2015), PAAVO II (2012–2015) in AUNE (2016–2019, sestavljen iz 45 projektov). Najprej stanovanje je zdaj vključen v socialne storitve kot del vladnega načrta za prepolovitev brezdomstva do leta 2023.	Zgrajenih je bilo 7.000 občinskih stanovanj (večinoma namenjenih modelu Najprej stanovanje). V okviru AUNE je bilo za brezdomce namenjenih 1.910 stanovanj.
Francija	Izveden je bil program v okviru petletnega načrta 2018–2022 za Najprej stanovanje in boj proti brezdomstvu.	Med letom 2018 in junijem 2021 je bilo nastanjenih več kot 280.000 brezdomcev (od tega 174.000 v 79.000 socialnih stanovanjih).
Irsko	Izvedena je bila shema Najprej stanovanje (od leta 2018 v Dublinu, razširjena po vsej državi leta 2021), namenjena brezdomcem, ki so bili opuščeni kot »odporni na zdravljenje«, »težko dosegljivi«, »niso pripravljeni na stanovanje« ali »brezdomci po izbiri«.	Nastalo je 722 najemnih razmerij (560 v okviru sheme Najprej stanovanje, 647 pred programom). V letih 2022–2026 je predvidenih 1.200 novih najemov.

Nizozemska	Akcijski načrt, objavljen v začetku leta 2020, je vključeval načrte za ustvarjanje 10.000 nastanitev do decembra 2021, delno s pristopom Najprej stanovanje; pristopi občin so različni.	Leta 2021 je bilo nastanjenih 6.000–7.000 brezdomcev (nekateri v skupni namestitvi).
Švedska	Po pilotnem projektu nevladne organizacije Sveriges Stadsmissioner iz leta 2009 je več občin od leta 2016 sprejelo pristop Najprej stanovanje.	Občine so imele v letu 2021 20.000 najemnih socialnih stanovanj, del jih je bilo uporabljenih za ta pristop, a tudi za nastanitev drugih skupin ljudi v ranljivem položaju.

Vir: Eurofound, 2023

Najprej stanovanje torej predstavlja pomembno inovacijo, vendar pa ni edini pristop in njegova vloga v širšem sektorju, ki naslavlja brezdomstvo je delno povezana tudi z značilnostmi brezdomcev v posamezni državi. Tako v državah, v katerih prevladuje med brezdomci predvsem skupina oseb s kompleksnimi potrebami (primer nekaterih skandinavskih držav), *Najprej stanovanje* lahko predstavlja dominantnejšo obliko storitve, medtem ko v državah, v katerih je pomemben del brezdomstva povezan predvsem z revščino in s slabim dostopom do stanovanj (kot je primer ZDA), ta storitev ostaja manjši del sektorja (Pleace et al., 2019). Gotovo pa je ključna implementacija filozofije *Najprej stanovanje*, torej stanovanjsko usmerjenih rešitev kot temeljnih strategij naslavljanja brezdomstva.

Nadalje je pomembno poudariti, da so kljub opisanim pozitivnim primerom večjega prepoznavanja pravice do stanovanja v državah EU ter porasta strategij, ki naslavlajo brezdomstvo v posameznih državah in inovacijah v sektorju, kot jih predstavlja pristop Najprej stanovanje, mnoge države vzporedno s tem trendom tudi izvajale številne politike, namenjene kaznovanju in umikanju brezdomcev iz javnega prostora, vključno z razvojem izključujočega arhitekturnega oblikovanja (angl. hostile architecture), ki zmanjšuje 'nezaželeno' uporabo javnih prostorov (Taylor et al., 2020; Doherty et al., 2002). Ta pristop je v posameznih državah prisoten v različnem obsegu, pogosto ga najdemo v Severni Ameriki in Avstraliji ter Indiji, manj pa v Evropi (glej Johnsen et al., 2018; Speak in Tipple, 2006). Najizraziteje je to vidno tudi v skrajnejših oblikah kriminalizacije uporabe javnih prostorov in beračenja. Zadnje je razvidno na Madžarskem, ki je ulično brezdomstvo intenzivneje kriminalizirala, tudi s spremembo ustave (glej Bence in Udvarhelyi, 2013).

Negativni vidik razvoja na področju brezdomstva, opazen v različnih državah EU, je tudi marketizacija storitev za brezdomce. Ta se zdi, da se razvija v različnih smereh, od velike uporabe nizkocenovnih hotelov, ki jih financirajo občine/države (npr. na Irskem), do vstopa profitnih tržnih akterjev v področje zagotavljanja zavetišč za brezdomce (npr. na Nizozemskem) (glej Pleace et al., 2022). Zadnjeja, kot kaže, ni

opaziti v vzhodno- in srednjeevropskih državah, vendar pa to ne pomeni, da trg nima nikakršne vloge, je pa ta mogoče manj vidna in pregledna.

6.5 Naslavljanje brezdomstva v Sloveniji

V Sloveniji problematiki brezdomstva ni bila namenjena večja pozornost. Brezdomstvo ni definirano v pravnih dokumentih ali strategijah, je pa omenjeno v okviru strategij na področju stanovanja in socialnega varstva.

Značilnosti stanovanjskega sektorja in spremembe znotraj tega so eden izmed ključnih dejavnikov, ki lahko vpliva na povečanje brezdomstva (Elsinga, 2015; O'Sullivan, 2016). Razpoložljivost in dostopnost stanovanj vplivata na položaj ranljivih skupin na stanovanjskem trgu ter sta torej ključni za razumevanje trendov brezdomstva in pristopov naslavljanja te problematike. Tukaj so pomembne značilnosti stanovanjskega sektorja v srednje- in vzhodnoevropskih državah, še posebno majhna razvitost neprofitnega stanovanjskega sektorja in prevlada lastništva, zaradi česar je ranljivim skupinam otežen dostop do stabilne, stalne nastanitve (glej Tosics in Hegedus, 2003; Lux, 2014; Stephens et al., 2015). Nova tveganja, ki so se pojavila med ekonomsko krizo, kot so visoka stopnja brezposelnosti, revščina in v več evropskih državah naraščajoče stopnje deložacij, pomembno vplivajo na obseg stanovanjske ranljivosti in naravo brezdomstva oz. poti, ki vodijo v brezdomstvo (glej Kenna, 2018). Podobno kot velja za večino srednje- in vzhodnoevropskih držav, je tudi za Slovenijo značilna prevlada lastništva, saj ostaja že od leta 2013 stabilno okoli 75 % (76,6 % v letu 2013 in 75,4 % v letu 2022) ter okoli 6 % nizek delež tržnega najema (5,7 % v letu 2013 in 6 % v letu 2022) (Eurostat, 2023a). Podatki Eurostata sicer kažejo visok delež združene kategorije najemnikov z znižano najemnino⁴⁸ ali uporabnikov⁴⁹, tj. 18,7 % v letu 2022 (17,7 % v letu 2013) (prav tam). Kot kažejo podatki iz leta 2015, pa je bilo le okvirno 5 % z znižano najemnino, preostali pa so t. i. uporabniki stanovanja brez najemnine (Filipovič Hrast, 2017). Razvoj neprofitnega najemnega sektorja v Sloveniji je bil po obdobju obsežne privatizacije javnih najemnih stanovanj počasen in prepuščen občinski ravni. To je vodilo v pomanjkanje stanovanj za ranljive skupine, za katere so najrelevantnejša socialna stanovanja in zasilne namestitve, ki so na voljo samo v nekaterih največjih občinah. Povpraševanje močno presega ponudbo, čakalni sezname pa so dolgi (Sendi, 2007; Mandič et al., 2012; Mandič in Filipovič Hrast, 2015, Stanovanjski sklad RS, 2017). Študija

⁴⁸ Najemniki z znižano najemnino so običajno najemniki v neprofitnih ali socialnih stanovanjih.

⁴⁹ Uporabniki so osebe, ki uporabljajo stanovanje brez plačevanja najemnine.

Nacionalnega stanovanjskega sklada (2017) o stanovanjskih potrebah posameznih občin (kot so neprofitna stanovanja in bivalne enote) je pokazala, da je v Sloveniji potrebnih več kot 9.000 neprofitnih stanovanj in približno 600 bivalnih enot, od tega večina v Mestni občini Ljubljana (4.200 neprofitnih stanovanj in 295 bivalnih enot). Glavna težava pri doseganju povečanja ponudbe, ki so jo predstavile občine, je pomanjkanje finančnih sredstev. Posledica tega je, da občine v naslednjih letih ne načrtujejo povečanja javnega stanovanjskega sklada, ampak le prenavo.

V Resoluciji o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025 (ReNSP, 2015) specifičnih programov za brezdomce ne omenjajo in teh ne opredeljujejo, ampak jih omenjajo le v kontekstu splošne stanovanjske ranljivosti. Tako Resolucija (ReNSP, 2015) omenja pravico do stanovanja kot eno temeljnih človekovih pravic ter navaja, da bo specifična pozornost namenjena reševanju brezdomstva in slabe dostopnosti do stanovanj za socialno šibke in ranljive skupine. Kot ključne ukrepe na tem področju navaja povečanje stanovanjskega fonda za ranljive skupine, redno nadomeščanje prodanih najemnih stanovanj in spremembo najemninske politike, ki naj bi olajšala vzdrževanje javnih najemnih stanovanj (v tem kontekstu gre torej za višanje najemnin), s hkratnim upoštevanjem potrebe po korekciji sposobnosti ekonomsko šibkejšega prebivalstva za plačilo najemnine. Dodatno so načrtovane tudi nujne bivalne enote, ki bi jih zagotavljal Stanovanjski sklad RS (SSRS) s sodelovanjem občin. Opaziti je določen napredek pri zagotavljanju neprofitnih najemnih stanovanj, saj glede na evidentirane potrebe po javnih najemnih stanovanjih (anketa SSRS, 2020–2021) Stanovanjski sklad RS v letu 2022 ugotavlja, da je glede na evidentirane potrebe prispeval 6,8-odstotni delež zadovoljitve potreb po javnih najemnih stanovanjih (Stanovanjski sklad RS, 2022). Ni pa celovitega pregleda po državi, saj stanovanjski skladi v posameznih občinah delujejo tudi samostojno na področju zagotavljanja neprofitnih najemnih stanovanj. Sklad kot edini izvajalec javne najemne službe v državi opravlja tudi vlogo povezovalca in izvajalca storitev med podnajemnikom in najemodajalcem, pri čemer pa je bilo v letu 2022 na voljo za podnajem (prek javne najemne službe) le šest stanovanj na območju Slovenije (prav tam).

Drugi pomemben kontekst, v okviru katerega se razvijajo politike, ki naslavljajo brezdomstvo, je širši sistem socialnega varstva. Ta sam po sebi uokvirja poti ranljivosti in določa instrumente, ki so na voljo oz. se razvijajo z namenom naslavljanja brezdomstva. Dobro razviti in delujoči sistemi socialnega varstva lahko preprečijo veliko poti, ki vodijo v brezdomstvo in zmanjšajo ranljivost prebivalstva. Narava in obseg brezdomstva ter njegove značilnosti so torej (so)oblikovani znotraj različnih sistemov blaginje (Pleace, 2017). Srednje- in vzhodnoevropske države imajo specifično (post-socialistično) dediščino, pri čemer so bile izvedene večje reforme blaginjskih sistemov (Hegedus, 2013; Lux, 2014), kar je v veliko primerih vodilo tudi v zmanjševanje vloge države blaginje in ustvarjanje novih, prej neobstojećih stanovanjskih tveganj za prebivalstvo. Poleg tega se že daljše obdobje evropske države blaginje spopadajo z

izzivi, kot so staranje prebivalstva in nova socialna tveganja, sočasno pa je pomemben vpliv na reforme držav blaginje imela tudi ekonomska kriza po letu 2008 ter razvoj bolj neoliberalno usmerjenih politik (glej Schubert et al., 2016; Taylor-Gooby et al., 2017). Zaradi trenda omejevanja in krčenja države blaginje je lahko razvoj novih strategij in politik okrnjen, kar je relevantno tudi v primeru Slovenije na področju razvoja politik, ki bi naslavljal brezdomstvo.

Razmere v gospodarstvu (ekonomske krize, pandemija) povečujejo pritiske na državo blaginje in otežujejo širjenje obstoječih programov na tem področju. Delež izdatkov za socialno varstvo v Sloveniji predstavlja 17,9 % BDP v letu 2021, kar je pod evropskim povprečjem (EU 20,5 % v 2021), pri čemer pa delež izdatkov za socialno izključenost predstavlja 1 % BDP, kar je enako kot v povprečju v EU, medtem ko delež za stanovanja predstavlja zanemarljiv delež (zaveden kot 0 % v primerjavi z 0,3 % na ravni EU) (Eurostat, 2023b). Pozitivni trend je mogoče opaziti v porastu deleža BDP za stroške socialne izključenosti, ki so se od leta 2000 do leta 2020 podvojili (1,6 % porabe za socialno izključenost na 3,46 % porabe za socialno izključenost) (Eurostat, 2023a). Zgovoren pa je nizek delež izdatkov za stanovanja. Ta sicer narašča, a je leta 2020 znašal le 0,11 % skupnih izdatkov za socialno varstvo, kar je veliko manj kot povprečje v EU-27 (1,24 % skupnih izdatkov za socialno varstvo v 2020) (Eurostat, 2023c).

Preglednica 6.3: Izdatki za socialno zaščito po namenu (delež celotnih izdatkov za socialno zaščito) 2000–2018

Slovenija	2000	2005	2010	2015	2020
Skupaj	100	100	100	100	100
Družina in otroci	8,97	8,41	8,69	7,5	7,41
Brezposelnost	4,15	3,2	2,69	2,69	6,24
Stanovanje	0	0,06	0,04	0,1	0,11
Socialna izključenost	1,6	2,78	2,34	3,11	3,46
Zdravje in invalidnost	38,65	40	38,65	37,43	37,90
Starost in smrt hranitelja družine	44,05	43,4	45,49	47,47	47,27

Vir: Eurostat, Social protection data (2023b)

Storitve in programi za brezdomce so del sistema socialnega varstva, ki je pri naslavljanju različnih ranljivosti ključen (glej Pleace, 2017). Te storitve in programi so se v Sloveniji začeli razvijati šele v poznih osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja, najprej kot del javne mreže ponudnikov socialnih storitev, vendar pa razvoj

v desetletjih, ki so sledila, ni okrepil storitev javnega sektorja, ampak je bil priča povečevanju vloge nevladnega sektorja pri zagotavljanju pomoči, zlasti v okviru programov za brezdomce. To lahko opazujemo kot trend delegiranja odgovornosti države na druge ponudnike, ki je še vedno v teku. Vseeno pa je država ostala pomemben financer teh programov. Pomemben pozitiven trend je tretjinski porast števila programov v zadnjih 10 letih (Kovač in Smolej Jež, 2023). Bolj negativen trend pa je dejstvo, da vse večje število programov ne pomeni tudi znatne diverzifikacije programov za brezdomce. Ponudniki programov so sicer v zadnjih letih oblikovali tudi programe celostne pomoči brezdomnim, nastanitvene podpore in preprečevanja deložacij, vendar glavnina ponudbe za brezdomce še vedno temelji na zavetiščih in omogočanju zadovoljevanja osnovnih potreb in zagotavljanju osnovnih dobrin (hrane, obleke, obutve, osebne higijene itn.). Poročila Inštituta RS za socialno varstvo kažejo na povečevanje izdatkov na tem področju. Skupna višina sredstev za socialnovarstvene programe na področju brezdomstva se je v zadnjih desetih letih podvojila (z dobrih dveh milijonov na dobre štiri milijone evrov letno). Sredstva države predstavljajo vedno višji delež skupnih sredstev za te programe. V letu 2022 so presegla polovico. Sredstva občin ostajajo stabilna, in sicer predstavljajo okvirno tretjino sredstev za delovanje teh programov. Nastanitveni programi (programi, ki uporabnikom nudijo ležišča) so regijsko dobro dostopni, saj so na voljo v vseh statističnih regijah, razen v posavski, primorsko-notranjski, zasavski in jugovzhodni Sloveniji. Drugi programi pa so na voljo predvsem v večjih regijskih središčih Slovenije (prav tam).

Kljub nekaterim pozitivnim trendom je splošna smer reform države blaginje zmanjševanje in omejevanje stroškov (Filipovič Hrast in Rakar, 2017, 2020), kar postavlja meje potencialnemu razvoju premalo razvitih področij, kot so politike in programi za brezdomstvo. Zakon o socialnem varstvu (2007)⁵⁰ omenja, da so krizne nastanitve na splošno in razvoj nastanitvev za brezdomce del nacionalnih programov na področju socialnega varstva in v Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020; kot cilji so določeni zmanjševanje revščine in povečanje socialne vključenosti ranljivih skupin. Tudi v zadnji Resoluciji o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030 (ReNPSV22–30, 2022) so podobno kot v predhodnih resolucijah navedeni na primer nastanitveni programi, ki naslavljajo različne ciljne skupine, od oseb z izkušnjo nasilja do oseb z dolgotrajnimi socialnimi stiskami in oseb, ki potrebujejo nastanitev. Tu se omenja, da poleg celovite, kontinuirane in intenzivne pomoči ta tip programov ponuja tudi nastanitev, saj poskuša slediti načelu Najprej stanovanje. Resolucija torej prepozna in izposta-

⁵⁰ Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16, 52/16 – ZPPreb-1, 15/17 – DZ, 29/17, 54/17, 21/18 – ZNOrg, 31/18 – ZOA-A, 28/19, 189/20 – ZFRO, 196/21 – ZDOsk, 82/23 in 84/23 – ZDOsk-1)

vlja, da je namestitev oziroma sorazmerno varno stanovanje navadno nujen pogoj, da si posameznik uredi tudi druga življenjska področja in na njih napreduje (glej ReNPSV22–30, 2022). Zdi se torej, da se tudi v političnih dokumentih vedno bolj prepozna pomen varne in trajne nastanitve, vendar pa so med vrstami programov navedeni materinski domovi, varne hiše in zatočišča, komune, terapevtske skupnosti, stanovanjske skupnosti, zavetišča in prenočišča, varne hiše za zasvojene ženske, zavetišča za uporabnike drog, bivalne skupnosti za invalide. Glede na navedeno se zdi, da je torej ostal večji poudarek na začasnih oblikah namestitve, ki jih ne moremo uvrstiti v princip stanovanjsko usmerjenih rešitev (angl. housing led) ali rešitev v smeri *Najprej stanovanje*. V Resoluciji (ReNPSV22–30) se na tem omenja kot ključne cilje do leta 2030 povečanje števila programov, ki ponujajo nastanitve, za okvirno 25 %, med katerimi so kot posebna ciljna skupina omenjeni brezdomci, pri čemer se poudarja razvoj novih oblik nastanitvenih programov in programov namestitvene podpore.

Hkrati pa je pandemija covid-19 razkrila pomanjkljivosti sistema, saj je pokazala na prostorsko problematiko in majhne prostorske standarde v začasnih nastanitvah za brezdomce (glej Filipovič Hrast in Hurtado Monarres, 2022). Analiza delovanja programov in storitev za brezdomce med pandemijo je pokazala na pomembne vire pomoči, in sicer so se izkazali v kriznih razmerah kot pomembni pomoč znotraj sektorja (med posameznimi akterji, ki delujejo v tem sektorju) in torej notranja povezanost pa tudi povezanost navzven, z drugimi akterji (predvsem občine in akterji na področju zdravstvenega varstva) (prav tam).

V okviru programov in storitev za brezdomce je tudi nekaj inovacij, ki so razvidne iz novih programov, kot so preventivni programi (preventiva deložacij), pa tudi iz razvoja programov, ki ponujajo stanovanjsko podporo in programe namestitev, povezane s pristopom *Najprej stanovanje*, ki pa vendarle ostajajo pobude majhnega obsega. Pri tem je pomembno omeniti, da evalvacija programov, ki delujejo v smeri *Najprej stanovanja* v okviru Kraljev ulice (Dekleva in Razpotnik, 2020), kažejo velik pomen celovitosti in fleksibilnosti podpore, ter napredovanje uporabnikov specifične nastanitvene podpore (angl. resettlement). »Za določen del populacije brezdomnih (do dve tretjini) sodelovanje v programu nastanitvene podpore pomeni korak ali več korakov naprej« (Dekleva in Razpotnik 2020: 162). Večina oseb, ki so v celoti končale program, se je potem nastanila v najemnem tržnem stanovanju (71 %), medtem ko je približno desetina uporabnikov predčasno zapustila program zaradi pridobitve neprofitnega stanovanja, bivalne enote ali prostora v domu za stare ljudi (prav tam). Vendar pa avtorja (prav tam) opozarjata na potrebo po več samostojnih nastanitvah, saj sobivanje ni primerno za osebe z večjo potrebo po podpori, ključno pa je seveda premajhno število kapacitet teh programov pa tudi stabilnih dolgotrajnih namestitev, kot so bivalne enote.

6.6 Zaključek

Podatki o družbenih problemih so orodje sodobnih držav blaginje in so tako instrumenti moči države (glej Marquardt, 2016; Drilling et al., 2020). Odsotnost zanimanja za podatke o brezdomstvu torej lahko kaže na to, da država ne želi poznati in nasloviti tega problema. Podatki o brezdomstvu so torej lahko oblika političnega orožja in vlade mogoče ne želijo natančnih podatkov, ki bi kazale na obseg te problematike ter probleme v delovanju socialnih, stanovanjskih in drugih sistemov v družbi (Pleace in Hermans, 2020). Kot opozarjajo raziskovalci (Drilling et al., 2020), lahko porast merjenja na lokalni ravni – t. i. mestnega štetja brezdomcev – tudi implicira, da naj se problematika spremlja in naslavlja izključno na lokalni ravni, kar razbremeni nacionalno raven potrebe po ukvarjanju s problematiko. Raziskave, ki omogočajo spremljanje obsega, značilnosti in trendov v brezdomstvu, so pomembne za razumevanje in celostno naslavljanje problematike. Poznavanje pojava namreč omogoča razvoj primernejših ukrepov v nacionalnih kontekstih, ponuja pa tudi možnost, da se problematika uvrsti na javno in politično agendo, kot kažejo primeri iz več evropskih držav (glej Lux, 2014; Hermans, 2017; Benjaminsen in Knutagård, 2016). Te raziskave so tudi ključnega pomena za predstavitev problema širši javnosti in odločevalcem ter so osnova oblikovanja politik na tem področju. Pomanjkanje informacij tako lahko predstavlja eno najpomembnejših pomanjkljivosti za razvoj (celovite) politike na področju naslavljanja brezdomstva. Zato je gotovo eno ključnih priporočil nujnost rednega zbiranja nacionalnih podatkov o brezdomstvu pri nas, ki mora upoštevati tako kompleksnost brezdomstva, torej različne oblike nastanitev, ki jih klasifikacija ETHOS uvršča v kategorije brezdomstva, pa tudi trende, trajanje in profil brezdomcev. Podobno so opozorili že Dekleva et al. (2010), da je potrebno redno spremljanje brezdomstva, od boljšega načina spremljanja uporabnikov različnih storitev pa tudi terenskega štetja. Kot so poudarili, bi bilo treba izvesti študijo brezdomstva v Sloveniji, s katero bi ugotavljali značilnosti populacije, razloge za brezdomstvo, prehode med posameznimi kategorijami, uporabo različnih organizacij pomoči, ovire za izhod iz brezdomstva ter potrebe brezdomcev. Podobno sta na ravni EU v svojih priporočilih opozorila na nujnost merjenja in spremljanja brezdomstva tudi Baptista in Marlier (2019). Pri tem je ključno uporabiti in izboljšati **metode merjenja pojava v Sloveniji na podlagi obstoječih baz podatkov (glej tretje poglavje) pa tudi razviti nove in mednarodno primerljive načine rednega periodičnega (npr. na tri leta) spremljanja obsega brezdomstva**. Pri tem je nujna uporaba enotne opredelitve brezdomstva, na kar opozarjata v svojih priporočilih tudi Baptista in Marlier (2019).

Nadalje, kot kažejo opisi številnih strategij po posameznih državah, je pomemben del pristopa k učinkovitemu naslavljanju brezdomstva **jasna in integrirana**

strategija, ki upošteva preventivo, podpira hitre izhode iz brezdomstva ter je usmerjena na stanovanjske rešitve (angl. housing led), upošteva pa tudi dodatne potrebe po podprtem prebivanju za posamezne skupine brezdomcev, kot kažejo usmeritve Najprej stanovanje. Tudi Baptista in Marlier (2019) priporočata razvijanje celostnih in celovitih strategij za naslavljanje brezdomstva in stanovanjske izključnosti, ki naj jih podpirajo močna politična in institucionalna zavezanost ter delitev odgovornosti. Strategije morajo temeljiti na skupni viziji brezdomstva (ki temelji na zanesljivem zbiranju podatkov) in sodelovanju, ki združuje vse zainteresirane strani ter zagotavljajo obsežno usklajevanje med različnimi akterji in sektorji.

O'Sullivan (2022) predstavi konceptualni model, ki pomaga sistematično identificirati ključne dimenzije upravljanja odzivov na področju brezdomstva ter razvoja ključnih ukrepov za naslavljanje brezdomstva v okviru posameznih strategij. Zadnje morajo obsegati **razvoj preventivnih aktivnosti**, ki obsegajo aktivnosti, kot so: preprečevanje deložacij, mediacija konfliktov, svetovanje ljudem z dolgovi, usmerjena finančna podpora, zakonska zaščita in ukrepi za vzdrževanje najemniškega razmerja. Pri preventivnih dejavnostih Fitzpatrick et al. (2021) ločijo med: 1) univerzalno preventivo v smislu splošne dostopnosti stanovanj ter različnih ukrepov zmanjševanja revščine; 2) začetno preventivo (angl. up-stream prevention), pri čemer je fokus na najranljivejših skupinah, kot sta preventivna dejavnost in pomoč pri iskanju namestitve osebam ob odhodu iz zaporov, rejništva, zavodov in drugih institucij; na zadnje so v slovenskem kontekstu opozorili že Dekleva et al. (2010); 3) krizna preventiva (angl. crisis prevention), ki zajema aktivnosti pomoči osebam, ki so v neposrednem tveganju brezdomstva, npr. zaradi neplačevanja, pri čemer se nudi pomoč pri odplačevanju dolgov, mediacijo, zagovorništvo itn.; 4) urgentna preventiva (angl. emergency prevention) zajema pomoč osebam, ko že izgubijo stanovanje (npr. ob deložaciji), da ne pristanejo na cesti in se jim nudi urgentno namestitev; 5) preventiva pred ponovitvami (angl. repeat prevention), ki nudi podporo osebam, ki imajo izkušnjo brezdomstva in imajo nastanitev pred ponovitvijo izkušnje brezdomstva, pri čemer gre pogosto za podporo osebam s kompleksnimi potrebami. Baptista in Marlier (2019) podobno v priporočilih poudarjata preventivne in podperne programe. Razvoj preventivnih strategij je torej osrednji del naslavljanja brezdomstva.

Nadalje se morajo **ukrepi integrirane strategije naslavljanja brezdomstva usmerjati na zmanjševanje časa trajanja brezdomstva**. Ukrepi naj se fokusirajo na čim hitrejšo ponovno varno in trajno nastanitev. Čeprav pomembno zmanjšujejo ulično brezdomstvo, so zavetišča in podobnečasne rešitve brezdomstva, ki so še vedno prevladujoč odziv na potrebe brezdomcev, neprimerne in ne naslavlajo problema dolgoročno ter so pogosto neprimerna (v smislu prostorskih standardov, zahtev, varnosti) ter tudi draga intervencija, zaradi česar je treba usmeriti aktivnosti v zmanjševanje teh oblik naslavljanja brezdomstva in zagotavljanja, da je njihova vloga v prehodu v stabilno nastanitev čim krajša (O'Sullivan, 2022). V okviru obstoječih

zavetišč pa je gotovo pomembno tudi upoštevati smernice in standarde, ki zagotavljajo čim večji občutek varnosti, zasebnosti in zagotavljanje zdravja, kar je še posebej izpostavila kot problematično pandemija covid-19 (glej Filipovič Hrast in Hurtado Monarres, 2022).

Ključna usmeritev politik mora biti na zagotavljanje primerne varne nastanitve – zadnje se lahko zagotovi v zasebnem najemnem sektorju ali javnem najemnem sektorju, a poudarek različnih raziskovalcev (Johnosen et al., 2011; O'Donnell, 2021 v O'Sullivan, 2022) je ravno na socialnem ali neprofitnem najemnem sektorju, ki kaže na največjo zaščito pred ponovnim brezdomstvom. Pomembni sta torej uvedba programov in rešitev, ki so 'stanovanjsko usmerjene' (housing led solutions), vključno s principom stanovanje najprej (Housing first). »Rešitve v smeri hitre nastanitve (angl. rapid rehousing) bi morale biti primaren odgovor na brezdomstvo, vloga zavetišč pa naj bo minimalna« (Baptista in Marlier, 2019: 21). Stanovanjske politike, usmerjene na razvoj dostopnega stanovanjskega sektorja, so torej ključen del strategij naslavljanja brezdomstva in razumejo stanovanje kot pravico posameznika, ne pa nekaj, kar se doseže na podlagi 'primernega' obnašanja (prav tam). Pri tem je ključna podpora tudi sistema socialnega varstva, ki mora zagotavljati zadostne dohodke za stanovanjske stroške in najemnine.

Nadalje je pomembno, da se upošteva potrebe in specifike posameznih skupin, kot so: družine z izkušnjo brezdomstva, matere samohranilke, osebe z težavami v duševnem zdravju, osebe z odvisnostmi, mladoletni itn., ter se razvija rešitve, ki ustrezajo posameznim skupinam, pri čemer pa se preseže ločeno reševanje po posamezni problematiki ali skupini, ki zdaj deli storitveni sektor in zaradi katerega posamezniki s kombiniranimi diagnozami in z značilnostmi lahko izpadejo iz posameznih sistemov. Kot poudarita Baptista in Marlier (2019), je potrebno čim večje sodelovanje med sistemi, npr. na področju nasilja v družini, in področjem brezdomstva.

Poleg implementacije ukrepov je seveda pomembna tudi **evalvacija njihove uspešnosti**. Ta mora biti osnovana na spremljanju trendov na področju brezdomstva ter s tem zaznavanju sprememb v profilu in potrebah oseb z izkušnjo brezdomstva na eni strani ter redni evalvaciji ponujenih rešitev in njihove uspešnosti pri omogočanju hitrih in stabilnih izhodov iz brezdomstva na drugi strani. Potrebna je torej redna evalvacija programov naslavljanja brezdomstva s poudarkom na izhodnih strategijah, ki pa je mogoča le ob predhodnem razvoju različnih oblik stalne in stabilne nastanitve za osebe z izkušnjo brezdomstva. Hkrati pa je pomembno povečati tudi finančno stabilnost in dolgoročnost uspešnih programov na področju brezdomstva.

V okviru razvoja politik je ključna tudi uporaba terminologije, ki brezdomcev ne postavlja v vlogo drugega, kot smo o tem podrobneje razpravljali v prvem in četrtem poglavju, pri čemer se vedno bolj uveljavlja kot izraz namesto brezdomci **osebe z izkušnjo brezdomstva**, torej je to le ena izmed njihovih izkušenj, nikakor pa ne celovita oznaka oseb, ki posameznika izvede na eno samo dimenzijo, kar implicira

uporaba besedne zveze brezdomec ali brezdomka. K temu lahko dodatno prispeva diskusija o brezdomstvu in pojavu, ki ima pomembne strukturne korenine in razloge, ki smo jih predstavili v tej monografiji, uporabi širšega koncepta razumevanja brezdomstva na podlagi tipologije ETHOS z upoštevanjem različnih negotovih nastanitev kot oblik brezdomstva in razumevanju raznolikosti te skupine v sociodemografskem smislu.

Literatura in viri

- Abbé Pierre Foundation in FEANTSA (2018). Third Overview of Housing Exclusion in Europe. Dostopno prek <https://www.feantsa.org/download/full-report-en-1029873431323901915.pdf> [11. 6. 2018].
- AHURI (2022). Examining the Scottish Government's national homelessness strategy - Ending homelessness together. Australian Housing and Urban Research Institute. Dostopno prek <https://www.ahuri.edu.au/analysis/brief/examining-scottish-governments-national-homelessness-strategy-ending-homelessness-together> [10. 1. 2023].
- Almond, G. A., Bingam Powell, G. in Mundt, R. J. (1993). *Comparative Politics: A Theoretical Framework*. Harper Collins College Publishers.
- Amore, K. (2013). Focusing on conceptual validity: a response. *European Journal of Homelessness* 7(2).
- Amore, K., Baker, M., in Howden-Chapman, P. (2011). The ETHOS definition and classification of homelessness: an analysis. *European Journal of Homelessness* 5(2).
- Anderson, I. in Serpa, R. (2013). The Right to Settled Accommodation for Homeless People in Scotland. *European Journal of Homelessness* 7(1): 13–39. Dostopno prek <https://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/22713/1/Anderson%20and%20Serpa%202013%20Right%20to%20settled%20accommodation%20in%20Scotland.pdf> [8. 8. 2023].
- Baptista, I., Benjaminsen, L., Pleace, N., in Busch-Geertsema, V. (2012). Counting homeless people in the 2011 housing and population census (EOH comparative studies on homelessness, No 2). Brussels: FEANTSA (EOH).
- Baptista, I. in Marlier, E. (2019). *Fighting Homelessness and Housing Exclusion in Europe. A Study of National Policies* (Brussels: European Social Policy Network ESPON).
- Belcher J. R. in Deforge B. R. (2012). Social Stigma and Homelessness: The Limits of Social Change. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 22(8): 929–946.
- Bence, R. in Udvarhelyi, E. (2013). The growing criminalization of homelessness in Hungary: A brief overview. *European Journal of Homelessness* 7(2): 133–143.
- Benjaminsen, L., Dhalman H., Dyb E., Knutgard M in Linden J. (2020). Measurement of homelessness in the nordic countries. *European Journal of Homelessness* 14(3): 149–170.
- Benjaminsen L. in Andrade S. B. (2015). Testing a Typology of Homelessness Across Welfare Regimes: Shelter Use in Denmark and the USA. *Housing Studies*, 30(6): 858–876.
- Benjaminsen, L. in Knutagård, M. (2016). Homelessness Research and Policy Development: Examples from the Nordic Countries. *European Journal of Homelessness* 10(3): 45–66.
- Bežovan, G. (2019). *ESPN Thematic Report on National strategies to fight homelessness and housing exclusion – Croatia*. European Commission. Dostopno prek <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21595&langId=en> [13. 7. 2023].
- Blekesaune, M. in Quadagno, J. (2003). Public attitudes toward welfare state policies. *European Sociological Review* 19(5): 415–427.
- Boljka, U. in Narat, T. (2016). *Aktivno državljanstvo mladostnikov*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo. Dostopno prek https://www.kpk-rs.si/kpk/wp-content/uploads/2018/04/Aktivno_drzavljanstvo_mladosnik.pdf [5. 9. 2022].

- Bretherton, J. in Mayock, P. (2021). *Women's Homelessness: European Evidence Review*. Brussels: FEANTSA.
- Browne Gott, H., Mackie, P. K. in England E. (2023). Housing rights, homelessness prevention and a paradox of bureaucracy? *Housing Studies* 38(2): 250–268. Dostopno prek <https://doi.org/10.1080/02673037.2021.1880000> [3. 9. 2023].
- Busch-Geertsema, V. (2010). Defining and measuring homelessness. *Homelessness research in Europe*. Dostopno prek <https://www.feantsaresearch.org/download/ch013303200488323787194.pdf> [17. 1. 2023].
- Busch-Geertsema, V. (2014). Housing first Europe—results of a European social experimentation project. *European Journal of Homelessness*, 8(1), 13–28.
- Busch-Geertsema, V., Benjaminsen, L., Filipovič Hrast, M., & Pleace, N. (2014). *Extent and Profile of Homelessness in European Member States. A statistical update (EOH comparative studies on homelessness 4)*. Brussels: FEANTSA (EOH).
- Busch-Geertsema, V. Culhane D. in Fitzpatrick S. (2016). Developing a global framework for conceptualising and measuring homelessness. *Habitat International* 55: 124–132. Dostopno prek <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2016.03.004> [11. 1. 2023].
- Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E. in Pleace, N. (2010). *Homelessness and Homeless Policies in Europe: Lessons from Research*. Brussels: FEANTSA.
- Caughey, D., O'Grady, T., in Warshaw, C. (2019). Policy Ideology in European Mass Publics, 1981–2016. *American Political Science Review* 113(3): 674–693.
- Clarke, A., Watts, B. in Parsell, C. (2019). Conditionality in the context of housing-led homelessness policy: Comparing Australia's Housing First agenda to Scotland's "rights-based" approach. *Australian Journal of Social Issues* 55(1): 88–100. doi: <https://doi.org/10.1002/ajs4.97>
- Cirman, A. (2006). Kako dosegljiva so stanovanja za slovska gospodinjstva? 55–70. V: Mancič, S. (ur.) in Cirman, A. (ur.). *Stanovanje v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Černič, M., Smolej Jež, S., Petrič, M., & Kobal Tomc, B. (2022). *Spremljanje izvajanja socialnovarstvenih programov v letu 2021 (Končno poročilo št. IRSSV 11/2021)*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Daly, M. (2019). *ESPN Thematic Report on National strategies to fight homelessness and housing exclusion-Ireland*. European Social Policy Network (ESPN). Dostopno prek <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21604&langId=en> [28. 7. 2023].
- Davin, B., Joutars, X. in Paraponaris, A. (2019). *If You Were Me: Proxy Respondents Biases in Population Health Surveys*.
- Dekleva, B., Filipovič Hrast, M., Nagode, M., Razpotnik, Š., in Smolej Jež, S. (2010). *Ocena obsega odkritega in skritega brezdomstva v Sloveniji: zaključno poročilo študije [Evaluation of the Extent of Hidden and Visible Homelessness in Slovenia]*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo, Fakulteta za družbene vede UL, Pedagoška fakulteta UL.
- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2007). *Brezdomstvo v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta v Ljubljani.
- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2011). *Ocenjevanje obsega brezdomstva v Sloveniji [Measuring the extent of homelessness in Slovenia]*. Ljubljana: *Socialna pedagogika* 15(4): 291–316.

- Dekleva, B. in Razpotnik, Š. (2015). Cestno brezdomstvo v Ljubljani [Street Homelessness in Ljubljana]. *Ljubljana: Socialna pedagogika* 19(3/4): 275–297.
- Dekleva B. in Razpotnik Š. (2020). Evalvacija desetih let izvajanja programa nastanitvene podpore pri društvu Kralji ulice. *Ljubljana: Socialna pedagogika* 24(3/4): 133–166.
- Department of Housing, Local Government and Heritage (2022). Homelessness. Dostopno prek <https://www.gov.ie/en/publication/76fb5-homelessness/> [2. 9. 2023].
- Dobson, R. (2011). Conditionality and Homelessness Services 'Practice Realities' in a Drop-in Centre. *Social Policy and Society* 10(4): 547–557.
- Dobson R. in McNeill J. (2011) Review article: Homelessness and Housing Support Services: Rationales and Policies under New Labour. *Social Policy and Society* 10(4): 581–589.
- Doherty, J., Busch-Geertsema, V., Karpuskiene, V., Korhonen, J., O'Sullivan, E., Sahlin, I., Petrillo, A., & Wagnanska, J. (2002). Homelessness and Exclusion: Regulating public space in European Cities. *Surveillance & Society*, 5(3): 290–314. doi: <https://doi.org/10.24908/ss.v5i3.3425>
- Drilling M., Dittmann, J., Ondrušová, D., Teller, N. in Mondelaers, N. (2020). Measuring Homelessness by City Counts – Experiences from European Cities. *European Journal of Homelessness* 14(3): 95–120.
- Dutka, J. (2022). The fight against homelessness: the approach of the czech republic in 2021. V: O'Sullivan (ur.). *National Strategies for Fighting Homelessness*, 27–29. FEANTSA. Dostopno prek https://www.feantsaresearch.org/public/user/Magazine/Spring_magazine_2022/FEA_001-22_magazine_spring_2022_v5.pdf [25. 7. 2023].
- Dyb, E., Benjaminsen, L., Knutgard, M. in Linden, J. (2021). Governing Through Definitions and Numbers: Analysis of the Nordic Homeless Registrations as Instruments of Governing Homelessness. *European Journal of Homelessness* 15(3): 187–199.
- Edgar, W., Harrison, M., Watson, P., & Busch-Geertsema, V. (2007) *Measurement of Homelessness at European Union Level*. Brussels: European Commission, DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.
- Edgar, B., Illsley B., Bush-Geertsma, V., Watson, P., in Harrison. P. (2009). *Mutual progress on homelessness through advancing and strengthening information systems. Final technical implementation report*. European commission. Employment, Social Affairs and Equal opportunities DG Dundee: University of Dundee.
- Edgar, B., in Meert, H. (2005), *Fourth Review of Statistics on Homelessness in Europe: Developing an Operational Definition of Homelessness*. Brussels: FEANTSA.
- Edgar, B in Meert, H. (2006). *Fifth review of statistics on homelessness in Europe*. Brussels: FEANTSA.
- Elsinga M. (2015). Changing Housing Systems and their Potential Impacts on Homelessness. *European Journal of Homelessness* 9(1): 15–35.
- ESS (2016): *Evropska družboslovna raziskava. Pregled in primerjava rezultatov: Slovensko javno mnenje 2014–2019*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Eurofound. (2023). *Unaffordable and inadequate housing in Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Comission. (2013). *Commision staff working document: Confronting Homelessness in the European Union; Accompanying the document Communication*

- from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Towards Social Investment for Growth and Cohesion – including implementing the European Social Fund 2014–2020. Brussels: SWD 42 final.
- European Commission (2017). Secretariat-General, European pillar of social rights – , Publications Office. Dostopno prek <https://data.europa.eu/doi/10.2792/95934> [14. 8. 2023].
- European Commission (2021). Lisbon Declaration on the European Platform on Combatting Homelessness. Dostopno prek <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=24120&langId=en> [5. 11. 2021].
- European Commission (2022). Governance, work programme and way forward for the european platform on combating homelessness. Dostopno prek <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=25258&langId=en> [4. 9. 2023].
- Eurostat (2020). EU SILC 2018 – Material deprivation, well being and housing difficulties. Assesment of implementation. Eurostat. Brussels: European Comission. Directorate F: Social statistics.
- Eurostat (2023a). Distribution of population by tenure status, type of household and income group - EU-SILC survey [ILC_LVHO02__custom_6903670] Dostopno prek <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> [17. 7. 2023].
- Eurostat (2023b). General government expenditure on social protection. Dostopno prek https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_social_protection,_2021,_%25_of_GDP.png [18. 7. 2023].
- Eurostat (2023c). Social protection database. Dostopno prek https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SPR_EXP_SUM__custom_6938474/default/table?lang=en [19. 7. 2023].
- Evropska komisija (2017). Evropski steber socialnih pravic. Bruselj, Göteborg: Evropska komisija.
- Evropska socialna listina (1961). Svet Evrope. Dostopno prek http://www.svetevrope.si/sl/dejavnosti/clovekove_pravice/evropska_socialna_listina/ [15. 7. 2023].
- Farrugia D. in Gerrard J. (2016) Academic Knowledge and Contemporary Poverty. *Sociology* 50(2): 267–284.
- FEANTSA. (2010). Končanje brezdomstva: priručnik za oblikovalce politike Dostopno prek ending_homelessness_manual_slovenian_final467734454859148809.pdf (feantsa.org) [15. 1. 2023].
- FEANTSA. (2017a). Ethos . European typology of homelessness and housing exclusion. Dostopno prek <https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf> [11. 1. 2023].
- FEANTSA. (2017b). Second overview of housing exclusion in Europe. Feansta. Fondation Abbe Pierre. Dostopno prek <https://www.feantsa.org/download/europe-and-homelessness-alarming-trends3178124453170261721.pdf> [9.2.2023].
- FEANTSA. (2022a). Seventh Overview of Housing Exclusion in Europe. Dostopno prek https://www.feantsa.org/public/user/Resources/reports/2022/Rapport_Europe_GB_2022_V3_Planches_Corrected.pdf [5. 8. 2023].

- FEANTSA. (2022b). Homelessness in Norway: The success of long-term housing-led strategies. Dostopno prek https://www.feantsa.org/public/user/Magazine/Spring_magazine_2022/Homelessness_in_Norway_-_The_Success_of_Long-Term_Housing-Led_Strategies.pdf [9. 8. 2023].
- Fehér B. in Teller N. (2016). An Emerging Research Strand: Housing Exclusion in Central and South East Europe. *European Journal of Homelessness* 10(3): 67–85.
- Filipovič Hrast, M. (2007). Stanovanjska ranljivost v Sloveniji: analiza na podlagi razširjene definicije brezdomstva. *Socialno delo* 46(4/5): 187–197.
- Filipovič Hrast, M. (2008). Media representations of homelessness and the link to (effective) policies: the case of Slovenia. *European journal of homelessness* 2: 115–137.
- Filipovič Hrast, M. (2009). Use of population register data for quantifying certain subgroups of homeless people Census 2011 in Slovenia. Mphasis report. Ljubljana: FDV.
- Filipovič Hrast, M. (2017). Stanovanjske razmere gospodinjstev z otroki: spremembe zadnjih 10 let. V: Črnak-Meglič, A. in Kobal Tomc, B. (ur.). *Položaj otrok v Sloveniji danes: situacijska analiza*. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo, 160–176.
- Filipovič Hrast, M. (2019) Challenges to development of policy on homelessness in Slovenia. *European journal of homelessness* 13(2): 111–130.
- Filipovič Hrast, M. in Hurtado Monarres, M. (2022). Homelessness services during the COVID-19 pandemic in Slovenia. V: Hlebec, V. in Rakar, T. (ur.). *Quality of life in COVID-19 pandemic : a kaleidoscope of challenges and responses of various population groups during the crisis*. Ljubljana: Faculty of Social Sciences, Založba FDV, str. 145–169, 220–221. ISBN 978-961-295-024-8. doi: 10.51936/9789612s950248.
- Filipovič Hrast, M. in Rakar, T. (2017). The Future of the Slovenian Welfare State and Challenges to Solidarity. V Taylor-Gooby, P., Leruth, B. in Chung, H. (ur.). *After Austerity: Welfare State Transformation in Europe after the Great Recession*, 115–135. Oxford: Oxford University Press.
- Filipovič Hrast, M. in Rakar, T. (2019). *Socialna politika danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Filipovič Hrast M. in Rakar T. (2020) Restructuring the Slovenian welfare system: between economic pressures and future challenges. V Blum, S., Kuhlmann, J. in Schubert, K. (ur.) *Routledge handbook of European welfare systems*. 2. izdaja. Routledge, Abingdon; New York, str. 483–501.
- Filipovič Hrast M. in Zimmermann, K. (2022). Deservingness and socio-economic cleavages. V Yerkes, M. A. & Bal, M. (ur.). *Solidarity and social justice in contemporary societies: an interdisciplinary approach to understanding inequalities*. Cham: Palgrave Macmillan, str. 127–136.
- Fitzpatrick, S. in Davies, L. (2021). The 'ideal' homelessness law: balancing 'rights centred' and 'professional-centred' social policy. *Journal of Social Welfare and Family Law* 43(2): 175–197. doi: <https://doi.org/10.1080/09649069.2021.1917712>.
- Fitzpatrick S. in Jones A. (2005). Pursuing social justice or social cohesion? Coercion in street homelessness policies in England. *Journal of Social Policy*, 34(3): 389–406.
- Fitzpatrick, S., Mackie, P., in J. Wood (2021). Advancing a Five-Stage Typology of Homelessness Prevention, *International Journal on Homelessness* 1(1): 79–97.

- Goossen, M. (2020). The gender gap in welfare state attitudes in Europe: The role of unpaid labour and family policy. *Journal of European Social Policy* 30 (4): 452–466.
- Gosme, L. (2014). Key steps towards a European Union homelessness policy. *Journal of European Social Policy* 24 (3): 289–299. DOI: 10.1177/0958928714525816.
- Gosme, L. in Anderson, I. (2015). International Learning as a Driver of Innovation in Local-Level Policy-Making: Achievements and Challenges from Peer Review of Local Homelessness Policies. *European Journal of Homelessness*, 9(1): 37–58.
- Gov.uk. (2022a). Rough Sleeping Accommodation Programme 2021–24: Prospectus and Guidance (Outside of Greater London). London: Department for Levelling Up, Housing and Communities. Dostopno prek https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1061330/RSAP_2021-24_Prospectus_2022.pdf [15. 8. 2023].
- Gov.uk. (2022b). Rough Sleeping Initiative: 2022 to 2025 funding allocations. London: Department for Levelling Up, Housing and Communities. Dostopno prek <https://www.gov.uk/government/publications/rough-sleeping-initiative-2022-to-2025-funding-allocations> [15. 8. 2023].
- Gov.uk. (2023). Single Homelessness Accommodation Programme: prospectus and guidance (outside of Greater London). Guidance. Dostopno prek <https://www.gov.uk/government/publications/single-homelessness-accommodation-programme/single-homelessness-accommodation-programme-prospectus-and-guidance-outside-of-greater-london> [17. 8. 2023].
- Speak, S. in Tipple, G. (2006). Perceptions, Persecution and Pity: The Limitations of Interventions for Homelessness in Developing Countries. *International Journal of Urban and Regional Research* 30(1): 172–188.
- Greve, B. (2015). *Welfare and the Welfare State: Present and Future*. New York: Routledge.
- Hafner Fink, M., Kurdiija, S., Uhan, S., Filipovič Hrast, M. in Petrovčič, A. (2023). Slovensko javno mnenje 2022/1: Ogledalo javnega mnenja, raziskava o družini in spolnih vlogah (ISSP 2022), brezdomci, uporaba interneta [Podatkovna datoteka]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov. ADP - IDNo: SJM221. https://doi.org/10.17898/ADP_SJM221_V1
- Hafner Fink, M., Broder, Ž., Doušak, M., et al. (2022). Slovensko javno mnenje 2022/1 – Poročilo o izvedbi raziskave in sumarni pregled rezultatov. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Hegedus, J. (2013). Housing privatization and restitution. V: Hegedus, J., Lux, M. in Teller, N. (ur.). *Social housing in transition countries*. London: Routledge. 33–50.
- Hermans, K. (2017). A Flemish Strategy to Combat Homelessness. *European Journal of Homelessness* 11(2): 135–145.
- Hobden, K. L., Tompsett, C. J., Fales, A. K. in Toro, P. A. (2007). Comparing Public Opinion and Prevalence of Homelessness in Canada to the United States. V: *Canadian Journal of Urban Research*, 16(1): posebna izdaja 76–92.
- Höfler, K. and Bojnec, Š. (2013). Kvalitativna analiza vzrokov in posledic brezdomstva [Qualitative analysis of reasons and consequences of homelessness]. *Socialno delo*, 52(4), 261–272.

- Houard, N. (2011). The French Homelessness Strategy: Reforming Temporary Accommodation, and Access to Housing to deliver 'Housing First': Continuum or Clean Break? *European Journal of Homelessness* 5(2): 83–98. Dostopno prek <https://www.feantsaresearch.org/download/policy-review-1-28653798795505705338.pdf> [23. 8. 2023].
- Inglehart, R., Haerper, C., Moreno, A. et al. (ur.). (2014). *World Values Survey: Round Six - Country-Pooled Datafile*. Madrid: JD Systems Institute. Dostopno prek <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp> [6. 3. 2023].
- Intihar, S. (2021). Brezdomci preganjani bolj kot kdaj prej. Dostopno prek <https://www.delo.si/novice/slovenija/brezdomci-preganjani-bolj-kot-kdaj-prej/> [16. 7. 2021].
- Jacobs, K., Kemeny, J. in Manzi, T. (2003). Power, Discursive Space and Institutional Practices in the Construction of Housing Problems. *Housing Studies* 18(4): 429–446.
- Johnsen, S., Fitzpatrick, S. in Watts, B. (2018). Homelessness and social control: a typology. *Housing Studies* 33(2). doi: 10.1080/02673037.2017.1421912
- Jones, L. (2020). Everything You Need To Know About Homelessness In Norway. The Borgen Project. Dostopno prek <https://borgenproject.org/homelessness-in-norway/> [3. 8. 2023].
- Kaakinen, J. in Turenen, S. (2021). Finnish but not yet Finished – Success and Challenges of Housing First in Finland. *European Journal of Homelessness* 15(3): 45–48.
- Kenna, P. (2018). *Loss of homes and eviction across Europe: a comparative legal and policy extermination*. Cheltenham; Northampton: E. Elgar.
- Kolarič, Z., Kopač, A. in Rakar T. (2009). The Slovene Welfare System: Gradual Reform Instead of Shock Treatment. V: Schubert, K., Hegelich, S. in Bazant, U. (ur.). *The Handbook of European Welfare Systems*. Routledge, New York, 444–461.
- Kolarič, Z., Kopač, A. in Rakar, T. (2011). Welfare states in transition : the development of the welfare system in Slovenia. V: Dehnert S. in Stambolieva, M. (ur.). *Welfare states in transition: 20 years after the Yugoslav welfare model*. Friedrich Ebert Foundation, Sofia, 288–309.
- Kovač, N. in Smolej Jež, S. (2023). Spremljanje socialnovarstvenih programov: poročilo o izvajanju programov v letu 2022. Ljubljana: IRSSV.
- Košan, H. in Dekleva, B. (2015). Končno poročilo o izvedbi terenske akcije "Tisti, ki hodite mimo ... in tisti, ki ostajamo na ulici." Dostopno prek <https://www.kraljiulice.org/wp-content/uploads/2023/04/hana-kosan-in-bojan-dekleva-2015-koncno-porocilo-o-izvedbi-terenske-akcije-tisti-ki-hodite-mimo-in-tisti-ki-ostajamo-na-ulici.pdf> [12. 9. 2018].
- Lavrič, M., Deželan, T., Klanjšek, R., Lahe, D., Naterer, A., Radovan, M., Rutar, T., Sardoč, M., Uršič, M., Majce, M., Cupar, T., Matjašič, M., Nacevski K., Vombergar, N. in J. Prešeren (2021). *Mladina 2020. Položaj mladih v Sloveniji*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba; Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.
- Larsen, C. A., Frederiksen, M. in Nielsen, M. (2018). European welfare nationalism: a democratic forum study in five countries. V: Taylor-Gooby, P. in Leruth, B. (ur.). *Attitudes, Aspirations and Welfare: Social Policy Directions in Uncertain Times*. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 63–93.
- Leanen T. in Roosma F. (2022). Who should get what and why? Insights from welfare deservingness theory. V: Yerkes, M. A. in Bal, M. (ur.). *Solidarity and Social Justice in Contemporary European Societies*. Springer.

- Lee, B. A., Tyler, K. A. in Wright, J. D. (2010). The New Homelessness Revised Annual Revision Sociol. 36: 501–521. doi: 10.1146/annurev-soc-070308-1 15940.
- Legros, M. (2019). National strategies to fight homelessness and housing exclusion. France. European Social Policy Network (ESPN). Dostopno prek <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21601&langId=en> [6. 8. 2023].
- Link, B. G., Susser, E., Stueve, A., Phelan, J., Moore, R. in Struening, E. (1994). Lifetime and five-year prevalence of homelessness in the United States. *American Journal of Public Health* 84(12):1907–1912.
- Lizbonska strategija. (2000). European Parliament. Dostopno prek https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL-EMPL_ET%282010%29440285 [7. 8. 2023].
- Loison-Leruste, M. in Quilgars D. (2009). Increasing Access to Housing: Implementing the Right to Housing in England and France. *European Journal of Homelessness* 3: 75–100.
- Lozej, M. (2017). Po nekaterih ocenah je v Sloveniji med 3000 in 6700 brezdomcev. Statistical Office of RS (SURS). Posebna objava.
- Lux, M. (2014). Milestones in the Development and Implementation of a Governmental Strategy on Homelessness in the Czech Republic. *European Journal of Homelessness* 8(2): 95–118. Dostopno prek <https://www.feantsaresearch.org/download/policy-review-1-38036330089881622434.pdf> [2. 2. 2023].
- Marquardt, N. (2016). Counting the Countless: Statistics on Homelessness and the Spatial Ontology of Political Numbers. *Environment and Planning D: Society and Space* 34(2): 301–318. doi <https://doi.org/10.1177/0263775815611421>.
- Mandič, S., Filipovič Hrast, M., Mrzel, M. in Rozman, T. (2012). Kako izboljšati ponudbo najemnih stanovanj v mestni občini Ljubljana: končno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za preučevanje družbene blaginje.
- Mayock, P. (2016). *Women's homelessness in Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- Miheljak, V. (2002). Mladi kot subjekt in objekt politike: Politična socializacija in politična kultura slovenske mladine na prelomu stoletja. V: Miheljak, V. (ur.). *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, 105–164. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Založba Aristej.
- Neuman, W. L. (2007). *Basics of Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. 2. izdaja, Allyn and Bacon, Boston.
- OECD. (2021). National strategies for combating homelessness. OECD Directorate of Employment, Labour and Social Affairs - Social Policy Division. Dostopno prek <https://www.oecd.org/els/family/HC3-2-Homeless-strategies.pdf> [10. 1. 2023].
- O'Sullivan, E. (2016). Ending Homelessness in Ireland: Ambition, Adversity, Adaptation? *European Journal of Homelessness*, 10(2): 11–39.
- O'Sullivan, E. (2020). *Reimagining homelessness: a blueprint for policy and practice*. Bristol: Bristol University Press.
- O'Sullivan E., Pleace, N., Busch-Geertsema, V. in Filipovič Hrast, M. (2020). Distorting Tendencies in Understanding Homelessness in Europe. *European Journal of Homelessness* 14(3): 109–135.
- O'Sullivan, E. Pleace, N., Busch-Geertsema, V. in Filipovič Hrast, M. (v tisku) *Researching Homelessness: Implications for Policy and Practice*. V Culhane, D., Fitzpatrick, S.,

- Johnson, G., Metraux S. in O'Sullivan, E. (ur.). *Handbook of Homelessness Research*. Edward Elgar Publishing Ltd.
- Parsons, W. (1999): *Public Policy; An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*. Cheltenham: Edward Elgar, UK.
- Petit, J., Loubiere, S., Tinland, A., Vargas-Moniz, M., Spinnewijn, F., Manning, R., et al. (2019). European public perceptions of homelessness: A knowledge, attitudes and practices survey. *PLoS ONE* 14(9): 1–16. doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221896>.
- Petit J. M., Loubiere S., Vargas-Moniz M. J., Tinland, A., Spinnewijn, F., Greenwood, R. M. et al. (2018). Knowledge, attitudes, and practices about homelessness and willingness-to-pay for housing—first across 8 European countries: a survey protocol. *Arch Public Health*, 76: 71. doi: 10.1186/s13690-018-0317-x.
- Pleace, N. (2016). Excluded by Definition: The Under-representation of Women in European Homelessness Statistics, 105–125. V: Mayock P. in Bretherton, J. (ur.). *Women's Homelessness in Europe*. Palgrave Macmillan, London.
- Pleace, N. (2017). The Action Plan for Preventing Homelessness in Finland 2016-2019: The Culmination of an Integrated Strategy to End Homelessness? *European Journal of Homelessness* 11(2): 95–115.
- Pleace, N., Baptista, I., Benjaminsen, L. in Busch-Geertsema, V. (2018). Homelessness Services in Europe. Brussels: FEANTSA. Dostopno prek [https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/Feantsa-Studies_08_v02\[1\].pdf](https://www.feantsaresearch.org/public/user/Observatory/Feantsa-Studies_08_v02[1].pdf) [7. 8. 2023].
- Pleace, N., Baptista, I. in Knutagård, M. (2019). Housing First in Europe: An overview of implementation, strategy and fidelity. Housing First Europe Hub, Brussels and Helsinki.
- Pleace N. in Herman K. (2020). Counting All Homelessness in Europe: The Case for Ending Separate Enumeration of 'Hidden Homelessness'. *European Journal of Homelessness* 14(3): 43–69.
- Pleace, N., O'Sullivan, E. in Johnson, G. (2022). Making Home or Making Do: A Critical Look at Homemaking without a Home. *Housing Studies* 37(2): 315–331.
- Razpotnik, Š. (2010). Smernice in predlogi za oblikovanje politik na področju brezdomstva. V: Dekleva B. in Razpotnik, Š. (ur.). *Konferenca o socialni izključenosti, revščini in brezdomstvu. Razvoj predloga nacionalne strategije na področju brezdomstva*, 64–71. Ljubljana: Pedagoška fakulteta in Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice.
- Razpotnik, Š. in Dekleva, B. (2009). Homelessness and the accessibility of the health care system. *Socialna pedagogika* 13(2), 111–130.
- Razpotnik, Š. in Dekleva, B. (2013). Na cesti – brezdomci o sebi in drugi o njih. Pedagoška fakulteta.
- ReNPSV22–30 (2022). Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2022–2030 (Uradni list RS, št. 49/22). Dostopno prek <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO137> [8. 1. 2023].
- ReNSP (2015). Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025. (Uradni list RS, št. 92/15). Dostopno prek <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO114> [28. 8. 2023].

- Rode, N., Rihter, L., in Kopal Tomc, B. (2006). Vrednotenje programov v socialnem varstvu: model in postopek izvedbe. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Inštitut RS za socialno varstvo.
- Roosma, F., Van Oorschot, W. in Gelissen, J. (2014). The preferred role and perceived performance of the welfare state: European welfare attitudes from a multidimensional perspective. *Social Science Research* 44: 200–210.
- Rus, V. in Toš, N. (2005) Vrednote Slovencev in Evropejcev. Ljubljana: Faculty of Social Sciences.
- Schubert, K., de Villota P., in Kuhlmann, J. (ur.). (2016). Challenges to European Welfare systems. Springer Publishing.
- Sendi R. (2007) Stanovanjska reforma: pričakovanja, potrebe in realizacija (Housing Reforms: Expectations, Needs and Realisation) Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Sirovátko, T., Jahoda, R. in Malý, I. (2019). ESPN Thematic Report on National strategies to fight homelessness and housing exclusion-Czech Republic. European Social Policy Network (ESPN). Dostopno prek <https://ec.europa.eu/social/BllobServlet?docId=21597&clangId=en> [3. 8. 2023].
- SJM. (2022). Slovensko javno mnenje 2022/1. Baza podatkov. Ljubljana: Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Smolej Jež, S. in Narat, T. (2022). Uporabnost obstoječih podatkovnih zbirk o brezdomnih osebah za oblikovanje politik na tem področju. *Socialno delo* 61(4): 285–299.
- Speak, S. in Tipple, G. (2006). Perceptions, Persecution and Pity: The Limitations of Interventions for Homelessness in Developing Countries. *International Journal of Urban and Regional Research* 30: 172–88.
- Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948). Generalna skupščina Združenih Narodov, z resolucija št. 217 A (III). Dostopno prek https://scnr.si/sl/wp-content/uploads/2009/06/splosna_deklaracija_clovekovih_pravic.pdf [7. 8. 2023].
- Stephens, M. in Fitzpatrick, S. (2007). Welfare Regimes, Housing Systems and Homelessness: How are they Linked? *European Journal of Homelessness* 1: 201–212.
- Stephens, M., Lux, M. in Sunega, P. (2015). Post-socialist Housing Systems in Europe: Housing Welfare Regimes by Default? *Housing Studies* 30(8): 1210–1234.
- STA. (2009). “Naraščanje števila brezdomcev odraz družbenega trenda.” *Siol*. Dostopno prek <https://siol.net/novice/slovenija/narascanje-stevila-brezdomcev-odraz-druzbenega-trenda-203462> [16. 7. 2021].
- Strategija Evropa (2020). Evropska komisija. Dostopno prek https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SL_ACT_part1_v1.pdf
- Stanovanjski sklad RS. (2017). Letno poročilo 2017. Ljubljana: Stanovanjski sklad RS.
- Stanovanjski sklad RS. (2022). Letno poročilo 2022. Ljubljana: Stanovanjski sklad RS.
- Statistični urad Republike Slovenije. (2017). Mednarodni dan brezdomcev. Dostopno prek <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6991> [12. 10. 2021].
- SURS. (2022). Si Stat. Prebivalci po tipu naselja. Dostopno prek <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/0861002S.px> [15. 1. 2023].

- Svallfors, S. (2010). Public Attitudes. V: F.G. Castles, F. G., Leibfried, S., Lewis, J., Obinger, H. in Pierson, C. (ur.). *The Oxford Handbook of The Welfare State*, 241–251. Oxford: Oxford University Press.
- Svallfors, S. (2012). Welfare attitudes in Europe: Topline Results from Round 4 of the European Social Survey. ESS Topline Results Series, 2. izdaja. Dostopno prek http://europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/ESS4_toplines_issue_2_welfare_attitudes_in_europe.pdf [23. 5. 2023].
- Taylor, O., Loubiere, S., Tinland, A., et al. (2019). Lifetime, 5-year and past-year prevalence of homelessness in Europe: a cross-national survey in eight European nations. *BMJ Open*. doi:10.1136/bmjopen-2019-033237.
- Taylor, O., Loubiere S, Auquier P. (2020). Homelessness, Housing First, and the Right to Housing—Confronting Right and Reality. *Human Rights Review* 21: 373–389 doi: <https://doi.org/10.1007/s12142-020-00598-7>.
- Taylor-Gooby, P. in Leruth, B. (2018). *Attitudes, Aspirations and Welfare: Social Policy Directions in Uncertain Times*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Taylor-Gooby, P., Leruth, B. in Ching, H. (ur.). (2017). *After Austerity: Welfare State Transformation in Europe after the Great Recession*. Oxford: Oxford University Press.
- The Bergen Project. (2020). Everything you need to know about homelessness in Norway. Dostopno prek <https://bergenproject.org/homelessness-in-norway/> [18. 8. 2023].
- Toft, A. (2014). Contesting the deviant other: discursive strategies for the production of homeless subjectivities. *Discourse and society* 25(6): 783–809.
- Toro, P. A., Tompsett, C. J., Lombardo, S., et al. (2007). Homelessness in Europe and United States: a comparison of prevalence and public opinion. *Journal of Social Issues*, 63(3): 505–524.
- Tosi, A. (2005). *Defining Homelessness: Between Theoretical Attitudes and Social Construction*. Draft paper. SFI Seminar, Copenhagen.
- Tosics, I. in Hegedus, J. (2003). Housing in south-eastern Europe. V: Lowe, S. in Tsenkova, S. (ur.). *Housing change in eastern and central Europe* 21–45. Aldershot: Ashgate.
- Tsai, J., Lee, C., Shen, J., Southwick, S. M. in Pietrzak, R. (2019). Public exposure and attitudes about homelessness. *Journal of Community Psychology* 47(1): 76–92.
- Tsemberis, S., Gulcur, L., in Nakae, M. (2004). Housing First, Consumer Choice, and Harm Reduction for Homeless Individuals With a Dual Diagnosis. *American Journal of Public Health* 94(4): 651–656.
- Ule, M. (2002). Mladina: Fenomen dvajsetega stoletja. V: Miheljak, V. (ur.). *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, 9–37. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Založba Aristej.
- Van Heerden, S.C., Proietti, P. in Iodice, S. (2022). Homelessness in EU cities and towns before and during the Covid-19 pandemic. Main challenges and ways forward. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-76-53233-0, doi:10.2760/223202.
- Van Oorschot, W. (2000). Who Should Get What, and Why? On Deservingness Criteria and the Conditionality of Solidarity Among the Public. *Policy & Politics: Studies of local government and its services* 28(1): 33–48.

- Van Oorschot, W. (2006): Making the difference in social Europe: deservingness perceptions among citizens of European welfare states. *Journal of European Social Policy* 16(1): 23–42.
- Van Oorschot W. in Roosma F. (2017) The Social Legitimacy of Targeted Welfare and Welfare Deservingness. V: Van Oorschot, W., Roosma, F., Meuleman, B. in Reeskens, T. (ur.). *The social legitimacy of targeted welfare: Attitudes to welfare deservingness*. Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham, Gloucestershire, Northampton, Massachusetts.
- Van Oorschot, W., Roosma, F., Meuleman B. in Reeskens, T. (ur.). (2017). *The social legitimacy of targeted welfare: Attitudes to welfare deservingness*. Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham, Gloucestershire, Northampton, Massachusetts.
- Wells, K. (2019). The Right to Housing. *Political Studies* 67(2): 406–421.
- Yates, B. T. (1996). *Analysing costs, procedures, processes, and outcomes in human services, applied social research methods series*. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Žnidaršič, E. in Miklič, E. (2022). *Registrski popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj. Metodološko pojasnilo*. Ljubljana: SURS.

Stvarno in imensko kazalo

- Anketa, 8–10, 17, 27, 28, 32, 35, 43–45, 47–49, 51, 52, 55, 56, 59, 152
- Baptista, I., 30, 136, 137, 138, 139, 148, 156–158
- Benjaminsen, L., 18, 22, 28, 86, 133, 134, 156
- Bivalne enote, 38, 40–43, 52, 61, 62, 93, 152, 155
- Brezdomec, 22, 77, 88, 102–104, 107, 159
- Brezposelen/-ni, 96–104, 107, 112, 115, 116, 123–128
- BSP, 71, 72, 79, 81
- Busch-Geertsema, V, 8, 24–30, 43, 133, 147
- Center za socialno delo, 28, 31, 35, 36, 38, 42, 61, 65, 71, 78–80, 94
- Cirman, A, 49
- Definicija, 7, 8, 17, 18, 20, 22,–24, 35, 65, 79, 81, 111,
- Dekleva, B., 8, 9, 17, 18, 21, 31, 35, 65, 155, 156, 157
- Deložacija, 10, 13, 19, 21, 22, 47–51, 53, 55, 56, 62, 71, 72, 74, 78–81, 104, 143, 149, 151, 154, 155, 157
- Država blaginje, 22, 85–89, 103, 108, 111–113, 115, 122, 129, 130, 133–135, 152–154
- Edgar, B., 8, 18, 23, 24, 27, 28, 79, 89,
- ETHOS, 8–10, 18, 23, 24, 31, 32, 35, 37, 47, 48, 62, 66, 68–72, 74, 156, 159
- Eurofound, 148, 150
- Eurostat, 44, 151, 153
- Evalvacija, 10, 11, 27, 65, 67, 69, 70, 75–78, 80, 155, 158
- FEANTSA, 18, 20, 24, 35, 81, 133, 140, 143, 144
- Filipovič Hrast, M., 17, 18, 49, 79, 85, 96, 111, 151, 154, 155, 158
- Fitzpatrick, S., 24, 86., 134, 141, 142, 157
- Fokusna skupina, 11, 88, 94, 102, 103, 107
- Housing First, 140, 145, 149, 158
- Identiteta, 87, 114, 121
- Informacijski sistem, 65, 71, 72, 81
- IRSSV (Inštitut RS za socialno varstvo), 32, 67–69, 71, 75, 80
- Izdatki, 153, 154
- Izobrazba, 38, 42, 58, 60, 61, 76, 88, 90–96, 100, 112, 120
- Lastniško stanovanje, 18, 21
- Mandič, S, 151
- MDDSZ (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti), 10, 65, 67–73, 79, 80
- Meert, H., 8, 18, 89
- Merjenje, 7–10, 15, 17–19, 25, 27–32, 35, 47, 52, 62, 133, 134, 148, 156
- Metodologija, 45, 88, 133
- Mladi, 8, 11, 13, 29, 60, 95, 106, 109, 111, 112–123, 125, 127, 129, 130, 140, 143
- Najprej stanovanje, 12, 13, 106, 140, 143, 145–150, 154, 155, 157
- Narat, T., 66, 111
- Nastanitvena podpora, 69, 76, 154, 155
- Negotova nastanitev, 19, 23, 25, 26, 37, 69, 159
- Neprimerno stanovanje, 19, 22
- Neprofitna najemna stanovanja, 93, 142, 152
- Nevladne organizacije, 28, 85, 89, 93–95, 105, 143, 150
- O'Sullivan, E., 17, 18, 29, 50, 85, 86, 133, 134, 148, 151, 157, 158
- Občina, 13, 36, 45, 67, 85, 93, 95, 143, 145, 149, 150–155
- Obseg brezdomstva, 7–9, 12, 21, 27–35, 37, 39, 41–62, 65, 79, 81, 91, 92, 152, 156
- Odgovornost, 11, 13, 87,–89, 93–101, 103, 107, 108, 111, 115–117, 124–128, 137, 143, 144, 145, 157
- Opredelitev, 7, 8, 11, 12, 15, 17, 32, 35, 37, 45, 51, 71, 85, 112, 133, 134, 141, 156

- Oseba, z izkušnjo brezdomstva, 10, 11, 13, 17, 31, 35, 44, 48–50, 55, 70, 71, 142, 144, 154, 158
- Petit, J., 88., 89, 102, 106, 107
- Pleace, N., 17, 18, 22, 30, 86, 133, 134, 145, 146–153, 156
- Pogojevanje, 89, 103, 121, 147
- Politična kultura, 11, 12, 111, 113, 121, 122, 123, 126–130
- Pomoč, 9–12, 27, 32, 45, 48, 49, 56, 61, 72, 74, 79, 80, 81, 85, 86–93, 96–108, 112–130, 135, 137, 140, 142–147, 154, 155, 157
- Popis prebivalstva, 31, 35
- Potreba, 13, 20, 27, 37, 45, 71, 81, 87, 94, 96, 102, 103, 106, 107, 112, 13, 137, 139–144, 147, 150, 152, 154–158
- Preventiva, 13, 81, 136, 137, 155, 157
- Razlog za brezdomstvo, 89–92, 96, 104, 107, 116, 117, 133, 156
- Rakar, T., 85, 111, 154
- Razpotnik, Š., 9, 14, 17, 18, 31, 35, 65, 81, 155
- Sendi R., 133, 151
- Smolej Jež, S., 66, 154
- Socialna politika, 11, 31, 85, 87, 90
- Socialna zaščita, 111, 136, 153
- Socialnovarstveni program, 10, 65, 67–80
- Stališča, 11, 12, 14, 65, 85–88, 93, 94, 97, 107–109, 111–119, 121, 123, 125, 127, 129, 130
- Stanovanjski sklad RS, 141, 151, 152
- Statistični urad RS, 31, 35, 36, 61, 62
- Stephens, M., 85, 86, 134, 151
- Storitve za brezdomce, 27, 28, 35, 43, 60, 62, 139, 146, 150, 155
- Strategija, 12, 13, 81, 131, 133, 135–139, 141–145, 147, 149, 151, 153, 155, 157, 158, 159
- Tsemberis, S., 147
- Uporabniki, 28, 29, 32, 35, 43, 55, 62, 65, 67–81, 146, 147, 149, 151, 154–156
- Van Oorschot, W., 87, 96, 103, 111–113, 121, 130
- Varna hiša, 19, 20, 26, 74, 75, 155
- Začasno prebivališče, 19, 31, 36, 37, 39, 42, 61, 144
- Zaslужnost, 11, 12, 83, 85–89, 91, 93, 95–97, 99, 101–107, 111–118, 120–123, 125–130
- Zatočišče za žrtve nasilja, 68, 74, 75
- Zavetišče (za brezdomce), 18–20, 24, 25, 27, 47, 55, 93, 150
- Zbirke podatkov, 10, 65–68, 73, 79, 80

O avtoricah

Dr. Maša Filipovič Hrast je izredna profesorica sociologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njeno raziskovalno delo zajema področja, kot so: spremembe države blaginje, socialne politike in stanovanjske politike ter kakovost življenja ranljivih družbenih skupin, npr. oseb z izkušnjo brezdomstva.

Dr. Tatjana Rakar je izredna profesorica sociologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se ukvarja s socialno in z družinsko politiko, z razvojem civilnodružbenih organizacij in socialnega podjetništva.

Mag. Simona Smolej Jež je razvojna sodelavka na Inštitutu Republike Slovenije za socialno varstvo. V fokusu njenega raziskovanja so skupnostne oblike skrbi za ranljive skupine prebivalstva, socialno in invalidsko varstvo ter različni vidiki revščine in socialne izključenosti.

Dr. Tamara Narat je kot raziskovalka zaposlena na Inštitutu RS za socialno delo. Raziskovalno se ukvarja s kakovostjo življenja otrok in mladine, participacijo in z revščino otrok.

Mag. Miriam Hurtado Monarres je raziskovalka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njeno raziskovalno delo zajema področja starejših ljudi, države blaginje in socialne politike.

Zahvala

Zahvaljujemo se Javni agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije za financiranje projekta. Za izvedbo ankete v okviru SJM 2022/1 se zahvaljujemo Centru za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani ter Agenciji Aragon za izvedbo fokusnih skupin. Za pomoč pri analizi podatkov iz ankete SJM 2022/1 se zahvaljujemo Maji Škafar. Zahvaljujemo se recenzentom za poglobljeno branje in koristne napotke, ki so pripomogli k izboljšanju monografije.

Knjižna zbirka *OST osrednje sociološke teme*:

1. Družboslovno raziskovanje, Charles C. Ragin (2007)
2. Družbena kohezija in soheska v pozni moderni, M. Filipovič (2007)
3. Protiurbanost kot način življenja, M. Uršič, M. Hočevar (2007)
4. Delo in družina: S partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja, A. Kanjuo Mrčela, N. Černigoj Sadar (ur.) (2007)
5. Premikanje meja možnega: družboslovna študija o ekstremnih športih, M. Kavčič (2008)
6. Lokalni odzivi na globalne izzive: kulturni okvir preobrazbe Barcelone in Seula, B. Križnik (2009)
7. Umazano delo med stigmatom in ponosom: plačane gospodinjske delavke v Sloveniji, Z. Šadl (2009)
8. Samo da bo denar in zdravje: življenje starih revnih ljudi, V. Hlebec, M. Kavčič, M. Filipovič Hrast, A. Vezovnik, M. Trbanc (2010)
9. Blaginja pod pritiski demografskih sprememb, S. Mandič, M. Filipovič Hrast (ur.) (2011)
10. Jumbomanija: sociološka in oblikovalska kritika veleplakato, A. Kramberger in E. Djukić (2011)
11. Kristusove neveste: žensko redovništvo na Slovenskem v 20. stoletju, S. Bezjak (2011)
12. Telo, umetnost in družba, T. Krpič (2011)
13. Sociologija diplomacije, M. Jazbec (ur.) (2012)
14. Sociologija in seksizem, M. Jogan (2014)
15. Razpotja in prelomi: spremembe na področju menedžmenta človeških virov v Sloveniji, A. Kohont in M. Stanojevič (ur.) (2017)
16. (Ne)dostojno delo: Prekarizacija standardnega in nestandardnega zaposlovanja v Sloveniji, M. Stanojevič in S. Furlan (ur.) (2018)
17. Intimni življenjski stili študentov in študentk v Sloveniji, I. Bernik, T. Kogovšek, R. Kuhar, A. Švab (2018)
18. Sociološke osti: od božiča do velike noči, M. Smrke (2018)
19. Evropske trajnostne soheske, P. Medved (2018)
20. Socialna politika danes in jutri, M. Filipovič Hrast, T. Rakar (2019)
21. Menedžment talentov, A. Kohont (ur.) (2019)
22. Digitalni begunci. Transformacije migracijskih poti ali ko pametni telefon nadomesti kovček, S. Zavrtnik, S. Cukut Krilić (2020)
23. Osnove demografije in demografski razvoj Slovenije, M. V. Šircelj (2020)
24. Družbena alternativa in entropija, A. Kirn (2020)
25. Blaginja v skupnosti: razvojni vidiki in inovacije, M. Filipovič Hrast in V. Hlebec (ur.) (2020)
26. Spol in jezik, J. Mikić (2021)
27. Quality of life in COVID-19 pandemic, V. Hlebec and T. Rakar (ur.) (2022)
28. Na dvorišču poganov. Katoliška cerkev in družbeno zlo, M. Jogan (2023)

Brezdomstvo v Sloveniji: stanje in pogledi ljudi govori o izjemno relevantni in kompleksni tematiki. Relevantni zato, ker se zdi, da ob naraščajočih neenakostih v marsikateri družbi ter ponavljajočih se različnih krizah, od finančnih do družbenih in podnebnih, narašča tudi ranljivost za brezdomstvo ter tudi njegova dejanska pojavnost. Kompleksna zato, ker pokaže, kako kompleksna in zapletena je tematika po vsebinski in metodološko-empirični strani.

Prof. dr. Tina Kogovšek

Monografija nedvomno predstavlja pomemben korak k bolj celostnemu in poglobljenemu razumevanju obravnavane teme na splošno, predvsem pa z vidika raziskovanja stališč in odnosa javnosti do družbenih vprašanj ter podpore javnim politikam.

Dr. Urban Boljka

Pred nami je delo, ki po dolgem zatišju na tem področju prinaša celovit, kompleksen in poglobljen pogled na brezdomstvo, pri čemer prikaže mednarodno perspektivo, ponudi tudi dober vpogled v stanje pri nas, predvsem pa pomaga misliti dileme in razpotja, na katerih smo se v naši državi znašli na točki, ko je nujna bolj strateška obravnava te problematike.

Doc. dr. Špela Razpotnik

